

Informatiepakket 2022

Gemeente Leeuwarden

“Wat is van waarde en wat is ons dat waard”

Maxim Februari

INHOUDSOPGAVE

1. INLEDING.....	4
1.1 Introductie.....	4
1.2 Leeswijzer.....	8
Deel A	9
2. BIOSFEER.....	10
2.1 Beschouwing	10
2.2 Opgaven en vraagstukken: Biosfeer	11
2.2.1 Behoud van ons groen-blauwe landschap	11
2.2.2 Energietransitie	11
2.2.3 Klimaatadaptatie	12
2.2.4 Biodiversiteit en groen herstel	12
2.2.5 Landbouwtransitie	13
3. SAMENLEVING	14
3.1 Beschouwing	14
3.2 Opgaven en vraagstukken: Bestaanszekerheid.....	17
3.2.1 Bijstand en inkomensvoorzieningen	17
3.2.2 Armoede en schuldhulp.....	17
3.2.3 Inburgering en statushouders	18
3.2.4 Gezondheid.....	18
3.2.5 Sport.....	20
3.3 Opgaven en vraagstukken: Leven lang leren	20
3.3.1 Kansengelijkheid en onderwijs	20
3.4 Opgaven en vraagstukken: Participeren	21
3.4.1 Zelfredzaamheid	21
3.4.2 Sociale Basisinfrastructuur en Inclusie	22
3.5 Opgaven en vraagstukken: Leefomgeving	23
3.5.1 Wonen.....	23
3.5.2 Stedelijke vernieuwing	24
3.5.3 Gebiedsontwikkeling	25
3.5.4 Onderhoud en beheer leefomgeving	28
3.5.5 Veiligheid en handhaving.....	29
4. ECONOMIE.....	33
4.1 Beschouwing	33
4.2 Opgaven en vraagstukken: Economie.....	34

4.2.1 Circulaire economie	34
4.2.2 Arbeidsmarkt en arbeidsparticipatie.....	35
4.2.3 Innovatie, campusontwikkeling en vestigingsklimaat	36
4.2.4 Binnenstadsontwikkeling.....	37
4.2.5 Bezoekerseconomie, cultuur en evenementen.....	38
4.2.6 Mobiliteit en infrastructuur	40
5. BESTUUR EN ONDERSTEUNING.....	43
5.1 Beschouwing.....	43
5.2 Opgaven en vraagstukken: Bestuur en ondersteuning.....	44
5.2.1 Grip op samenwerking	44
5.2.2 Burgerschap en democratie in beweging	45
5.2.3 Dienstverlening.....	47
5.2.4 Informatiesamenleving.....	48
5.2.5 Bedrijfsvoering.....	49
5.2.6 Financieel beleid	51
Deel B	54
Financiële positie gemeente Leeuwarden	55
1. Inleiding.....	55
2. Geactualiseerde financiële perspectief bij ongewijzigd beleid	55
3. Financieel Perspectief versus ontwikkelingen en opgaven	61
4. Slotbeschouwing.....	62

1. INLEIDING

1.1 Introductie

Voor u ligt het Informatiepakket 2022. Dit document bevat een beschrijving van de politiek bestuurlijke uitdagingen waar het gemeentebestuur in de volgende bestuursperiode naar verwachting mee te maken zal hebben. Het geeft daarmee een beeld van ontwikkelingen en opgaven die aan de orde zijn in Leeuwarden.

Het Informatiepakket is opgesteld als steun bij de onderhandelingen die gaan plaatsvinden na de gemeenteraadsverkiezingen van 16 maart 2022 en als voorbereiding op het nieuwe collegeprogramma. Het is een ambtelijk product. Zoals dat al sinds de jaren 90 gebruikelijk is, heeft het college van B&W geen invloed uitgeoefend op de inhoud van dit document. Het informatiepakket is informerend van aard en de opgestelde vragen bij de verschillende onderdelen kunnen behulpzaam zijn bij de inhoudelijke onderhandelingen en de te maken afwegingen. Het bevat geen ambtelijk advies aan de onderhandelaars over te maken keuzes.

Als grote ontwikkelingen zien we de volgende thema's die een context vormen voor bijna alle ontwikkelingen die in de latere hoofdstukken toegelicht zullen worden.

Brede welvaart voor iedereen

Het niveau en de ontwikkeling van de materiële welvaart in Nederland is hoog ook vergeleken met andere EU-landen. Maar onze kijk op welvaart verandert geleidelijk. Welvaart wordt dan niet meer alleen gemeten aan de hand van de groei van inkomen maar er worden allerlei andere aspecten in meegewogen, die betrekking hebben op het welzijn van mensen. Een bredere weging dus waar de term Brede Welvaart voor is geïntroduceerd. Brede Welvaart wordt door het Planbureau voor de Leefomgeving omschreven als alles wat mensen van waarde vinden: "Naast materiële welvaart gaat het ook om zaken als gezondheid, onderwijs, milieu en leefomgeving, sociale cohesie, persoonlijke ontplooiing, en (on)veiligheid. Bovendien betreft het niet alleen de kwaliteit van leven in het hier en nu, maar ook de effecten van onze manier van leven op het welzijn van mensen 'elders' (buiten de regio) en 'later' (toekomstige generaties)". Volgens analyses van het Fries Sociaal Planbureau scoren we in Leeuwarden goed op sociale aspecten en geluk, maar op economische aspecten zoals inkomen en opleidingsniveau lager dan landelijk. De waardering voor het karakteristieke landschap is hoog, maar inwoners hebben zorgen over de aantasting ervan door windmolens, zonne-energievelden, maar ook over de verwachte toename van woningbouw, intensieve landbouw en infrastructurele werken zoals de mogelijke Lelylijn.

In de Omgevingsvisie Leeuwarden is een verbinding gelegd met Brede Welvaart. Er wordt gekoerst op het toevoegen van waarde: welzijn boven welvaart, het sociale boven het materiële, mensen boven goederen, kwaliteit boven kwantiteit. Het gaat om de gebruikswaarde, de beleefingswaarde en de toekomstwaarde. En misschien komt daar met het oog op recente wereldpolitieke verhoudingen nu ook wel het verkleinen van economische afhankelijkheid bij. Daarbij is de rol als gemeentelijke overheid van belang; soms ben je "first mover" in andere gevallen een "second mover". De gemeente heeft een verantwoordelijkheid in het ondersteunen van mensen die achterblijven in welvaart en welbevinden, die zichzelf niet goed kunnen redden of niet actief aan de samenleving deelnemen. Zeker, omdat de onderlinge afstand in de samenleving groeit door de verschillen in wat mensen hebben, kunnen of willen. Bij sociale ontwikkeling wordt gekoerst op het kunnen voorzien in universele menselijke basisbehoeften: pas als je bestaanszekerheid ervaart, ben je (mentaal) in staat om te leren en te ontwikkelen en als je leert en ontwikkelt ben je in staat om mee te doen. Zorgen dat iedereen mee kan doen (inclusiviteit) loopt als een rode draad door alle thema's van Brede Welvaart.

Verbonden samenleven

In de laatste jaren is er veel debat en zorg ontstaan over sociale scheidslijnen in de samenleving. Wanneer verschillen tussen groepen in kansen, positie en opvattingen tot scheidslijnen dreigen uit te groeien, groeit het risico op minder solidariteit, minder verbondenheid, minder sociaal vertrouwen en meer polarisatie. Bij

demonstraties en in sociale media worden steeds vaker scheidslijnen zichtbaar. Verdraagzaamheid en tolerantie staan onder druk. Grenzen met betrekking tot het gedrag lijken steeds sneller te vervagen. In de virtuele wereld gaat het dan om een glijdende schaal van scheldwoorden, naar haatberichten, tot aan doodberichten. Maatschappelijke scheidslijnen bedreigen de sociale samenhang in de samenleving en leiden tegelijkertijd tot een toenemend onbehagen. Corona heeft die samenhang behoorlijk verder onder druk gezet. Het voorkomen van scheidslijnen in de samenleving is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van inwoners, maatschappelijke organisaties, bedrijven en overheid. De gemeente heeft een rol in het stimuleren van sociale samenhang en het tegengaan van polarisatie en scheidslijnen. Inzetten op 'Brede Welvaart voor iedereen' bevordert het verkleinen van de maatschappelijke scheidslijnen tussen de mensen die, om welke reden dan ook, wel en niet kunnen meekomen in de samenleving. Gepleit wordt om in alle beleidsvorming meer aandacht te schenken aan de vraag wat het betreffende beleid – wellicht onbedoeld – voor gevolgen kan hebben voor verschillen, tegenstellingen of scheidslijnen.

Demografische verschuivingen

De bevolking in Fryslân groeit en dit is volledig het gevolg van een positief migratiesaldo. Er is sprake van een positief buitenlands migratiesaldo (asiel- en arbeidsmigranten), en een positief binnenlands migratiesaldo. Dat laatste betekent dat meer mensen vanuit de rest van Nederland zich in Fryslân vestigen dan dat er vertrekken. Op dit moment telt Leeuwarden ruim 124.000 inwoners. In de ranglijst van Nederlandse gemeenten neemt Leeuwarden momenteel de 21^e plaats in. Leeuwarden groeit qua aantal inwoners en in de prognoses kan het aantal inwoners in Leeuwarden in 2050 mogelijk groeien naar ruim 132.000. De groei van de gemeente zal grotendeels plaatsvinden in de wijken Middelsee en De Zuidlanden door woningbouw die daar plaatsvindt. De wijken Dokkumer Ie e.o., Vossepark & Helicon en Binnenstad zullen licht groeien; de overige wijken krijgen met een afname van het aantal inwoners te maken. Dit zal van invloed zijn de komende jaren op de sociale cohesie en de leefomgeving.

Als het gaat om de samenstelling van de bevolking dan zien we een aantal belangrijke ontwikkelingen:

- Vergrijzing; het zwaartepunt van de bevolking ligt momenteel tussen de 50 en 70 jaar. De groep 80-plus zal de komende twintig jaar verdubbelen. Er zijn dan meer én oudere senioren (dubbele vergrijzing). Vooral de dorpen hebben te maken met vergrijzing en krimp, omdat steeds meer inwoners naar de stad trekken. De 80-plussers maken het meeste gebruik van hulpmiddelen en woningaanpassingen. Het aantal alleenstaande ouderen en ouderen zonder netwerk groeit gestaag en tegelijk daalt het aantal (potentiële) mantelzorgers. Dat betekent dat er straks ook veel meer senioren zijn die een beroep op de ouderenzorg doen. Vergrijzing heeft ook een krimpende beroepsbevolking tot gevolg.
- Ontgroening; ongeveer 18% van de Leeuwarders is jonger dan 20 jaar. Het aandeel kinderen en jongeren in de totale bevolking neemt af. Jongeren verlaten Fryslân voor werk of studie. Toch is het aantal vertrekkers in de afgelopen jaren iets afgenomen. In de periode tussen 2010 en 2020 is vooral in dorpen het aantal kinderen en het aandeel 25-44-jarigen afgenomen. Dit wijst erop dat in de dorpen vooral het aantal gezinnen met kinderen afneemt.
- Meer huishoudens, maar kleiner; de gemiddelde huishoudensgrootte wordt steeds kleiner. Naar verwachting neemt het aantal huishoudens in de komende jaren nog verder toe, vooral het aantal eenpersoonshuishoudens blijft fors stijgen. Deze stijging wordt grotendeels veroorzaakt door de toename van het aantal zelfstandig wonende alleenstaande ouderen. Het aantal huishoudens met kinderen zal naar verwachting de komende jaren verder dalen.

Bestaanszekerheid op de helling

Een groeiende groep mensen ervaart onzekerheid als het gaat om essentiële zaken zoals een bestendig en voldoende hoog inkomen, een woning en een financiële buffer voor onverwachte uitgaven. Kortom de zaken die nodig zijn om een gevoel van bestaanszekerheid te hebben.

Waren het in het verleden vooral mensen met een laag opleidingsniveau voor wie het bestaan onzeker was, de trend is dat nu ook mensen met een middelbaar opleidingsniveau dit ervaren. Bij deze groep is er een groeiend gevoel van onzekerheid, van toenemende "fear of falling out". De middengroepen zijn essentieel om Nederland draaiende te houden. Gek genoeg zijn het juist deze groepen die zwaar onder druk staan. Om bij te blijven op het gebied van werk, financiën en wonen moet de groep harder trappen. Deze groep van mensen kenmerkt zich door onzichtbaarheid en onderwaardering. Een groep met een bescheiden inkomen, een klein huis en werk in vooral praktische beroepen, met vaak weinig status. Een substantieel deel van de inwoners van Leeuwarden is kwetsbaar voor verkleining van zijn of haar bestaanszekerheid.

Herwaardering van vakmanschap

Goed werk is essentieel voor de Brede Welvaart in ons land: voor de economie en voor de sociale samenhang. Er is een herwaardering van vakmanschap, van de doeners. De komende jaren groeit de schaarste aan personeel in de praktische beroepen: in de installatiebranche, de offshore-industrie, de bouw, de zorg, in het onderwijs. Ook het steeds hogere opleidingsniveau in Nederland leidt ertoe dat het aandeel praktisch geschoolde mensen relatief daalt, dus schaarser wordt. Nederland dreigt over-qualified and under-skilled te worden. Om dit op te vangen wordt steeds meer een beroep gedaan op arbeidsmigranten en wordt ook gevraagd om de inzet van asielzoekers beter mogelijk te maken.

Door technologische ontwikkelingen en digitalisering gaat de aard van het werk de komende periode sterk veranderen. Het is de vraag of de praktische beroepen in de nabije toekomst blijven of dat al die banen overgenomen gaan worden door robots. Duidelijk is wel dat de veranderingen een groot beroep gaan doen op het aanpassingsvermogen van mensen en bedrijven. Ook opleidingen moeten zich in snel tempo aanpassen en beter aansluiten op de arbeidsmarkt. Leeuwarden kent relatief grote sectoren waar praktisch opgeleiden werk vinden.

Kiezen en afwegen

Veel taken die bij de gemeente liggen vragen om lastige afwegingen. Meerdere belangen moeten tegen elkaar worden afgewogen, bij uitstek een politiek proces. Ontwikkelingen zoals een toenemende afhankelijkheid van de samenwerking met andere partijen, de hoge verwachtingen van het zelf-organiserend vermogen van de burger en de transitie op het gebied van o.a. technologie en duurzaamheid maken dit proces complexer. Zoals alle steden in Nederland staat ook Leeuwarden voor grote opgaven. Denk daarbij aan de energietransitie, de klimaatadaptatie, de woningbouwopgave, de ambulantisering van de ggz, betere matches van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, het verminderen van kansenongelijkheid, de transitie naar een circulaire economie. De financiële en vooral ook de organisatorische ruimte om daarbij nieuwe ambities te formuleren is echter beperkt. Het kan helpen om te ordenen, prioriteren en te ontwikkelen volgens bepaalde principes. Met het oog op 'Brede Welvaart voor iedereen' valt te denken aan:

- Vergroenen: gericht op het volhoudbaar gebruik van de ruimte: emissievrij, circulair, adaptief.
- Verbinden: van onderwijs met arbeidsmarkt, cultuur met maatschappelijke opgaven, mensen met voorzieningen, inrichting van de leefomgeving met gezondheid, voedselproductie met voedselconsumptie, etc..
- Verwaarden: toevoegen van waarde voor leefbaarheid, geluk en een schone en duurzame groen-blauwe delta.
- Slim: bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken door het verantwoord benutten van data en (nieuwe) technologie.
- Samen: met overheden, mienskip, bedrijven en kennisinstellingen; met de regio, maar ook nationaal en EU; gaat om de vooraf te bepalen rol- en verantwoordelijkheidsverdeling tussen alle partners; en het voorzien van het juiste fundament (voorbij de vrijblijvendheid).

Bovenstaande begrippen komen op meerdere plekken terug in dit informatiepakket.

Tussen stilstaan en vooruit hollen

Het nieuwe bestuur moet handelen met betekenis en perspectief voor de inwoners, handelen in de wijken, dorpen en regio, handelen in schaarste, handelen met anderen, handelen met data, kennis en realisme. Tegelijkertijd lopen we tegen grenzen aan en ontstaat stilstand in ontwikkelingen: ruimtelijk (energie), infrastructureel, sociaal, qua beschikbare menskracht, beschikbare materialen en grondstoffen. Er is niet één weg naar de juiste oplossing, en dat biedt vooral ruimte voor een boeiende discussie over fundamentele keuzes. In welke wereld willen we leven? Wat is écht van belang voor 'Brede Welvaart voor iedereen', welke kwaliteitsniveaus hanteren we daarbij, in welke gevallen brengen we minimaal de basis op orde en in welke gevallen streven we een hoger ambitieniveau na. Daarbij kan niet alles tegelijkertijd, gaat niet alles even goed samen en kan niet alles of overal. Dat vraagt dus om goed richten, prioriteiten stellen, slim (bij)sturen en ook durven stoppen of er niet aan beginnen als wij er als gemeente niet over gaan.

De actuele wereld om ons heen

We leven in een wereld waarin we voor het eerst in decennia te maken hebben met een pandemie en een oorlog. De gevolgen zowel op de korte als de lange termijn zijn ongewis. Maar de effecten zijn zeer zeker merkbaar. Terwijl de crisisorganisatie voor de coronapandemie van de afgelopen twee jaar in afbouw is, wordt de crisisorganisatie vanwege de oorlog in Oekraïne opgebouwd. Dit doet veel met mensen, met bedrijven, met de samenleving. De komende periode zal dit ongetwijfeld aandacht en inzet vragen van het nieuwe bestuur.

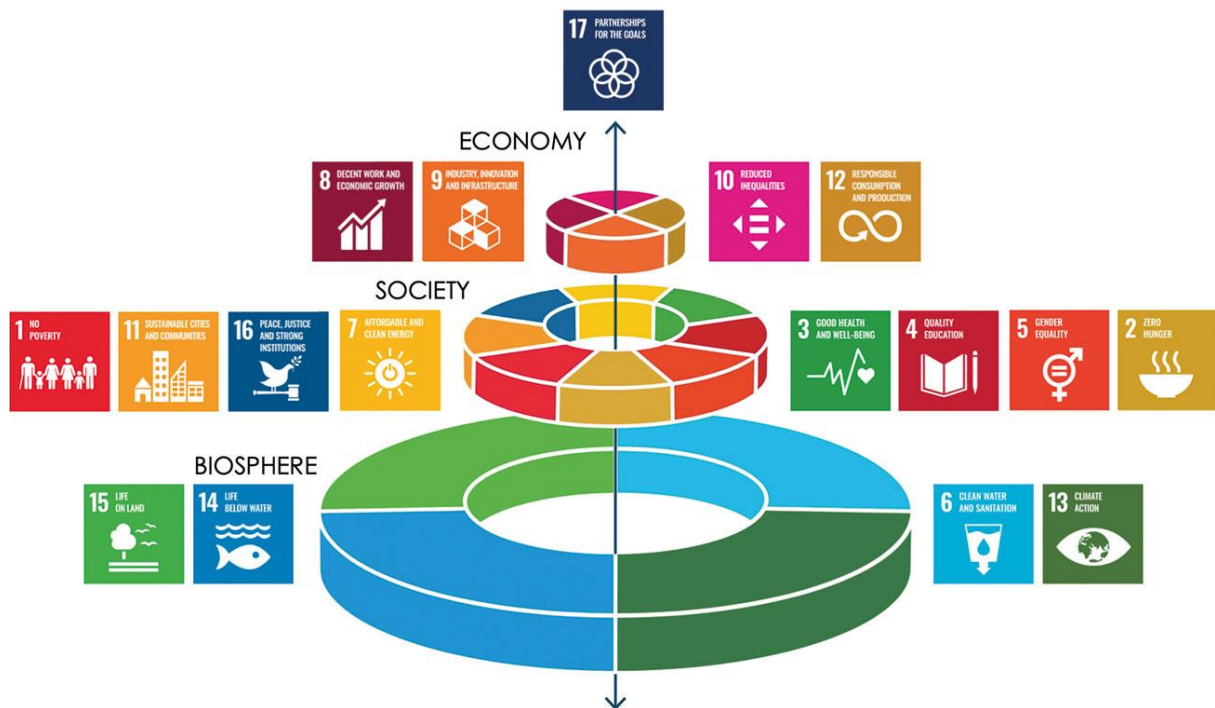
Een grote uitdaging.

*Eelke de Jong, gemeentesecretaris
Leeuwarden, 23 maart 2022*

1.2 Leeswijzer

Het Informatiepakket bestaat uit twee delen, een deel A met ontwikkelingen en opgaven en een financieel deel B. Deel A is opgebouwd langs de lijnen van de 'weddingcake' met global goals, die ook is gebruikt in de Omgevingsvisie. Het gaat om de volgende onderdelen: de onderste laag staat voor de Biosfeer; daarna volgt de Samenleving; vervolgens de Economie en als laatste het Bestuur. Dit betekent dat we de Biosfeer (milieu) als randvoorwaarde zien voor de Samenleving (mensen). De eerste twee lagen zijn vervolgens weer randvoorwaardelijk voor een Sterke Economische Positie (welvaart). Maar wanneer we de onderste doelen niet halen, wordt het op lange termijn onmogelijk om de andere doelen te realiseren: zonder veerkrachtig leven op land hebben we bijvoorbeeld geen voedsel meer, en ontstaat honger. De samenhang van deze drie lagen werkt overigens niet uitsluitend van beneden naar boven, maar ook andersom. Als winst bijvoorbeeld te veel prioriteit heeft, worden mens en milieu hiervan de dupe.

Ieder deel begint met een korte beschouwing van de actuele trends en ontwikkelingen, vervolgt daarna met een beschrijving van de verschillende opgaven en vraagstukken en sluit per onderdeel af met een aantal vragen. Het onderdeel Samenleving is het omvangrijkste: binnen deze laag bevindt zich een groot deel van opgaven en taken die een gemeente in medebewind uitvoert.

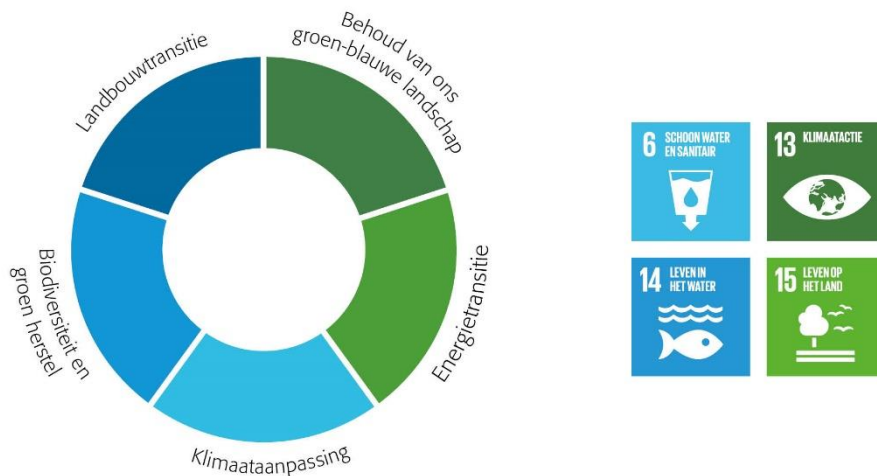

Leeuwarden is sinds 2019 Global goals gemeente. Global goals zijn duurzame ontwikkelingsdoelen die in 2015 door alle lidstaten van de Verenigde Naties zijn aangenomen. Ze vormen voor de periode tot 2030 de wereldwijde duurzaamheidsagenda. Ook Nederland heeft deze ambitieuze agenda onderschreven. De meerwaarde van de global goals voor gemeenten is dat ze een samenhangend kader vormen.

Deel B schetst het financiële kader voor de collegeonderhandelingen.

Deel A

2. BIOSFEER

2.1 Beschouwing

Het klimaat verandert. We overschrijden de draagkracht van de planeet en daarmee schade we de aarde. Hierdoor warmt de aarde op. Dit heeft grote gevolgen voor de natuur, het milieu en de mens. Hoe warmer het wordt, hoe rampzaliger de gevolgen. De grote vraagstukken die op wereldschaal spelen, zijn ook voor onze gemeente belangrijke opgaven. Denk aan de energietransitie, de biodiversiteitscrisis, het stikstofoverschot, het groeiend tekort aan grondstoffen en de veenweideproblematiek.

In de Omgevingsvisie is de ambitie opgenomen dat in 2028 Leeuwarden het hart is van een groen-blauwe regio. In zo'n regio worden water, natuur en open ruimte gekoesterd; het bebouwd gebied neemt vrijwel niet toe; de lucht is schoon; de samenleving is CO₂ neutraal; de productie van afval is gereduceerd en materialen worden hergebruikt. De waarde die bedrijven en kennisinstellingen toevoegen, zal gericht zijn op Brede Welvaart. Dit betekent dat welzijn boven welvaart gaat, het sociale boven het materiële, kwaliteit boven kwantiteit. Onze fysieke leefomgeving bepaalt in belangrijke mate de kwaliteit van leven.

Maar zover zijn we nog niet. De natuur staat in zowel het buitengebied als in de stad en de dorpen onder druk. In het stedelijk gebied zorgt de klimaatverandering zowel voor hitte als verdroging en daarmee voor aantasting van kades en funderingen. Door verzilting, verdroging en verzuring daalt de bodemkwaliteit en neemt de biodiversiteit af. Water voldoet niet aan de kwaliteitseisen, grondstoffen raken op, stikstof is een probleem, de luchtkwaliteit is onder de maat, het bodemleven en de bodemstructuur staan onder druk.

In het buitengebied van de gemeente zijn er diverse functies die om ruimte vragen en die deels niet goed te combineren zijn. Denk aan natuur, voedselproductie, energieopwekking, waterberging, CO₂-opslag, woningbouw, toerisme en recreatie, gaswinning. Dit alles tegen een achtergrond van veranderende omstandigheden zoals bodemdaling, verzilting, verlagen stikstofuitstoot, verdroging, hittestress. Duidelijk is wel dat niet veranderen geen optie is.

De uitdagingen om de leefomgeving 'op orde' te krijgen en toekomstbestendig te maken, zijn enorm en vragen om een forse verandering of zelfs transformaties. Duurzaamheid richt zich op een manier van leven die geënt is gedeelde belangen, gelijkheid, gezondheid, brede welvaart, versterking van het natuurlijk kapitaal en de biodiversiteit en circulair denken en doen. Volhoudbaar is toekomstgericht, robuust, verbonden, integraal en inclusief. Om dit te realiseren is het nodig dat:

- Lineair wordt circulair.
- Degeneratief wordt regeneratief.
- Maximalisatie wordt optimalisatie.

- Ieder voor zich wordt met zijn allen.

Speciale aandacht vraagt de positie van de boeren. De boer produceert voedsel en is beheerder van natuur- en landschapswaarden. Om een goed inkomen te hebben moet de boer een hoge productie tegen lage kosten (efficiënt) leveren. De effecten van intensieve landbouw zoals fijnstof, stikstof, vermist, bestrijdingsmiddelen staan volop in de aandacht. De boer wordt gevraagd bij te dragen aan maatschappelijke opgaven, maar zit gevangen tussen de eisen van de wereldmarkt en de wensen van burgers. Daar komt bij dat er een structurele waardering voor maatschappelijke diensten ontbreekt en dat het handelingsperspectief van de boeren beperkt is door de hoge schuldenlasten kortlopende pachtcontracten. Onder de boeren heerst groepsdruk. Het zit in de cultuur ingebakken dat een goede boer efficiënt werkt en aan schaalvergroting doet. De overheid stelt strengere regels, voor de grootte van de veestapel, voor het uitrijden van mest, voor bestrijdingsmiddelen.

Structurerende en samenhangende keuzes zijn nodig om werk te maken van de transitie op gebied van biodiversiteit, energie, klimaatadaptatie en circulariteit. Volhoudbaar zal de agenda voor de komende jaren gaan bepalen. Een serieuze aanpak vraagt om inzet van een groot deel van de ambtelijke inspanning. Dit betekent dan ook dat we zeer kritisch moeten zijn op de introductie van aanvullende ambities of initiatieven. Als we initiatieven mogelijk maken of daaraan medewerking verlenen, dan moeten deze ontwikkelingen substantieel bijdragen aan het realiseren van de nieuwe basis. In plaats van enkel te toetsen of iets binnen de regels past, zal ook getoetst moeten worden hoe een ontwikkeling waarde toevoegt aan ons nieuwe normaal. Is die bijdrage er niet of onvoldoende, dan is er geen ruimte voor die ontwikkeling. Als maatregelen of initiatieven leiden tot vervuiling of biodiversiteitsverlies kunnen ze zonder meer niet doorgaan.

2.2 Opgaven en vraagstukken: Biosfeer

1. Behoud van ons groen-blauwe landschap
2. Energietransitie
3. Klimaatadaptaties
4. Biodiversiteit en groen herstel
5. Landbouwtransitie

2.2.1 Behoud van ons groen-blauwe landschap

Leeuwarden heeft een centrale ligging in de groen-blauwe delta. Hier is nog sprake van een schone bodem, schoon water en schone lucht. We staan er niet altijd bij stil, maar dit is allemaal van onschatbare waarde voor onze Brede Welvaart. Toch heeft ook in Leeuwarden de welvaarts-groei de afgelopen decennia de randen, van wat maximaal kan, aangeraakt. Voor de grote vraagstukken die spelen op het gebied van CO₂-reductie, terugdringen van schadelijke emissies en van onze footprint en het voorbereiden op klimaatverandering is er geen tijd meer te verliezen. Voor behoud en het toekomstbestendig maken van onze groen-blauwe regio is een CO₂-neutrale samenleving - economie nodig.

Echte schone oplossingen vragen om scherpe politieke keuzes. Allereerst een keuze om vol in te zetten op de energietransitie, klimaatadaptatie, biodiversiteit en circulaire economie om zo te behouden wat we hebben. En daarnaast ook kiezen om niet meer mee te werken aan vervuilende zaken: alleen bouwen als het circulair is, alleen bedrijven faciliteren die niet vervuilend zijn en alleen een brug of aquaduct vervangen als dit nodig is en circulair kan. Als we de nationale ambitie van 60% CO₂-reductie in 2030 of hoger willen halen, zijn dit soort harde keuzes nodig.

Met de Watercampus, Dairy Campus en diverse kennisinstellingen hebben we hoogwaardige kennis in huis om oplossingen te vinden voor vraagstukken. De grootste kansen zijn er in termen van meervoudig ruimtegebruik: combineer energielandschappen en ruimtevrage ontwikkelingen met versteviging van de groen-blauwe, ecologische en klimaatbestendige doelstellingen.

2.2.2 Energietransitie

De energietransitie is een enorme opgave en raakt iedereen. Om verdere klimaatopwarming tegen te gaan is er een overstap nodig naar schonere en meer duurzame manieren van energie, zoals windenergie, zonne-energie, waterkracht, geothermie en aquathermie. Dit vraagt ook om stevige aanpassingen in de energie-infrastructuur. Energietransitie staat hoog op de politieke agenda en recentelijk hebben Europa en Nederland hun ambities

verhoogd. De ambities vanuit het Rijk liggen in het nieuwe regeerakkoord op 60 % CO₂-reductie in 2030 (in de Klimaatwet is sprake van 55 % CO₂-reductie in 2030). Leeuwarden heeft zich vanuit de energieaanpak gericht op 49 procent CO₂-reductie in 2030 en onafhankelijkheid van fossiele brandstoffen in 2050. Mogelijk gaat Leeuwarden deel uitmaken van een Europese coalitie van 100 steden met als doel om al in 2030 100% klimaatneutraal te zijn.

De aanpak van de energietransitie kent zijn eigen uitdagingen met name als het gaat om het op tijd kunnen realiseren van projecten. Daar doen zich de volgende knelpunten voor: zowel de gemeente als onze samenwerkingspartners hebben te weinig mankracht, de elektriciteitsnetwerken zijn overbelast, grondstoffen zijn schaars en energieprijzen stijgen de pan uit en veroorzaken hoge inflatie. De versnellingsfase waarin we nu zitten dreigt daardoor te stokken, waarmee tevens de noodzakelijke opschaling onder druk staat. Terwijl het nog meer inzetten op duurzame vormen van energie en energiebesparing de komende jaren noodzakelijk is.

2.2.3 Klimaataanpassing

Door klimaatverandering krijgen we steeds vaker te maken met extreem weer: meer hitte, veel neerslag, droogte en stormen. We willen dat Leeuwarden in 2035 klimaatadaptief is. Dit betekent dat er een grote opgave ligt waarbij het o.a. van belang is om te werken aan meer waterberging, meer schaduw door het aanplanten van groen en om een adequate strategie tegen droogte en hitte te ontwikkelen. Ook is het van belang dat klimaatdoelen integraal worden meegenomen in gebiedsontwikkelingen en dat bij nieuwe gebiedsontwikkelingen de klimaatdoelen al in de ontwerpfase worden meegenomen. De gemeente pakt zelf al grote projecten voor klimaataanpassingen op maar dit zorgt voor druk op de capaciteit van de organisatie. In 2022 is bijvoorbeeld een opdracht gegeven om 10 klimaatadaptieprojecten op te pakken. Tot slot is het van belang om iedereen bekend te maken met de risico's van een veranderd klimaat, zodat zij zelf maatregelen nemen en kunnen handelen zodra problemen als extreme hitte, wateroverlast of zelfs waternood zich voordoen.

2.2.4 Biodiversiteit en groen herstel

Biodiversiteitsherstel is een wezenlijk en centraal onderdeel van duurzaamheid. In Nederland is nog maar 15% over van de geschatte biodiversiteit die er was in 1800. De kwaliteit van bodem, water en lucht staan onder druk. Er is een groot stikstofprobleem en een toename van gif, medicijnresten en plastic in de bodem en het oppervlaktewater (met doorwerking richting het grond- en drinkwater). De urgentie van een gezonde biosfeer/leefomgeving wordt steeds meer zichtbaar. Biodiversiteit is niet iets leuks om te hebben, maar een basisvoorwaarde voor leven en een stabiele leefomgeving. Biodiversiteit staat voor balans in de leefomgeving en is randvoorwaardelijk voor het functioneren van de bodem als productiefactor voor voedsel, de bestuiving van gewassen, robuustheid tegen plagen en ziektes, waterzuivering en de kringloop van grondstoffen. Biodiversiteitsherstel loopt in grote mate gelijk op met de doelen voor circulariteit en klimaataanpassing.

De urgentie van een verdwijnende biodiversiteit en een ecologisch systeem dat steeds verder onder druk komt te staan wordt op alle niveaus en in alle sectoren steeds sterker gevoeld. In het stedelijk gebied zorgt verstening voor meer hitte en wateroverlast en minder ruimte voor natuur. Het steeds intensiever gebruik van de bodem voor kabels en leidingen is een aanslag op de wortelstelsels van de bomen. Binnen de bebouwde kom wordt vaak onvoldoende ruimte beschikbaar gesteld om natuurinclusief water te bergen en om natuurlijk kapitaal op te bouwen in de vorm van bijvoorbeeld bomen. De waterkwaliteit is vrijwel nergens in de gemeente goed en de verwachting is dat deze zal verslechteren door klimaatverandering. De voedselproductie op ons platteland en het verdienmodel van de boeren staat onder grote druk. De waarde die het platteland ooit had voor natuur en biodiversiteit is sterk afgenomen. In Leeuwarden is er sprake van een forse sterfte van bomen door ziekte. Vergroening en het aanleggen van bos is enerzijds een herstelopgave en anderzijds een intensiveringsopgave. Dit laat stelselmatig aan bij de door het Rijk gewenste inzet om de boscapaciteit met 10% uit te breiden.

Verzilting, verdroging en verzuring tasten de waterkwaliteit en het bodemecosysteem aan. De toenemende verzilting is ook een bedreiging voor de landbouw: het zoute kwelwater bemoeilijkt de productie van de nu reguliere landbouwgewassen. Ook het bijzondere - nu vooral agrarische - karakter van onze veenweidegebieden staat onder druk. Het veen oxideert als gevolg van ontwatering, waardoor de bodem daalt. In onze Natura-2000 gebieden (Alde Feanen en de Grote Wielen) en de gebieden die tot het Nationaal

Natuurnetwerk behoren (zoals de Himpensermar en Leonserpolder) staat de natuur onder druk als gevolg van stikstofdepositie.

Er is ook goed nieuws; we hebben een streepje voor op andere gemeentes en op andere delen van het land: we beschikken over een, in potentie, grote ecologische rijkdom. De luchtkwaliteit is hier beter dan in andere delen van het land. Een groot deel van onze bodem is nog onafgedekt en vruchtbaar. De veenweides vormen een bekken waar schoon, mineraalrijk grondwater zich verzamelt. De relatief korte lijntjes tussen bebouwde kom en platteland bieden kansen voor kringlooplandbouw en korte ketens. Eetbare stad, voedselbossen, weten waar producten op je bord vandaan komen, sluiten hier nauw bij aan. Van belang is om te bepalen wat de uitgangspunten voor biodiversiteit in Leeuwarden zijn. Zodat dit een toetsingskader kan zijn voor andere beleidsterreinen.

2.2.5 Landbouwtransitie

In diverse gebieden zijn gebiedsprocessen gericht op een Vitaal Platteland opgestart. Gebiedsprocessen gericht op landschap, natuur en landbouw in het buitengebied worden van onderop door de bewoners en bedrijven in het gebied zelf vormgegeven; regie vindt plaats vanuit het gebied (de mienskip) zelf. De boeren willen over het algemeen wel bijdragen aan maatschappelijke opgaven zoals schoner milieu, biodiversiteit, extensivering met het oog op dierenwelzijn, vernatting, waterberging, landschapsbeheer, etc. maar dat vergt aanpassing van de regels en stimulering van natuurinclusieve landbouw in de regio. Overheden zijn faciliterend: gemeente, provincie en Wetterskip opereren daarvoor als één overheid. Waar mogelijk worden geldstromen gebundeld in een integraal uitvoeringsprogramma zodat initiatiefnemers worden ontzorgd. Overheden zijn hiervoor een interbestuurlijke samenwerking aangegaan onder de naam Greidhoeke Plus.

De looptijd van de opgave loopt nog minstens 10 jaar door, maar waarschijnlijk langer. De grote middelen voor de transitie van het platteland gericht op een ander ruimtegebruik en nieuwe of andere verdienmodellen voor boeren zullen uit Europa, van het Rijk of de provincie komen. Naar verwachting is voor het verkrijgen van dergelijke middelen ook cofinanciering nodig. Inzet van gemeentelijke expertise en gebiedsregisseurs (deze hebben we nu onvoldoende) is noodzakelijk.

Op dit moment zijn in twee gebieden transities gaande, het Grouster Leechlân en Baarderadiel. Ook in andere gebieden in het Friese Kleiweide gebied en Noordelijke Kleischil lijkt een beweging op gang te komen.

Vragen over Biosfeer:

1. Welke ambities stelt u rond de duurzaamheidsthema's (CO₂, duurzame energie, klimaatadaptief en stimuleren van biodiversiteit) en zijn deze bepalend voor projecten?
2. Welke prioriteit wilt u aan duurzaamheid geven t.o.v. de andere thema's zoals op het vlak van economie, versnelling woningbouw, infrastructuur zorg en sociaal?
3. Wilt u een versnelling in de energietransitie om zo bij te dragen aan de ambitie van het Rijk?
4. Wilt u zelf ook gaan investeren in duurzame opwek en transport, zoals bij warmtenetten, of wilt u dit soort zaken primair faciliteren?
5. Welke gebieden hebben we in beeld voor alternatieve energieopwekking, maar ook welke niet? Welke energieopwekking hebben we primair in beeld: zon, wind, geothermie, waterstof? Waar ligt prioriteit?
6. Wilt u zich vol blijven inzetten op klimaatadaptaties? En wilt u daarnaast ook aan de slag met het tegengaan van hittestress?
7. Wilt u verder inzetten op het formuleren en aanscherpen van het beleid rond het verbeteren van biodiversiteit en klimaatadaptatie o.a. door herstel en verbetering van de biodiversiteit een belangrijk toetsingskader te laten zijn op diverse beleidsterreinen?
8. Wilt u inzetten op biodiversiteitsherstel, vergroening en klimaatadaptatie, waarbij we bewaken dat er een goed en werkbaar evenwicht is tussen landschappelijke waarden, landbouw, klimaat, natuur, cultuurhistorische waarden, ondernemerskansen en samenleving? Welke gebieden geven we aan de natuur en welke laten we behouden voor landbouw?
9. Hoe wilt u in samenwerking met de Provincie overleggen met de boeren en vanuit welke insteek? In hoeverre wilt u natuur-inclusieve kringlooplandbouw stimuleren?

3. SAMENLEVING

3.1 Beschouwing

De onderlinge afstand in de samenleving groeit door verschillen in wat mensen hebben, kunnen of willen. Ben je arm of rijk, ziek of gezond, heb je wel of geen werk, ben je laag opgeleid of juist hoog opgeleid: deze verschillen zijn van grote invloed op hoe iemand in de samenleving staat en op welke wijze iemand aan de samenleving mee kan en wil doen. Ruim tachtig procent van de mensen kan zich zelf prima redden en draait volop mee in de samenleving. Maar voor de mensen die zich niet goed zelf kunnen redden, die moeite hebben om hun plek in de samenleving te vinden, laat staan er actief aan deel te nemen, is ondersteuning nodig. Hoe krijgen die weer perspectief, hoe kunnen die zelf richting geven aan hun leven zoals zij dat willen. Vanuit de verschillende wetgevingen (Participatiewet, WMO en Jeugdwet) heeft de gemeente een verantwoordelijkheid om die ondersteuning te verlenen en te zorgen dat de mensen weer meedoen in de samenleving.

In de behoefte-piramide van Maslow zijn binnen de samenleving drie opgaven te benoemen die een relatie met elkaar hebben.

1. Bestaanszekerheid
2. Leven lang leren en ontwikkelen
3. Iedereen doet mee (Participeren).

Pas als je bestaanszekerheid ervaart ben je (mentaal) in staat om te leren en te ontwikkelen en als je leert en ontwikkelt ben je in staat om mee te doen. Dit vraagt van de gemeente om te werken aan deze opgaven: continu (het houdt nooit op), integraal (het zit niet binnen 1 domein of sector) en het betreft alle onderdelen van de gemeente (bewoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties, stad, platteland).

Binnen de drie opgaven is een aantal lonkende perspectieven te benoemen, die er aan bijdragen dat mensen weer perspectief zien en weer, naar hun kunnen, deelnemen aan de samenleving.

Een leefomgeving waarin mensen wonen, werken, leven en zich veilig voelen heeft grote invloed op hun gezondheid, geluk en welzijn en dus op hun mogelijkheden om mee te doen in de samenleving.

De kwaliteit van de leefomgeving is één van de factoren die onze kwaliteit van leven bepaalt en wordt bepaald door ruimtelijke, fysieke en sociale omgevingsfactoren. Dit vraagt van de gemeente om continu en integraal te werken aan de kwaliteit van de leefomgeving.

Vanuit die gedachten constateren we een aantal landelijke, Friese en gemeentelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op de bovengenoemde opgaven. Deze ontwikkelingen kunnen we vertalen naar opgaven en vraagstukken binnen de opgaven Bestaanszekerheid, Leven Lang Leren, Participeren en de Leefomgeving.

Sociale verbondenheid en inclusie

Sinds 2015 zijn gemeenten verantwoordelijk voor mensen en groepen die terug moeten vallen op (tijdelijke) ondersteuning om het hoofd boven water te houden én voor de jeugdzorg. Kenmerkend daarbij is dat de overheid uitgaat van de eigen kracht van burgers, bewoners en cliënten en van het versterken van sociale netwerken. De overheid streeft dus naar een samenleving waarin burgers meer verantwoordelijkheid op zich nemen en doet op uiteenlopende terreinen stappen terug. Taken die voorheen door professionals werden uitgevoerd, moeten steeds vaker worden opgepakt door burgers. Denk aan de inzet van vrijwilligers bij schuldhulpverlening, aan de inzet van allochtone vrouwen als intermediairs bij het leggen van contacten of aan de inzet van ervaringsdeskundigen op allerlei terreinen. Dit betekent dat een groter beroep op onderlinge hulp en ondersteuning wordt gedaan.

We constateren eveneens dat de klassieke driehoek van overheid, maatschappelijk middenveld en markt aan het verschuiven is, waarbij het maatschappelijk middenveld kleiner wordt. Het maatschappelijke middenveld bestaat uit het verenigingsleven en stichtingen (maatschappelijk oogmerk). Dit wordt tegenwoordig sociale basis genoemd. De sociale basis is het geheel van informele en formele contacten en netwerken van bewoners (organisaties) en vrijwilligers (organisaties). Activiteiten die voorheen in het maatschappelijk middenveld (sociale basis) werden uitgevoerd, verschuiven naar de markt of naar de overheid. Dit zet deze klassieke verhouding onder druk en versterkt ook de verdere uitholling van de sociale basis.

Om te zorgen voor een grotere verantwoordelijkheid naar elkaar en dat buurtbewoners meer voor elkaar klaar staan en elkaar gaan helpen, is sociale verbondenheid een belangrijk speerpunt. Sociale verbondenheid wordt gekenmerkt door groepsidentificatie en saamhorigheidsgevoelens, frequente en intensieve contacten, veel onderling vertrouwen, gedeelde normen en waarden en participatie in het groepsleven. Het voorkomt tweedeling in de samenleving. De sociale verbondenheid in Fryslân is groot. Ten opzichte van landelijke cijfers scoort Fryslân vooral hoog op onderling vertrouwen, vrijwilligerswerk en binding met de buurt. De gemeente

kan sociale verbondenheid bevorderen door op verschillende plekken lokale welzijnsorganisaties en organisaties te ondersteunen die het 'sociaal weefsel' in stand houden in de gemeente, het eigen dorp of de eigen buurt. Denk hierbij aan de buurt-, wijk- en dorpshuizen maar ook aan de inzet van een Mienskipfonds.

Ook al neemt de sociale samenhang in Leeuwarden toe en is er een rijk verenigingsleven, er is een grens aan het aantal vrijwilligers en mantelzorgers. Veelal zijn initiatieven sterk afhankelijk van enkele individuen en wanneer deze wegvallen, eindigt het initiatief. De kennis en kunde om in collectief verband hulp en ondersteuning te bieden aan mensen uit de directe omgeving is niet altijd aanwezig of vanzelfsprekend. Door een gebrek aan sociale cohesie individualiseren steeds meer mensen en worden zij teruggeworpen op hun eigen individuele capaciteiten om adequate hulp te organiseren. Daarnaast is het mogelijk dat inwoners in de criminaliteit terecht komen omdat dit een perspectief lijkt te bieden op een beter leven.

De kwetsbare burger wordt geconfronteerd met een duizelingwekkende ingewikkeldheid van voorzieningen, regelingen, toeslagen, arrangementen, protocollen, formulieren, controles en eigen bijdragen. Zo maakt het ingewikkelde en niet-inzichtelijke systeem van inkomensafhankelijke regelingen burgers met lage inkomens erg kwetsbaar. Vaak wordt in het beleid en in de uitvoering onvoldoende rekening gehouden met de complexiteit van de samenleving voor veel mensen. Bijvoorbeeld met het feit dat Nederland 2½ miljoen mensen van 16 jaar en ouder kent die moeite hebben met lezen.

Kansengelijkheid

De gemeente Leeuwarden zet zich al jaren in om kinderen en jongeren kansen te bieden om talenten en kwaliteiten ten volle te (leren) benutten. Inzet is dat zij zich ontwikkelen in goede gezondheid en in een veilige en stimulerende omgeving, in de wijk, thuis en op school. Daarbij bestaat meer aandacht voor kinderen (en hun ouders/verzorgers) die een minder gunstige uitgangspositie hebben. Goede educatie is cruciaal, maar ook een veilige, stimulerende en gezonde omgeving om in op te groeien met voldoende bestaanszekerheid (geen armoede). Er zijn nog steeds jongeren die zonder startkwalificatie de arbeidsmarkt op gaan. Streven is om zoveel als mogelijk voor iedereen een gelijk speelveld te laten ontstaan. In toenemende mate lighier een opgave voor de gemeente, omdat er steeds meer sprake is van een tweedeling binnen de samenleving van kansarmen en kansrijken.

Gezondheid

Gezondheidszorg heeft langere tijd, met uitzondering van publieke gezondheid, nauwelijks aandacht van de gemeente gekregen. Maar dit verandert. Gezondheid is een belangrijke voorwaarde geworden om mee te kunnen doen en een gelukkig leven te leiden. Inmiddels wordt ook meer en meer gesproken over Positieve Gezondheid. Positieve gezondheid is een benadering binnen de gezondheidszorg die niet de ziekte, maar een betekenisvol leven van mensen centraal stelt. De nadruk ligt op de veerkracht, eigen regie en het aanpassingsvermogen van de mens en niet op de beperkingen of de ziekte zelf. Daarmee is gezondheid in toenemende mate een taak voor de gemeente geworden.

Veranderingen op het gebied van sport en bewegen

Sporten en bewegen helpen mee aan een gezonde leefstijl. Afgelopen jaren is er een sterke toename gesignaleerd van beweegactiviteiten buiten de georganiseerde sport (o.a. verenigingsleven) om. Sporten zonder vast te zitten aan een lidmaatschap of abonnement is iets wat past bij de trend om flexibel te zijn. Vooral sporten die in de openbare ruimte gedaan kunnen worden, zowel georganiseerd als ongeorganiseerd, groeien in populariteit. Beweegroutes, open sportparken en nieuwe en uitdagende beweegplekken zijn gewenst om inwoners op deze flexibele manier in beweging te krijgen.

Op diverse platforms delen mensen hun sportprestaties met elkaar en ontstaat er online een 'community' die invloed heeft op het sport- en beweeggedrag van (met name) jongeren en millennials. Daarnaast is inclusief sporten belangrijk geworden. Ondanks chronische ziektes en beperkingen zijn mensen in staat om en worden zij gestimuleerd tot bewegen.

Leefomgeving

De gemeente Leeuwarden is een samenstelling van platteland, vele mooie dorpen en een compacte stad met veel cultuurhistorische waarde. Ingezet wordt op een prettige, veilige en toegankelijke openbare ruimte voor iedereen, groen en divers, met ruimte voor ontmoeten en bewegen. Drie pijlers zijn hier van belang: gezond,

heel en veilig. Een groene omgeving die stimuleert en uitnodigt, ook om te spelen en te ontmoeten. De buitenruimte faciliteert beweging. Schonere lucht is daarbij essentieel. Bij een veilige en gezonde leefomgeving hoort een goede voedselomgeving waarbij gezond eten gestimuleerd wordt en ongezond eten ontmoedigd. Daarnaast is het van belang dat de kapitaalgoederen in de leefomgeving, denk aan wegen, bruggen, qua beheer- en onderhoud op orde zijn en dat de noodzakelijke vervangingsinvesteringen kunnen plaatsvinden.

Eén van de grootste werkgevers binnen de gemeente is de vliegbasis en heeft daarmee een belangrijke economische betekenis. Tegelijkertijd veroorzaken de activiteiten op de vliegbasis, met name de geluidsoverlast, gezondheidsklachten bij omwonenden. De afweging van de verschillende belangen is complex en hier zijn vele partijen bij betrokken.

Binnen Leeuwarden zijn er dorpen met een regionale functie en kleinere dorpen. Bij deze laatste spelen vraagstukken rond de bouw van geschikte woningen, de bereikbaarheid met het openbaar vervoer, sluiting van scholen, de beschikbaarheid van voorzieningen. In de dorpen is de sociale cohesie veelal groot en wordt nagedacht over hoe de identiteit en leefbaarheid van het dorp overeind te houden.

3.2 Opgaven en vraagstukken: Bestaanszekerheid

3.2.1 Bijstand en inkomensvoorzieningen

De afgelopen periode is ingezet op het reduceren van het aantal mensen dat een beroep moet doen op de bijstand. Dit is gedaan door de instroom te beperken, de uitstroom te bevorderen en- in technische zin- de prijs van de uitkering te verlagen. Daardoor heeft er een uitstroom uit de bijstand plaatsgevonden en is het aantal uitkeringsgerechtigden gedaald met 295 cliënten. Voor 2022 wordt rekening gehouden met een lichte toename doordat de steunmaatregelen in verband met de coronacrisis aflopen. Aansluitend bij de activiteiten vanuit de arbeidsmarktregio zal ingezet worden op de bestrijding van jeugdwerkloosheid, het inzetten van regionale mobiliteitsteams en op heroriëntatie zelfstandigen.

Vóór de Oekraïne-oorlog was de voorspelling dat de economische conjunctuur zich na de coronacrisis goed zou herstellen. Als deze ontwikkeling zich voordoet en landelijk de werkloosheid verder daalt, heeft dit tot gevolg dat ook de omvang van het beschikbare BUIG budget landelijk verder afneemt. Voor Leeuwarden betekent dit dat er gelijktred gehouden moet worden met deze landelijke ontwikkelingen om binnen het budget te blijven.

Naarmate de grens van 3.500 bijstandsccliënten wordt bereikt, wordt de kans van slagen voor bemiddeling en werk voor deze groep substantieel kleiner. In het bijstandsbestand zien we dat voor een harde kern van mensen (ca. 3.500) die een dusdanige afstand tot de arbeidsmarkt hebben dat werk niet haalbaar is. De veranderende arbeidsmarkt stelt steeds hogere eisen wat betreft werktempo, geestelijke weerbaarheid en werkdruk. Daar komt bij dat lager geschoold werk door globalisering, automatisering en digitalisering steeds meer verdwijnt.

Aandachtspunten:

- De gemeente voert de bijstandstaak in medebewind uit voor het Rijk en het Rijk bepaalt de kaders. Het voeren van inkomenspolitiek is voorbehouden aan de Rijksoverheid en dus verboden.
- Financieel gezien is de gemeente voor het kunnen bekostigen van de bijstand sterk afhankelijk van de financiën die het Rijk beschikbaar stelt (BUIG-middelen). Deze gelden vallen buiten de gelden die de gemeente in het Sociaal Domein ontvangt voor WMO, Jeugdzorg en Participatie via het Gemeentefonds. De BUIG-middelen kennen de mogelijkheid om onder voorwaarden een aanvullend beroep te doen op het Rijk. Echter, daarvoor moeten eerst drempelwaarden worden bereikt.

3.2.2 Armoede en schuldhulp

Armoede is in Leeuwarden een actueel probleem. De gemeente Leeuwarden staat al jaren in de top tien van gemeenten met de meeste armoede. In Leeuwarden heeft 1 op de 5 huishoudens een inkomen lager dan 125% van het wettelijk sociaal minimum. Daardoor groeien ook veel kinderen op in armoede. Armoede omvat niet alleen financiële armoede maar doorkruist alle levensgebieden. Aanpak van armoede vergt om een integrale aanpak vanuit beleidsthema's zoals zorg, wonen, onderwijs en cultuur, en met externe partners.

Experiment kwijtschelding schulden in Leeuwarden Oost

Met het programma Leeuwarden Oost is een 20-jarig programma gestart waarin met vijftig partners in de stad wordt samengewerkt om de leefkwaliteit van mensen te verbeteren en hun perspectief op leren, werken, wonen en gezondheid te vergroten. Er wordt gewerkt aan het versterken van de samenwerking, innovaties en systeemdoorbraken. De grootste opgave is het doorbreken van de armoede van generatie op generatie. De ambitie is een stadsdeel waar geen schulden bestaan en waar geen jongeren in de bijstand zitten. Het programma versterkt de werkgelegenheid en de opleidingsgraad in samenwerking met werkgevers en onderwijsinstellingen en draagt bij aan het verbeteren van de leefbaarheid in de wijken.

Een belangrijke oorzaak voor het ontstaan van schulden zijn levensgebeurtenissen, zoals het verliezen van een baan, echtscheiding of een verhuizing. Ook de coronacrisis zet druk op de bestaanszekerheid. Mensen die al voor deze crisis in een kwetsbare situatie zaten, zijn nu extra kwetsbaar geworden, zoals jongeren die klaar zijn met hun opleiding, zzp'ers en flexwerkers. Bij hen vallen stabiele inkomensstromen weg. Door de coronacrisis verwachten we daarom extra vragen op middellange en lange termijn voor financiële dienstverlening en schuldhulpverlening.

In Leeuwarden Oost is een experiment in voorbereiding om de schulden van 100 huishoudens volledig kwijt te schelden in situaties die om een doorbraak vragen. Inzet daarbij is het vergroten van de financiële zelfredzaamheid en het bieden van perspectief zodat schulden geen belemmering meer vormen om mee te doen in de samenleving. Daarnaast wordt bekeken hoe dit experiment een bijdrage kan leveren aan het terugdringen van de maatschappelijke kosten van schulden.

3.2.3 Inburgering en statushouders

Het COA biedt landelijk op 1 januari 2022 opvang aan ruim 36.000 mensen, deels op tijdelijke locaties. Dit betreft ruim 24.000 asielzoekers en ongeveer 11.000 statushouders. Dit aantal neemt naar verwachting toe door de vluchtelingenstroom uit Oekraïne en opvangverzoeken voor deze groep in Leeuwarden. Voor iedere vreemdeling vanaf 16 jaar tot aan de AOW-leeftijd die zich duurzaam in Nederland vestigt en een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd heeft, geldt een inburgeringsplicht. Vanaf 1 januari 2022 is een nieuwe Wet Inburgering van kracht. Deze wet legt de taak voor de uitvoering van de inburgering bij gemeenten; het Rijk is verantwoordelijk voor het inburgeringsbeleid. Naar verwachting zal het Rijksbudget voor de uitvoering van de Wet Inburgering niet voldoende zijn voor de bekostiging van de benodigde ambtelijke inzet.

Met de invoering van de nieuwe Wet Inburgering ontstaat er een zogenaamde "ondertussengroep" van inburgeraars die niet onder de nieuwe wet vallen, maar ook niet (langdurig) gebruik kunnen maken van voorzieningen van de oude wet. Het betreft nieuwkomers die in 2019, 2020 en 2021 zijn gestart met de inburgering in het oude stelsel en het traject onder de voorwaarden van het oude stelsel na 1 januari 2022 moeten afmaken. Voor deze groep ontvangt de gemeente geen vergoeding van het Rijk.

De gemeente Leeuwarden heeft een wettelijke verplichting om statushouders te huisvesten. Leeuwarden kampt, net als veel andere gemeenten, met een achterstand als het gaat om het huisvesten van deze statushouders. Landelijk zitten er op dit moment ruim 11.000 statushouders in AZC's te wachten op een woning. Op grond van taakstellingen gaat het in Leeuwarden om 168 statushouders die gehuisvest moeten worden. Er wordt gekeken naar de subsidiemogelijkheden en tijdelijke regelingen die er zijn voor statushouders om het wegwerken van de achterstand in de huisvesting te financieren.

3.2.4 Gezondheid

De kansen op een gezond leven zijn in Nederland niet gelijk verdeeld. Mensen met een lager inkomen en opleidingsniveau leven gemiddeld zes jaar korter dan mensen met een hoge sociaaleconomische status. Gezondheidsachterstanden hangen vaak samen met maatschappelijke problemen die elkaar versterken zoals werkloosheid, een laag inkomen, schulden, ongezonde leefomgeving en een gebrek aan sociale relaties. De wijk waar je geboren en getogen bent, maakt ook verschil. Gezonde keuzes en een gezonde leefstijl zijn lang niet voor iedereen vanzelfsprekend en toegankelijk. Het is belangrijk om gezondheidsachterstanden integraal, domeinoverstijgend en preventief aan te pakken en zo vroeg mogelijk, al voor de geboorte, te beginnen.

Mentale gezondheid is essentieel voor opgroeien, ontwikkeling, leervermogen en veerkracht gedurende de hele levensloop (Trimbos instituut, 2021). Mensen met een goede mentale gezondheid ervaren over het algemeen een betere kwaliteit van leven.

Uit de monitors van de GGD blijkt dat er provinciaal een toename is van psychische klachten onder jongvolwassenen. Meer dan de helft (51%) van de jongvolwassenen (18-34 jaar) loopt risico op een angststoornis of depressie. Dit aandeel is flink toegenomen in de afgelopen jaren. Ook ervaren jongvolwassenen meer stress dan andere leeftijdsgroepen.

Uit de jeugdmonitor blijkt dat 25% van de jongeren (12-18 jaar) zich vaak gestrest voelt door school of huiswerk (GGD-jeugdmonitor, 2019). Ook blijkt dat 46% van de volwassenen en ouderen (18 – 64 jaar) matig tot hoog risico op angst of depressie hebben en 17% (heel) veel stress ervaart (GGD-monitor, 2020).

Bij het bevorderen van de mentale gezondheid is het van belang dat de aanpak preventief en integraal is.

(Bron: volksgezondheidstoekomstverkenning (VTV), 2020)

De omgeving waarin je woont, werkt, ontspant heeft invloed op je gezondheid. Gezondheid en de bevordering daarvan begint bij goede maatschappelijke omstandigheden. Een gezonde leefstijl (bewegen, goede voeding, mentale weerbaarheid) is verbonden aan een gezonde leefomgeving en inclusieve samenleving.

Een gezonde stad is een stad...

1. ...die in een gezonde gebouwde omgeving voorziet (ruim, hygiënisch, respect voor cultureel erfgoed)
2. ...waarin je op een gemakkelijke en gezonde manier door de stad kan bewegen (fietsvriendelijk, voetgangersvriendelijk, dekkend OV-netwerk, verkeersveilig)
3. ...die een gezonde buitenruimte creëert om in te spelen en te verblijven (buitenspelen, met groen om in te spelen, creëren van luwe plekken, zichtbaar groen)
4. ...die gericht is op een gezond milieu (luchtkwaliteit, geluidsoverlast en hitte stress)
5. ...met een gezonde gemeenschapszin en ruimte voor sociale interactie (veiligheid, ontmoeting, verleiding tot bewegen). ¹

De dubbele vergrijzing met meer ouderen en steeds ouder wordende ouderen doet een groter beroep op de gezondheidszorg. De druk op de gezondheidszorg is groot. Hoewel eerst de betaalbaarheid van de gezondheidszorg onderwerp van zorg was, wordt de beschikbaarheid van de juiste capaciteit (werknemers in de zorg) een prangend vraagstuk.

Landelijk is een lijn door het Rijk en verzekeraars ingezet om meer mensen thuis te verzorgen, via wijkverpleging. Men experimenteert ook met "tussenvormen" van zorg, waarbij ziekenhuiszorg zoveel als mogelijk wordt voorkomen. Hoewel we als gemeente deze capaciteitsvraag niet kunnen oplossen, zijn we wel in staat om de druk op de zorg te verminderen. Dat kan door bij te dragen aan nieuwe vormen van zorg of door het verkleinen van gezondheidsverschillen of het verbeteren van een gezonde leefstijl.

¹ Definitie volgens Arcadis - Gezonde Stad Index 2020, november 2020.

3.2.5 Sport

Om bewegingsarmoede tegen te gaan en kinderen weer motorisch vaardig te krijgen is er steeds meer aandacht voor het stimuleren van een brede motorische ontwikkeling van kinderen. In het basisonderwijs zijn de afgelopen jaren veel vakleerkrachten ingezet die het bewegingsonderwijs vormgeven. Het Athletic Skills Model is een model richt zich op het stimuleren en aanleren van basisvaardigheden die tijdens sporten en bewegen aan bod komen. Uit onderzoek blijkt dat door deze vaardigheden aan te bieden, kinderen beter, vaker en met meer plezier gaan bewegen. Het effect op latere leeftijd is dat er meer en langer in goede gezondheid bewogen wordt. Inzetten op een brede motorische ontwikkeling geeft dus zowel op sport- als op gezondheidsvlak flinke winsten. Dit betekent dat zowel de sportprofessionals als de inrichting van de diverse openbare beweegplekken, binnen- en buitensportaccommodaties ingericht kunnen worden volgens dit principe. Zie ook 5.3.5 Sporten in de buitenruimte.

Vragen over bestaanszekerheid:

1. Met het vraagstuk rondom mensen die nimmer uit de bijstand raken zijn er twee opties: óf proberen om de Leeuwarder arbeidsmarkt te hervormen, waarbij werk voor deze doelgroep haalbaar wordt, óf kijken naar andere vormen van zinvolle daginvulling (met behoud van uitkering), waarbij men binnen de eigen capaciteiten maatschappelijk zinvol werk doet. Hoe kijkt u naar dit vraagstuk vanuit deze twee uiterste benaderingen?
2. In het programma Leeuwarden Oost starten we met het experiment versneld schulden- en stressvrij, en met de inzet van de ervaringsdeskundigen. In 2023 kijken we of deze aanpak werkt, wat de structurele effecten hiervan zijn en wat de vervolgstappen zijn. Wilt u met betrekking tot deze experimenten halverwege de collegeperiode bepalen of een structurele of incidentele voortzetting nodig is?
3. Wilt u ambtelijke capaciteit beschikbaar stellen voor de uitvoering van de nieuwe Wet Inburgering? Wilt u voor de 'ondertussen'-groep aanvullende ondersteuning realiseren en daarvoor de bekostiging als gemeente zelf dragen?
4. Wilt u investeren in nieuw gezondheidsbeleid met inzet op preventie en innovatie om gezondheidsachterstanden integraal, domeinoverstijgend en preventief aan te pakken?
5. Wat moet de basis zijn voor het nieuwe sportbeleid van de gemeente?

3.3 Opgaven en vraagstukken: Leven lang leren

3.3.1 Kansengelijkheid en onderwijs

Gemeenten hebben een grondwettelijke plicht tot het bieden van onderwijs aan alle kinderen en jongeren in hun gemeente. Dat betekent dat scholen voor alle kinderen toegankelijk zijn en binnen een afzienbare afstand aanwezig zijn. In de stad is voldoende spreiding en toegang aanwezig. Er vindt ook regelmatig nieuwbouw plaats, of daarin wordt op korte termijn voorzien. Binnen de dorpen staat dit onder druk. Leerlingenaantallen moeten aan wettelijke normen voldoen, maar niet in elke kern kan aan die norm worden voldaan. We zien binnen onze gemeente dat met name in de kleine dorpen in het voormalige gebied van de gemeente Littenseradiel scholen onder druk staan en gedwongen zijn te sluiten of te fuseren. Scholenkoepels zijn als gevolg van deze ontwikkeling genoodzaakt om te fuseren, waarbij de gemeente een belangrijke rol heeft als toezichthouder. We verwachten de komende jaren dat deze trend zich voortzet.

In zijn algemeenheid financiert de gemeente projecten en activiteiten om onderwijsachterstanden tegen te gaan. Voor Leeuwarden, gezien de populatie, een serieuze opgave. Maar door de coronacrisis en de beperkte mogelijkheden voor kinderen om in de afgelopen twee jaren op een normale manier onderwijs te genieten, is deze opgave prangend geworden. We zetten al verschillende instrumenten in om achterstanden te voorkomen of te tackelen, maar deze hebben een aanvullende inzet nodig.

Aanpak 12-

Het realiseren van IKC-voorzieningen valt niet binnen de werking van de Verordening onderwijshuisvesting. Realisatie van deze voorzieningen is gebaseerd op afspraken in het in 2014 vastgestelde Vlekkenplan dat inmiddels is afgerond. Het vlekkenplan heeft de IKC-ontwikkeling een enorme impuls gegeven. Binnen de IKC-ontwikkeling is grote vraag naar een doorontwikkeling ervan. Daarvoor is het Uitvoeringsprogramma Kansen voor Kinderen 2021-2028 en de daarbij behorende preventieve vormen van jeugdhulpverlening vastgesteld.

Hoewel de dekking van deze ontwikkeling via de Rijksmiddelen voor het Onderwijsachterstandenbeleid (OAB-middelen) is gegarandeerd, steekt de gemeente er nu nog veel eigen geld in om de ontwikkeling te versnellen. Per 2023 valt dit weg.

Aanpak 12+

De problematiek waarbij leerplicht betrokken wordt, lijkt steeds complexer te worden, waardoor en leerplichtambtenaar ook intensiever en langer bij een casus betrokken is. Vooral als het gaat om complexe thuissituaties en onderwijs/zorgarrangementen. De vraag is wat voor effect de coronacrisis daadwerkelijk zal hebben op het onderwijs en of ook ten aanzien van de leerplicht een inhaalslag gemaakt moet worden in de begeleiding naar school van thuiszittende leerlingen. De scholen zelf zetten in op uitbreiding van de scholenteams/school als vindplaats binnen het voortgezet onderwijs. De beschikbare middelen hiervoor zijn van tijdelijke aard.

Willen kinderen en jongvolwassenen de mogelijkheid krijgen om zich ten volle te ontwikkelen, dan is het noodzaak om doorlopende leerlijnen te ontwikkelen. Hierin bestaan bij de (soepele) overgang en aansluiting van het primair onderwijs, naar het voortgezet onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs zo weinig mogelijk (institutionele) belemmeringen. Aansluitend daarop is ook aandacht voor de overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt. Binnen de verschillende sectoren in de arbeidsmarkt kunnen dit soort overgangen worden versterkt. Deze verbindingen zijn nog niet optimaal vormgegeven en vragen meer aandacht en creatieve werkwijzen om de doorgaande leerlijn op alle niveaus te realiseren en te versterken. Het is primair aan het onderwijs om dit te realiseren, maar ook aan de werkgevers/de markt in het formuleren van de vraag. Wij hebben als gemeente baat bij een juiste schoolkeuze (met baankansen) van onze inwoners. Zie ook 4.2.2 Arbeidsmarkt en arbeidsparticipatie.

Vragen over Leven Lang Leren:

1. Wilt u ook na 2023 de onderwijsachterstanden blijven tegengaan en oplossen met gemeentelijke middelen voor de ontwikkeling van IKC's?
2. Wilt u een structurele uitbreiding van scholenteams/school als vindplaats (na 2022)?
3. Welke rol wilt u als gemeente spelen in het ontwikkelen van de doorlopende leerlijn en tot hoe ver (stimulerend en verbindend) wilt u daar in gaan?

3.4 Opgaven en vraagstukken: Participeren

3.4.1 Zelfredzaamheid

#1 – Waardering van problematiek en de daarbij in te zetten ondersteuning

De WMO, en deels ook de Jeugdwet, gaan niet meer automatisch uit van een recht op ondersteuning, maar meer vanuit de vraag welke (tijdelijke vorm van) compensatie nodig is. Gelet op de vraag of het huidige stelsel houdbaar en organiseerbaar blijft, zullen we anders naar de gemeentelijke ondersteuning moeten kijken. In de afgelopen decennia zijn diverse ondersteuningsvormen door de overheid opgepakt en bekostigd. De (Rijks)overheid verleent en bekostigt een breed palet aan ondersteuning. De vraag moet gesteld worden of alle vormen van ondersteuning persé een overheidsverantwoordelijkheid zijn. Daar gaat nog een vraag aan vooraf welke kwetsbaarheid een overheidsverantwoordelijkheid is. Welke personen komen in aanmerking voor gemeentelijke hulp en wanneer gemeentelijke hulp wel aangeboden moet worden, welke gemeentelijke hulp is dan het meest passend? Het is verleidelijk om hier het adagium van 'maatwerk' als leidend principe te hanteren, maar dit biedt inwoners, instellingen en het eigen apparaat nauwelijks houvast. Het vraagt dat we beter bepalen hoe we met kwetsbaarheid om willen gaan en welke routes we inwoners willen laten bewandelen. En hoe we met dit verschil omgaan in relatie tot voorwaarden/drempels of toegangen naar hulp. Niet alle hulp aan kwetsbaren hoeft een overheidsaangelegenheid te zijn (bijvoorbeeld Vervoersvoorzieningen en Huishoudelijk Hulp aan ouderen).

#2 – Geen lokale stelselwijziging voor de WMO en de jeugdzorg

Sinds de decentralisaties zijn er verschillende systeemwijzigingen doorgevoerd om de sturing op het sociaal domein en de zorgaanbieders te vergroten en lokale doelstellingen te bereiken. In 2018 is er een majeure wijziging in de Jeugdzorg doorgevoerd, waar per 2023 nieuwe overeenkomsten met uitvoerders voor worden

afgesloten. Deze transformatie wordt in de komende collegeperiode geëvalueerd. Op basis daarvan kan beleid zo nodig bijgesteld en nieuwe keuzes gemaakt worden.

In 2021 is er een majeure stelselwijziging in de lokale WMO doorgevoerd. Daarnaast verwachten we een wijziging in het landelijke stelsel van Beschermd Wonen wat impact heeft op hoe we als Friese gemeenten samenwerken en ons lokale voorzieningenpalet moeten inrichten.

Deze wijzigingen hebben een grote impact (gehad) op de zorgsector en gaf onzekerheid bij de cliënten. Het verdient overweging om de komende collegeperiode niet het initiatief te nemen om een stelselwijziging van een vergelijkbaar kaliber in te zetten, maar om de sector te laten wennen aan de recent ingezette stelsels en werkwijzen en in te zetten op het verder door ontwikkelen.

#3 – Strategisch partnerschap in de zorg

Adequate vormen van ondersteuning vragen steeds nauwere samenwerking met strategische partners in de zorg, zoals Zorgkantoren en zorgverzekeraars. We zien dat we als gemeente steeds vaker effectievere vormen van ondersteuning kunnen realiseren als we concepten samen met zorgkantoren en -verzekeraars ontwikkelen. Dat vraagt intensieve samenwerking. Het is steeds een zoektocht en vraagt veel (ambtelijke) aandacht. Die capaciteit is beperkt en niet altijd aanwezig. Daardoor ligt 'eilandvorming' op de loer. Om dat te doorbreken, zijn gezamenlijke projecten of een gezamenlijke aanpak met de zorgkantoren en -verzekeraars nodig.

#4 - Een betere start voor kwetsbare jongeren

Door de extramuralisering en de bezuinigingen (o.a. op de verlengde jeugdhulp) gecombineerd met de problemen op de woningmarkt ontstaan er problemen bij vooral kwetsbare jongeren (18-25 jaar en voor GGZ tot ca 35 jaar). Dit probleem neemt toe door corona, het nieuwe woonplaatsbeginsel, steeds meer ambulante behandelingen en snellere uitstroom uit intramurale voorzieningen. Jongeren die vanuit de jeugdwet komen raken zowel hun sociale netwerk als hun vaste begeleiders kwijt. De overstap naar Amaryllis of Windkracht wordt nu wel ingeregeld maar dat is op vrijwillige basis. Ze komen soms op woonplekken terecht die niet geschikt zijn gezien hun problematiek. In dit soort voorzieningen bestaat geen aansluiting op hun behoefte en ze missen een basis waarop ze kunnen terugvallen. Voor deze groep is het nodig om iets nieuws te ontwikkelen wat ze een betere start geeft voor hun volwassen leven.

#5 - Flankerende activiteiten naast het bestaande zorgaanbod: doelgroepenbeleid?

In de gemeente bestaat momenteel een aanpak ten behoeve van mensen met een licht verstandelijke beperking als aanvulling op de reguliere ondersteuning voor deze doelgroep vanuit de WMO. De WMO-gelden zitten grotendeels vast in de huidige contracten met zorgaanbieders en er is weinig tot geen ruimte om hier eigen preventief beleid voor te ontwikkelen. Deze activiteiten kunnen we met andere doelstellingen ook voor andere doelgroepen ontwikkelen. Jarenlang is het adagium geweest om geen doelgroepenbeleid te hanteren binnen Leeuwarden, omdat we beleid ontwikkelen voor iedereen en de doelgroepen daar onderdeel van zijn.

3.4.2 Sociale Basisinfrastructuur en Inclusie

#1 – Inclusie afdwingen/stimuleren?

Er is een versplintering gaande in de samenleving die gevolgen heeft voor de sociale cohesie en de wijze waarop de samenleving uit zichzelf elkaar bijstaat. Daardoor worden mensen teruggeworpen op de eigen directe kringen worden niet meer blootgesteld aan andere opvattingen. Het bevorderen van inclusie kan er voor zorgen dat men kennis kan nemen van opvattingen buiten de eigen kaders en onderling begrip voor elkaar kan worden getoond. Neveneffect daarvan is dat het maatschappelijk weefsel sterker wordt. Rondom de decentralisaties in 2015 is er publiekscampagne geweest met goede voorbeelden om inclusie en vrijwilligerswerk/mantelzorg te promoten. Vraag is of deze oproep nieuw leven ingeblazen moet worden en de oproep aan de bevolking om meer voor elkaar te doen indringend neer te zetten. En de vraag is of de gemeente ook intensiever werk moet maken van opbouwwerk in de wijken en dorpen.

#2 – Bevorderen leefbaarheid en levendigheid in de gemeente

Op het terrein van de sociale basis zitten vrijwel alle gemeentelijke middelen 'vast' in diverse formele vormen van gecontracteerde en gesubsidieerde ondersteuning. Om de leefbaarheid en levendigheid in de gemeente te bevorderen is een deel van de zogenaamde Burgerkrachtgelden vrij besteedbaar voor de meer informele vormen van ondersteuning. Op dit moment worden vrijwilligersorganisaties en buurt-, wijk- en

dorpsorganisaties gesubsidieerd met deze gelden. Incidenteel kennen we een Mienskipfonds (tot 2023) voor maatschappelijke initiatieven die we daar buiten van belang achten. Daarnaast worden diverse vrijwilligersorganisaties en maatschappelijke instellingen gesubsidieerd met een meer gemeentebreed perspectief (vgl. Humanitas etc.). Enkele instellingen verzoeken om meerjarige subsidies.

Meer principieel is de vraag aan de orde of de middelen die we verstrekken voldoende maatschappelijk rendement sorteren en effectief worden ingezet ter versterking van sociale cohesie en een sociale basisinfrastructuur in de gemeente. Vraag daarbij is welke voorzieningen persé door de gemeente overheid moeten worden gehouden en onder welke voorwaarden. De omvang van deze middelen is beperkt.

#3 – Bevorderen van de toegankelijkheid

De gemeente Leeuwarden kent een Inclusie Agenda Leeuwarden 2020-2022 met als doel dat iedereen meedoet. In het VN-verdrag Handicap is vastgelegd dat gemeenten hun uiterste best doen om ervoor te zorgen dat mensen met een beperking dezelfde kansen en mogelijkheden hebben als mensen zonder beperking.

Vragen over Participeren:

1. Wie moeten primair gemeentelijke ondersteuning kunnen ontvangen en in welke situaties is deze hulp niet een gemeentelijke verantwoordelijkheid?
2. Bent u het eens met de stelling dat we de huidige stelsels WMO en Jeugdzorg de kans geven om tot volle wasdom te komen en om verder te investeren in de doorontwikkeling van onze kennis van de producten en de markt?
3. Wilt u ambtelijke capaciteit beschikbaar stellen voor de ontwikkeling van het strategisch partnerschap met de zorgverzekeraars?
4. We hebben nu geen doelgroepenbeleid, wilt u dit in de nieuwe bestuursperiode zo houden?
5. Tot hoe ver (dwingend/sturend) mag de gemeente inclusie afdwingen/stimuleren?
6. Wilt u, om de sociale cohesie te versterken en daarmee de druk op de formele zorg te beperken, verregaande maatregelen in gang zetten?
7. Moeten we meer investeren in gebiedswerk?
8. Bent u bereid om – met alle gevolgen en eventuele reuring van dien – de wijkgerichte aanpak te evalueren en aan de hand daarvan van een nieuwe visie op te stellen die eventueel op andere leest is geschoeid?
9. Wilt u de Inclusie agenda voor de periode 2023 tot en met 2028 opnieuw laden en van een handelingsperspectief voorzien?

3.5 Opgaven en vraagstukken: Leefomgeving

3.5.1 Wonen

Wonen is een eerste levensbehoefte die valt onder bestaanszekerheid. Een goede woning in een gezonde en veilige leefomgeving is één van de onderdelen waar we als gemeente een bijdrage aan kunnen leveren. Een goede woning is ook een betaalbare woning. Het inzetten op mengen van leeftijden en inkomensgroepen met een gevarieerd aanbod aan koop- en huurwoningen, moet voorkomen dat bestaande en nieuwe wijken de toekomstige achterstandswijken worden.

#1 - Knelpunten woningmarkt

De Nederlandse en lokale woningmarkt staan op verschillende manieren onder druk. Er is een groot woningtekort door diverse oorzaken. Tijdens de meest recente kredietcrisis is praktisch niet gebouwd, terwijl de bevolking wel is doorgroeid. Meer recent zagen we een forse afname van bouwvergunningen als gevolg van de stikstofbepalingen. Plannen maken op het gebied van woningbouw duurt soms wel tot tien jaar door bijvoorbeeld complexe MER-procedures of beroep- en bezwaarmogelijkheden. Ook de druk op schaars beschikbare grond en schaarse grondstoffen bemoeilijkt het vlot trekken van de woningmarkt. In het verlengde hiervan ligt de vraag: Hoe om te gaan met de schaarse ruimte?

De stijgende huizenprijzen maken het voor de woningzoekenden moeilijker om een betaalbare woning te vinden. En er is op de verkoopmarkt meer concurrentie van woningzoekenden uit andere delen van ons land. Deze extra druk en verminderde doorstroming zorgt ook voor langere zoekduur in de sociale

huurwoningmarkt. Voor een aantal van deze knelpunten kan een huisvestingsverordening een oplossing bieden voor regeling van particuliere verhuur, woningtoewijzing en een verbod op tweede woningbezit.

#2 - Woningbouwopgave

Op nationaal niveau is de woonopgave met al zijn uitdagingen hoog op de politieke agenda geplaatst. Het Rijk heeft voor Nederland een forse woningbouwopgave neergezet om 1 miljoen woningen in de komende 10 jaar te gaan realiseren. Noordelijk Nederland (Groningen, Fryslân, Drenthe en Flevoland) heeft de krachten gebundeld en gezamenlijk in 2021 de bouwstenen voor het Deltaplan van het Noorden gepresenteerd. Noordelijk Nederland biedt de mogelijkheid om 220.000 extra woningen te realiseren, waarvan Fryslân 45.000 en Leeuwarden 10.000. Dit alles met als uitgangspunt dat de economische positie van dit landsdeel wordt versterkt door uitvoering van het Deltaplan, inclusief een snelle spoorverbinding. Los hiervan moeten er in Leeuwarden minimaal 3.500 woningen worden gebouwd vóór 2030. Daarbij moet er aandacht zijn voor bouw van sociale huurwoningen, extra studentenhuisvesting en woningen in dorpen. Een stevige productie voorzien we in Middelsee, Spoordok en Nieuw Oud-Oost (zie ook 3.5.2 Stedelijke vernieuwing en 3.5.3 Gebiedsontwikkeling). Facilitering van en realisatie van substantiële woningaantallen vergt de nodige investeringen in infrastructuur, transformatie van het binnenstedelijk gebied, klimaatadaptieve maatregelen etc.

#3 – Nieuwe woonzorgvormen (sociale woningmarkt)

De samenleving vergrijsst. Geschikte woon(zorg)vormen en beter ingerichte wijken helpen mensen langer zelfstandig te laten wonen en verhuizing naar een verpleeghuis uit te stellen, of te voorkomen. Dat is belangrijk, want door de vergrijzing en tekort aan zorgpersoneel stijgt het aantal ouderen dat wacht op een verpleeghuisplek. Daarnaast zijn er steeds minder bedden in intramurale voorzieningen beschikbaar. Dit betekent dat steeds meer mensen zelfstandig moeten gaan/blijven wonen. Hierdoor neemt niet alleen de druk op de sociale woningmarkt toe, maar groeit ook het aantal ouderen in een koopwoning sterk. De grote opgave is om deze doelgroep óf een goed volledig pakket thuis (VPT) te kunnen bieden óf te verleiden om tijdig naar een meer geschikte woning te verhuizen. Om ouderen ook in de toekomst goede zorg te blijven bieden zijn passende nieuwe woonzorgvormen (tussenvoorzieningen) hard nodig. Wat passend is, is voor iedereen anders: het gaat bijvoorbeeld om criteria als oppervlakte, levensfase (bijv. gelijkvloers, appartement met lift) en betaalbaarheid. Zorgorganisaties en corporaties hebben daar een cruciale rol in, maar kunnen dit niet alleen.

Naast ouderen moet er ook nadrukkelijk naar andere kwetsbare doelgroepen worden gekeken. Om de juiste zorg op de juiste plaats te kunnen bieden is een goede instroom, doorstroom en uitstroom qua wonen en zorg nodig voor verschillende doelgroepen. Denk aan kwetsbare jongvolwassenen die uitstromen uit de jeugdzorg en mensen die uit de maatschappelijke opvang, vrouwenopvang en beschermd wonen komen; mensen die uit detentie komen en beschermd wonen en statushouders. Deze groepen hebben verschillende mogelijkheden en behoeften, qua woning, woonomgeving en ondersteuning. Nu de vraagdruk in de sociale woningmarkt toeneemt, groeit ook het belang van een passende urgentieregeling om de meest kwetsbaren snel passende huisvesting te kunnen bieden.

#4 – Studentenhuisvesting

Ieder jaar starten duizenden studenten uit binnen- en buitenland met een nieuwe opleiding in Leeuwarden. Een groot deel van de Nederlandse studenten gaat tijdens of aan het begin van hun studie voor het eerst op zichzelf wonen. Internationale studenten hebben bij aankomst direct een woonruimte nodig. Dit maakt huisvesting een belangrijk onderdeel van onze kenniseconomie. Een groot aantal studenten ervaart moeite met het vinden van geschikte huisvesting. Deze situatie is voor (internationale) studenten onwenselijk. Momenteel verlaten studenten steeds later het ouderlijk huis, dit doen ze o.a. om financiële redenen en omdat er een tekort is aan studentenwoningen. Studentenhuisvesting is belangrijk om Leeuwarden meer op de kaart te zetten als studiestad.

3.5.2 Stedelijke vernieuwing

In 2021 is in Leeuwarden de volkshuisvestingsvisie 'De ongedeelde stad' vastgesteld. Het onderwerp 'ongedeelde stad' krijgt vorm in een programmatische aanpak van stedelijke vernieuwing, transformatiegebieden (zoals Spoordok, Nieuw Oud-Oost) en de nieuwe wijken (Zuidlanden en Blitsaerd). Het accent ligt daarbij in de eerste plaats op de wijken in Leeuwarden Oost. Nabijheid en toegankelijkheid van voorzieningen, bereikbaarheid, (openbaar) groen/recreatiemogelijkheden, functiemenging en aard van de

bebouwing zijn belangrijke elementen die de kwaliteit van de woonomgeving bepalen. Daarbij krijgen woningcorporaties nadrukkelijk meer ruimte. Daarbij past ook experimenteer ruimte om hogere inkomensgroepen (> € 43.574) te binden.

Het programma Leeuwarden Oost kent een inzet op volkshuisvesting. Onder andere door het verduurzamen van ruim 1.600 particuliere woningen en het toepassen van klimaatadaptieve aanpassingen in de openbare ruimte. Het programma is onderdeel van het nationaal programma over leefbaarheid en veiligheid. De insteek van het programma is gericht op beter perspectief op het gebied van school, werk, gezondheid en wonen. Voor de aanpak Leeuwarden Oost heeft het Rijk een bijdrage van € 20,5 miljoen (volkshuisvestingsfonds) beschikbaar gesteld. Het is de taak van Leeuwarden dit te voorzien van cofinanciering. Een deel van de cofinanciering is geregeld en het restant proberen we in 2022 via externe partijen en subsidies te realiseren. Het programma kent een looptijd van 20 jaar en voor de programmakosten moet ruimte worden gevonden binnen de Leeuwarder begroting. Binnen Leeuwarden Oost wordt ook op een andere manier gewerkt om in kleine stapjes concrete doelen te bereiken, daarbij wordt gedacht aan een resultatenfonds naar Rotterdams model.

De opgave voor Nieuw Oud-Oost is om een brede herinrichting van het gebied te realiseren gebaseerd op de input van alle betrokken partijen. Het gaat om vijf belangrijke bouwstenen, 'verblijven op het Cambuurplein', 'het stadion als inspiratie', 'sociale cohesie' (verbinden), 'aandacht voor groen/park' (vergroenen), en 'het bouwprogramma'. Er wordt uitgegaan van ongeveer 500 woningen in het gebied in een mix van appartementen en grondgebonden woningen. Bij de inrichting van de openbare ruimte is nadrukkelijk aandacht voor groen, duurzaamheid, circulariteit. Dit gebied wordt de grootste binnenstedelijke woningbouwlocatie in de komende bestuursperiode. Voor Nieuw Oud-Oost zijn in samenwerking met de bewoners, wijkorganisaties, ondernemers, supporters en ontwikkelaar Leijten, plannen gemaakt. De stedenbouwkundige inzichten zijn vastgesteld. Volgend daarop wordt het inrichtingsplan gemaakt en start de ruimtelijke procedure. Zodra het gebied in uitvoering komt, vindt dit veelal plaats door derden. De inrichting van de openbare ruimte ligt op het pad van de gemeente. Hiervoor wordt de grondopbrengst van het gebied gebruikt.

In de wijk Heechterp ligt voor de woningbouwcorporatie een forse opgave. De portiekflats met bijna 576 wooneenheden voldoen niet meer aan eisen van deze tijd. De wijk, de bewoners, corporatie en gemeente hebben samengewerkt aan een masterplan vanuit een aantal uitgangspunten: veerkracht, ongedeeld, duurzaam verbonden. De nieuwe wijk krijgt een mix van betaalbare huur- en koopwoningen. De corporatie bouwt in totaal 532 eenheden terug. Het grootste gedeelte daarvan is bestemd voor de groeiende groep van 1- en 2-persoons huishoudens. De woningen hebben geen gasaansluiting en worden energiezuinig. De wijk krijgt veel meer groen, voetgangers en fietsers krijgen ruim baan en autoroutes worden beperkt. Er komen ruimtes om te bewegen, te spelen en elkaar te ontmoeten. Bij de aanpak van de openbare ruimte wordt rekening gehouden met klimaatadaptieve aanpassingen, waterberging en circulariteit. Voor de aanpak voor Heechterp vernieuwt worden de private investeringen uitgevoerd door de corporatie. De gemeente is aanspreekbaar op de herinrichting van de openbare ruimte. Deze investering wordt grotendeels gedekt uit de grondopbrengsten.

In het Amelandskwartier rondom het Bonifatiusplein zijn diverse wooninitiatieven. Samen met eigenaren, bewoners en ondernemers uit de buurt is in een aantal jaren toegewerkt naar een ontwikkelkader. Dit ontwikkelkader is in de zomer van 2021 vastgesteld. De ambities – en daarmee ook de opgave – is gelegen in: een aantrekkelijk stedelijk woonmilieu, een prettig leef- en beleavingsgebied, meer aandacht voor culturele kwaliteit en recreatieve mogelijkheden, een aantrekkelijker routing met aandacht voor sociale- en verkeersveiligheid, klimaatadaptatie. De gemeente heeft een faciliterende en inspirerende rol. Deelnemers in het gebied worden gevraagd verder te kijken dan het eigen verdienmodel en op die wijze investeringen mogelijk te maken. Investeringen worden veelal uitgelokt. Voor de ontwikkeling is eenmalig aanjaaggeld nodig.

3.5.3 Gebiedsontwikkeling

#1 – Koers gebiedsontwikkeling

Voordat de integrale weging kan worden gemaakt of een gebied tot ontwikkeling kan worden gebracht moeten diverse stappen in een 0-fase worden doorlopen en veel onderzoekswerk worden verricht alvorens investeringsvoorstellen op tafel komen. Van een onderzoek in de 0-fase kan niet met 100% zekerheid worden

gezegd of dit ooit tot ontwikkeling komt. Sommige onderzoeken zullen noodzakelijk zijn, maar niet rendabel te maken.

Stadsuitbreiding Middelsee is onderdeel van de grootschalige uitleglocatie de Zuidlanden. Het onderdeel Middelsee richt zich op de realisatie van een grootschalige woningbouwlocatie voor ongeveer 3.000 woningen. Een compacte wijk met hoge dichtheid, met een stedelijk karakter en met veel aandacht voor duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit. De grote opgave die hieronder ligt is het uitgiftetempo en de volumes. Nieuwe inzichten maken dat er meer aandacht zal zijn voor sociale bouw. Extra intensiveren naar sociaal zal aanvullende investeringen vragen. Een belangrijke opgave is de volgorde van de te ontwikkelen locatie (planologisch) om in staat te blijven voldoende bij te dragen aan de netto woningbouwproductie.

Voor wat betreft de geplande voorzieningen waaronder sport wordt rekening gehouden met wat gebruikelijk is voor een dergelijke wijk. Overwogen kan worden te intensiveren op het gebied van sportvoorzieningen (velden en sporthal, zwemvoorziening). Er wordt ruimte gereserveerd voor de realisatie van zes voetbalvelden. Daarmee wordt ruimte gecreëerd om het geconstateerde gebrek aan (voetbal)veld capaciteit op Wiarda te compenseren. Er is al budget voor de realisatie van drie velden (tweemaal kunstgras- en één natuurgrasveld) inclusief voorzieningen, kantine, was- en kleedruimten, hekwerken en parkeren. Voor de overige drie te realiseren velden, een sporthal met vijf zaaldelen of een zwemvoorziening is geen budget beschikbaar. Ook is recentelijk door de raad een motie aangenomen over de bouw van een wijkvoorziening (ontmoetingsruimte) in Middelsee.

In de dorpen is behoefte aan doorstroming op de woningmarkt om de vitaliteit van de dorpen te versterken. Daarom is het stimuleren en toevoegen van woningen in de dorpen gewenst, het liefst binnen bestaand bebouwd gebied. Basisvoorzieningen zoals de mogelijkheid om elkaar te ontmoeten en activiteiten te ontplooiën (dorskroeg, dorps huis), de mogelijkheid om zelf in ons natje en droogje te voorzien (supermarkt, SRV-wagens) en de mogelijkheid om mobiel te kunnen zijn (begaanbare straten en voldoende vervoersvoorzieningen, w.o. openbaar vervoer) staan in kleine dorpen steeds verder onder druk. De dorpen die hierdoor worden geraakt zijn veelal de dorpen die verder verwijderd liggen van grote verkeersaders, zoals spoorlijnen, snelwegen of grote provinciale/gemeentelijke wegen.

#2 – Spoordokgebied

Het Spoordokgebied biedt bij uitstek kansen voor economische ontwikkeling, door de gunstige ligging nabij binnenstad, trein- en busstation en water. Hier ligt een relatie met de mogelijk verdiepte ligging van het spoor en/of herinrichting van het spooremlacement. Daardoor ontstaat extra ontwikkelpotentie, gericht op hoogwaardig wonen, werken en ontspannen. De gebiedsontwikkeling Spoordokgebied bevindt zich nog in de 0-fase. Voordat het gebied tot ontwikkeling kan worden gebracht, is nader onderzoek nodig. Denk daarbij aan onderzoek naar het herinrichten van een spooremlacement, bepalen van keuzes en effecten voor het uitplaatsen van een emplacement buiten de stad, station Werpsterhoek, overkluizing van het spoor, ecologische inpassingen en duurzaamheidsmogelijkheden. Naar verwachting zal in het hele gebied een investering van € 700 à € 800 miljoen gaan plaatsvinden. Veelal door private partijen, overige overheden en institutionele beleggers. Voor aspecten als infrastructuur en openbare ruimte krijgt de gemeente een rol. Dergelijke grote investeringen en het uitvoeren van onderzoeken vragen een duidelijke koers en (cofinancierings) middelen van de gemeente.

Het ambitieniveau van de ontwikkelingen moet nog worden bepaald. Er is een aantal varianten denkbaar:

- Basis op orde: een gebied dat prima functioneert en waar we het benodigde ruimtelijke programma kwijt kunnen, dit alles met een regionale oriëntatie;
- Middensegment: een gebied met hoge ruimtelijke kwaliteit dat in staat is om nieuw talent en nieuwe investeringen aan te trekken, dit met een Noord Nederlandse/nationale oriëntatie;
- Onderscheidend: een gebied met hoge ruimtelijke kwaliteit, met één of meer iconische gebouwde elementen, dat in staat is nieuw talent en nieuwe investeringen aan te trekken vanuit een unieke propositie rondom water/voedsel/landschap i.c.m. de samenwerking tussen ondernemers, onderwijs en overheid oriëntatie internationaal/euregionaal.

#3 - Richtinggevende uitspraken duurzame wijken/dorpen

De crisis op de woningmarkt vraagt dat er veel en snel gebouwd wordt. Maar dit moet ook duurzaam, energieneutraal, zonder grondstoffen uit te putten en zonder uitstoot van CO2 en stikstof. De oplossing:

circulair conceptueel bouwen. Woningen worden dan voor een groot deel gebouwd met hernieuwbare materialen en worden in de fabriek gebouwd en op de bouwplaats in elkaar gezet. Dat biedt kansen om de woningbouwopgave snel en met een zo klein mogelijke milieu-impact te realiseren. Gemeenten, provincies, Rijk, bedrijfsleven en kennisinstellingen werken in de City Deal Circulair Conceptueel Bouwen samen. Het doel is om uiterlijk in 2023 alle projecten zo circulair mogelijk uit te vragen zodat in 2030 circulair bouwen de standaard is. Hiervoor zijn richtinggevende uitspraken van het college nodig voor een periode van 10 jaar als het gaat om het transformeren van wijken/dorpen naar gasloze, CO₂-neutrale omgevingen en als overheid een rol en invloed te pakken op gebieden waar marktfalen (in de energiesector) aan de orde is. Dus ook het duurzaam functioneren van wijken en gebieden: sociale samenhang niet alleen nu, maar ook over 20 – 30 jaar. En daarin durven te kiezen voor nieuwe mobiliteitsconcepten, dus minder parkeren bij de woning, hubs en deelmobiliteit, verhogen van aantrekkelijkheid van het leefgebied.

#4 - Omgevingswet

Naar verwachting treden per 1 januari 2023 de Omgevingswet en de Wet Kwaliteitsborging voor het bouwen in werking. De Omgevingswet is één van de grootste stelselwijzigingen van de afgelopen decennia. De huidige bestemmingsplannen moeten vóór 2030 plaatsmaken voor één gemeente-dekkend omgevingsplan. Daarin worden naast bouwen, gebruik en functieverandering ook andere onderwerpen met betrekking tot de leefomgeving opgenomen. Dit heeft nog wel wat voeten in de aarde en vraagt de nodige tijd en expertise. De invoering van de wet is al een paar keer uitgesteld. Want we zijn er nog niet klaar voor en dat is landelijk een probleem. Ook de Wet Kwaliteitsborging heeft grote impact. De gemeente wordt belast met toezicht en handhaving op naleving van bouwtechnische voorschriften (gevolgklasse 1 bouwwerken, waaronder woningen).

Het basisidee is dat de Omgevingswet (in combinatie met de Wet Kwaliteitsborging) zaken voor de aanvrager of initiatiefnemer eenvoudiger maakt. De nieuwe Omgevingswet geeft gemeenten meer mogelijkheden om lokaal maatwerk te leveren, procedures te versnellen en meer integraal te werken. De andere basisgedachte dat zaken goedkoper kunnen, klopt niet. Er zullen vele typen van vergunningen verdwijnen, hierdoor dalen de legesinkomsten van de gemeente drastisch. Tegelijkertijd daalt de ambtelijke inzet niet in hetzelfde tempo. Ook de invoering van diverse technische oplossingen, waaronder het digitaal stelsel omgevingsvergunning (DSO) vraagt nog de nodige aandacht. Succesvolle invoering vraagt dus de nodige aandacht vanuit inhoudelijk en financieel perspectief.

#5 – Sporten in de buitenruimte: urban sports en uitbreiding sportparken

Steeds meer mensen sporten en bewegen dus in de openbare ruimte, ook onder veel jongeren is het populair. Urban sports is een verzamelnaam voor activiteiten waarbij je de geleerde vaardigheden laat zien in de bebouwde omgeving. De gemeente kan de openbare ruimte zodanig inrichten dat urban sports worden gestimuleerd zodat beweging wordt gestimuleerd, maar ook contacten met jongeren kunnen worden gelegd. Het geeft bijvoorbeeld jongerenwerk en buurtsportcoaches de kans om met jongeren in contact te komen en in te zetten op een positieve ontwikkeling van vaardigheden. Dit kan bereikt worden door sport, maar ook cultuur.

In de toekomst moet worden nagedacht over hoe de inrichting van sportaccommodaties én de buitenruimte bij kunnen dragen aan het behoud en de toegankelijkheid van de Friese sporten. Daarnaast hebben lokale sporten ook grote invloed op de sociale cohesie in zowel de dorpen als de stad.

Over het algemeen is de capaciteit van de buitensportruimte in de gemeente voldoende en voldoet aan de richtlijnen van de verschillende sportorganisaties/bonden. Er is echter een aantal uitzonderingen, waarbij de veldcapaciteit op dit moment onvoldoende is, of in de toekomst onvoldoende wordt. Het betreft de volgende uitbreidingsvraag:

- Sportpark Wiarda: extra natuurgrasveld op korte termijn en lange termijn
- Sportpark Nijlân: kunstgrasveld trainingsveld
- Sportpark Kalverdijkje-Zuid: trainingsveld WETRA en hockeyveld (semi-water)
- Sportvelden Wergea: kunstgrasveld trainingsveld en wedstrijdveld
- Sportvelden Jirnsom: kunstgrasveld trainingsveld en wedstrijdveld
- Sportvelden Meinga: trainingsveld WETRA.

Voor de uitbreiding van de hierboven genoemde veldcapaciteit zijn geen financiële middelen beschikbaar. Centraal staat de vraag of u aan deze vraag wenst te voldoen en hoeverre. Als enkel deels kan worden voldaan aan de vraag, rijst de vraag waar de prioriteit tot uitbreiding moet komen te liggen.

3.5.4 Onderhoud en beheer leefomgeving

#1 – Onderhoud en vervanging kapitaalgoederen

De openbare ruimte onderhouden gebeurt veelal op een risicogestuurde manier. Noodzakelijk onderhoud wordt gepleegd om veiligheid te waarborgen. Door onderhoud te koppelen aan investeringsprojecten wordt dit op een zo bedrijfseconomisch verantwoorde manier gedaan. Daarbij wordt telkens kritisch gekeken of met ingrepen de levensduur kan worden verlengd. Met het toepassen van circulaire materialen bij vervangingsopgaven kan worden beoordeeld welke waardestromen er ontstaan. Deze werkwijze past bij het begrip assetmanagement waar telkens een afweging wordt gemaakt tussen de (maatschappelijke/sociale) prestatie versus de kosten en risico's. Bij assetmanagement wordt niet louter gekeken naar de toestand van het kapitaalgoed maar ook naar de functie die het voor de gebruiker heeft of de waarde die het kan toevoegen. In 2020 en 2021 is gebleken dat de bestaande financiële middelen in de begroting niet toereikend zijn voor het uitvoeren van het vereiste beheer en onderhoud van onder andere verhardingen en kunstwerken. Bij de begroting 2022 is hierin voorzien door een bijstorting van middelen. Dat neemt niet weg dat de structurele opgave van ongeveer € 3,1 miljoen vanaf tenminste jaarschijf 2027 geregeld moet worden bij de opstelling van de begroting 2024.

Een andere opgave is het noodzakelijk vervangen van kapitaalgoederen die aan het einde van hun technische levensduur zitten. Tot voor kort was het in overheidsland gebruikelijk om een investering in een keer te betalen en niet te sparen voor de toekomstige vervangingen. Sinds de aanpassing van de financiële wetgeving in 2017 worden investeringen nu geactiveerd en daarmee ontstaat toekomstige financiële ruimte voor vervangingen. Voor nu hebben we nog te maken met te plegen vervangingen waarvoor niet is gespaard. Voor de komende jaarschijven is één en ander incidenteel geregeld, maar feitelijk is de opgave structureel van aard. Vanaf 2027 is structureel € 0,675 miljoen structureel nodig.

#2 - Bestrijding invasieve soorten, reductie zwerfafval en aangepast maaibeeld

Overall in Nederland en dus ook in Leeuwarden hebben we te maken met invasieve soorten die zich moeilijk laten bestrijden. Het gaat hierbij om de Berenklauw, de Japanse duizendknoop, de processierups en watercrassula. Er is gewerkt aan het ontwikkelen van effectieve methoden om invasieve soorten te bestrijden, maar de bestrijding vraagt om structurele aandacht.

Gemeenten worden geconfronteerd met zwerfafval. Op basis van afspraken met de verpakkingindustrie is de gemeente jarenlang financieel gesteund om het zwerfafval te bestrijden. De bekostiging vanuit de verpakkingindustrie eindigt per 2022. Zwerfafval leidt tot veel klachten van inwoners. Overwogen moet worden om de inzet op het zwerfafval voort te zetten. Er zijn nog gesprekken gaande tussen het Rijk en de VNG over een nieuw verpakkingconvenant.

In de afgelopen bestuursperiode is geëxperimenteerd met een verantwoorde manier van de (groene) openbare ruimte. Denk daarbij aan aangepast maaibeeld. Met het oog op de positieve bijdrage aan de biodiversiteit is het wenselijk deze inzet voor alle gebieden in de gemeente Leeuwarden toe te passen.

#3 - Verharding Nieuwestad

De verharding van de Nieuwestad heeft in de afgelopen jaren tot veel vragen geleid vanwege de beperkte stroefheid van het oppervlak. Door het oppervlak te etsen en vervolgens periodiek te reinigen is de stroefheid terug te brengen op wenselijk niveau. Ondanks die inspanningen houdt het niet het gewenste stroefheidsniveau. De verzekeraar heeft aangegeven niet langer schade (goederen alsook letsel) te zullen vergoeden die ontstaan door valpartijen vanwege de gladheid van de stenen. Een aanpassing van de verharding is noodzakelijk. Een dergelijke inzet kan samenlopen met de activiteiten die nu in uitvoering zijn voor de vergroening van het Waagegebied en de agenda Binnenstad.

#4 - Vastgoed

Een strategische spreiding van maatschappelijk vastgoed is van belang voor een goede sociale basisinfrastructuur. De gemeente kent veel maatschappelijk vastgoed, maar niet alles is in eigendom van de gemeente. De gemeente is eigenaar van nog ongeveer 160 vastgoedobjecten. De afgelopen jaren leidt dat regelmatig tot vragen waarom de gemeente in het ene geval wel investeert in maatschappelijk vastgoed en in andere gevallen niet. Vraag nu is welke rol de gemeente hierin wil innemen en hoe de gemeente om wil gaan met maatschappelijk vastgoed, ook bij vastgoed waar de gemeente geen eigenaar van is. Het vraagt ook het formuleren van doelstellingen, randvoorwaarden en ambities hoe de sociale basisinfrastructuur met vastgoed gewaarborgd kan worden.

De verduurzaming van de eigen gebouwen, waaronder sportaccommodaties, is een opgave om daarmee te zorgen voor CO2-neutraliteit. Daarnaast is het grootschalig onderhoud van De Harmonie aan de orde. De OZB-heffing vormt voor veel sport- en buurt- en dorpsverenigingen, die vastgoed in eigen bezit hebben, een groot financieel obstakel. Er is eerder incidenteel geld vrijgemaakt om eigenaren van maatschappelijk vastgoed te compenseren voor de OZB.

Het hybride werken (combinatie van thuiswerken en op kantoor werken) is niet meer weg te denken uit de samenleving. Maar dat heeft gevolgen voor de inrichting van onze gebouwen en ook voor de bezetting van de parkeergarages. Er zijn bedrijven die hun overeenkomsten met de parkeergarages, vanwege de toename van thuiswerken, willen ontbinden. Hier liggen mogelijk kansen door een parkeergarage om te bouwen tot fietsenstalling.

3.5.5 Veiligheid en handhaving

Een van de kerntaken van de overheid is het bieden van een veilige leefomgeving. De samenleving is de afgelopen jaren in toenemende mate gepolariseerd en verruwd. Social media en verspreiding van 'fake news' spelen een belangrijke rol in het creëren van onrust en zijn bijvoorbeeld van invloed op de omvang van demonstraties en de snelheid waarmee deze worden georganiseerd. Het vertrouwen in de overheid is afgenomen en er wordt steeds kritischer gekeken naar het optreden van de overheid. Dit stelt hogere eisen aan het bestuurlijk en juridisch optreden van de gemeente. Tegelijkertijd wordt er steeds meer naar de overheid gekeken als oplosser van problemen en verwacht de maatschappij een antwoord op fenomenen als overlast, discriminatie en radicalisering.

Ondermijnende criminaliteit

De aanpak van ondermijnende criminaliteit heeft prioriteit in de komende periode en vergt steeds meer aandacht. De ondermijnende criminaliteit wordt steeds professioneler. Het is van invloed op de veiligheidsbeleving van burgers (overlast door drugsdealers en handel vanuit panden), maar het tast ook de fundamenteën van de rechtstaat aan. Het Rijk geeft prioriteit aan de aanpak van ondermijning. De rol van de gemeente is in de afgelopen periode groter geworden. De bevoegdheden (wet Bibob, Opiumwet) en daarmee de verantwoordelijkheden van de burgemeester zijn toegenomen. De burgemeester wordt beschouwd als regiehouder voor de aanpak van ondermijning. Bestuurlijke maatregelen worden vaker toegepast dan voorheen. Zo is het aantal sluitingen van panden van waaruit in drugs wordt gehandeld in enkele jaren verviervoudigd. Elk besluit heeft een intensief voorbereidingstraject en wordt vaak opgevolgd door een juridische procedure. Daarbij zien we dat overheidshandelen steeds scherper wordt beoordeeld. Dit vraagt een juridische inzet die voldoet aan de kwalitatieve eisen van bestuurlijke handhaving.

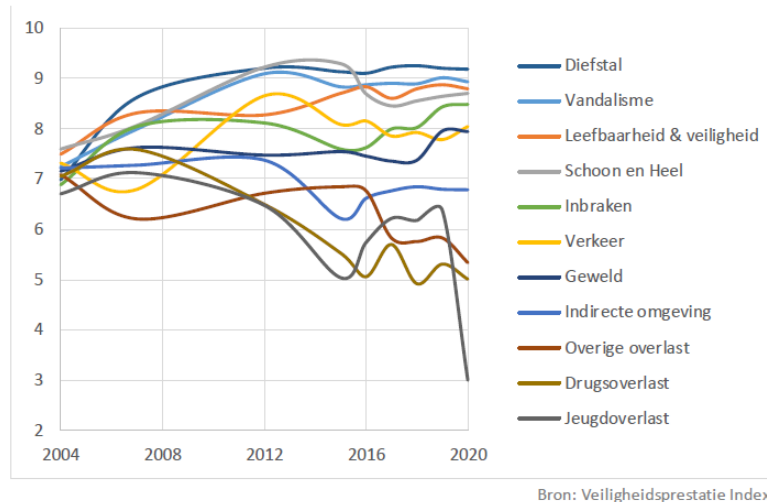
Daarnaast vraagt de toenemende samenwerking met partners binnen RIEC-verband en op lokaal, provinciaal, noordelijk en landelijk niveau steeds meer inzet.

Om tot een integrale en effectievere aanpak van deze problematiek te komen, is een sterker accent op preventie noodzakelijk. In preventieve zin kan de gemeente invloed hebben op de keuzes die mensen maken voor criminaliteit en ondermijnend gedrag. De (sociale) leefomgeving heeft een sterke invloed op die keuzes. Door de inzet van preventie, zeker bij jongeren, kan een leven in de criminaliteit worden afgewend. Door in te zetten op bewustwording en weerbaarheid bij jongeren én het bieden van andere perspectieven kunnen we voorkomen dat jongeren zwichten voor een 'baantje' in de criminaliteit. Daarvoor is het verder ontwikkelen van preventief beleid binnen RIEC-verband, met inzet van jongerenwerkers en de samenwerking met onderwijs randvoorwaardelijk.

Overlast

Uit de Veiligheids Prestatie Index-trend over de afgelopen jaren, blijkt dat met name de aanpak van overlast de nodige aandacht vergt. Een concrete integrale aanpak op wijk, buurt of dorpsniveau kan vruchten afwerpen. Dit betekent een brede samenwerking binnen de gemeente (zoals projecten Vlietzone (aanpak huisjesmelkers)

11.3 Veiligheidsprestatie-index naar item (rapportcijfer)

en Oud-Oost, maar ook het gesprek aangaan met bewoners, zodat in gezamenlijkheid concrete plannen van aanpak worden opgesteld en uitgevoerd.

De inzet van Handhaving voor de uitvoering van toezichthoudende taken en het Meldpunt Overlast (MOL) voor de behandeling van (steeds complexere) overlastmeldingen zijn randvoorwaardelijk. Deze inzet levert een grote bijdrage aan de leefbaarheid en veiligheid in de Leeuwarder wijken en buurten.

Cybercrime en cybercrisis

Cybercrime is een relatief nieuw fenomeen dat de overheid raakt. Het kan een ontwrichtend effect hebben op een samenleving die sterk leunt op de digitale infrastructuur. Cyberincidenten kunnen desastreus zijn voor de gemeentelijke dienstverlening. Hackers en andere kwaadwillenden worden steeds inventiever en met de toenemende digitalisering nemen de risico's alleen maar toe. Cyber speelt een steeds grotere rol bij onder meer: ondermijning, jeugd, radicalisering en overlast. De gemeente heeft een uitdrukkelijke taak bij het bestrijden van cyberaanvallen. Het huidige digitale veiligheidsbeleid is gericht op:

1. Eigen huis op orde;
2. cybercrisis en -incidenten;
3. cybercrime en gedigitaliseerde criminaliteit.

Voor de nadere invulling van beleid op het gebied van cyber en het delen van kennis moet meer samenwerking worden gezocht binnen en buiten de gemeente. Van belang is ook dat betrokken medewerkers de ruimte krijgen om de snelle ontwikkelingen op dit gebied goed te blijven volgen en duiden en tot beleidsontwikkeling kunnen komen.

Relschoppers en ordeverstoorders

We constateren dat een groep mensen in de afgelopen jaren relatief veel capaciteit van de politie en gemeente heeft 'opgeëist', door bij verschillende gelegenheden de orde te verstoren. Het betreft een groep personen die vaak aanwezig is op plekken waar mogelijk ongeregelde heden plaatsvinden. Dat kan een wedstrijd van Cambuur zijn, maar ook de jaarwisseling, een demonstratie of een spontane oproep tot een samenkomst in de Prinsentuin. In 2021 is veel geïnvesteerd om deze personen in beeld te krijgen en samen met politie en Openbaar Ministerie, is een gerichte aanpak op hierop ontwikkeld. De aanpak ziet op kansen en perspectief bieden, maar ook duidelijke grenzen stellen. De samenwerkende partners hebben (de verdere ontwikkeling) van deze aanpak gezamenlijk als prioriteit aangemerkt.

#1 - Toekomstbestendig veiligheidsdomein: meer preventie en innovatiever werken

Binnen het veiligheidsdomein is het belangrijk om een nieuwe balans te vinden tussen het bestrijden van incidenten enerzijds en integrale beleidsontwikkeling plus preventie aan de andere kant. Preventie richt zich op

het bieden van perspectief en op bewustwording. Veel overlast komt voort uit onbegrepen gedrag. Preventie door middel van projecten en programma's (bijvoorbeeld op het gebied van jeugdcriminaliteit, ondermijning en cybercrime) moeten weer een volwaardig onderdeel worden van het veiligheidsbeleid.

Voor een integrale en innovatieve aanpak is het belangrijk kennis te verbreden over het gebruik en inzet van:

- gebiedsgericht werken;
- het versterken van de informatiepositie;
- digitale expertise;
- juridische en fiscale expertise;
- de kaders waarbinnen informatie-uitwisseling kan plaatsvinden;
- informatie-gestuurd, risico-gestuurd en data-gestuurd werken.

Bij informatie-uitwisseling en data-gestuurd werken blijft het van belang 'i-bewust' en transparant te werken. Een goed landelijk netwerk en constructieve samenwerking met de bekende lokale en regionale partners zijn van groot belang voor het vormgeven en uitvoeren van een effectief veiligheidsbeleid. Maar we moeten ook op zoek naar nieuwe partners, zoals bijvoorbeeld scholen, om de integrale aanpak succesvol te laten zijn. Daarnaast wordt vaker ingezet op het zoeken van rechtstreeks contact en aangaan van directe communicatie met burgers, ondernemers en andere partijen. Door vaker aan de voorkant direct contact te zoeken en in gesprek te gaan over (gevolgen van) beleid, blijven we in verbinding.

#2 – Knelpunten Handhaving

Handhaving vervult een essentiële rol in het behouden en vergroten van de leefbaarheid in Leeuwarden. Daarbij moet handhaving breed worden gezien: het gaat om openbare veiligheid maar ook om bouwveiligheid, brandveiligheid en geluidsoverlast. De gemeente zet handhavers steeds meer in en voor steeds complexere taken. Door de complexiteit van taken moet in toenemende mate met verschillende in- en externe partners afstemming plaatsvinden.

Voorbeelden van wat extra inzet en aandacht vraagt: Verkeer- en parkeercontroles in wijken en dorpen, illegale prostitutie, grote demonstraties (Boerenprotesten, Black Lives Matter, Gele hesjes), bij heftige incidenten met bijvoorbeeld vuurwapengevaarlijke personen; handhaving op het water door toenemende drukte en overlast.

Voor de advisering rondom evenementenvergunningen, incidentenregistraties of afstemming met interne- en externe ketenpartners, wordt vooraf met alle betrokken beleidsafdelingen afspraken gemaakt worden over de inzet van Handhaving. Hierdoor is er minder flexibiliteit om te kunnen inspringen bij incidenten. Onderzocht wordt hoe deze flexibiliteit vergroot kan worden. Daarbij wordt ook gekeken naar in hoeverre inzet van Handhaving vanuit projecten en programma's gefinancierd kan worden.

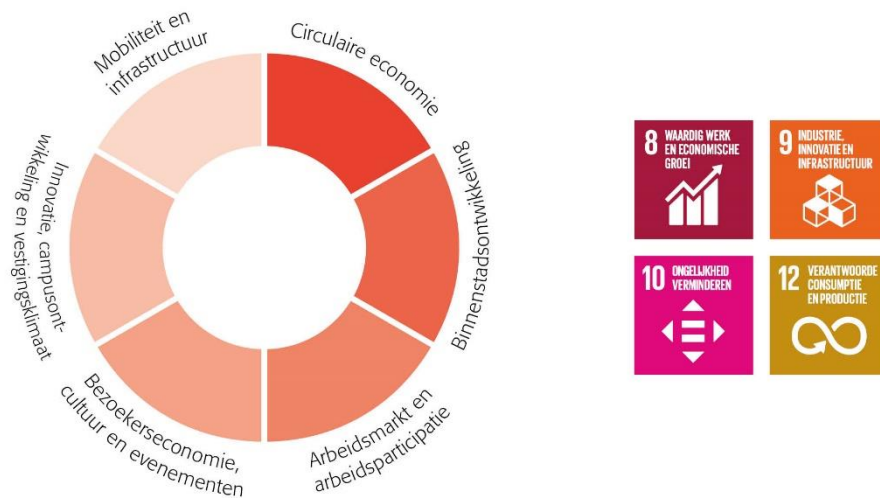
Mede met het oog op het tanende vertrouwen in de overheid is het van belang dat de gemeente haar inwoners en bezoekers een leefbare- en veilige omgeving kan (blijven) bieden. De steeds verder gegroeide vraag naar inzet van Handhaving moet meer in evenwicht gebracht worden met de daarvoor benodigde capaciteit/formatie. Overwogen moet worden om de inzet op het terrein van handhaving te intensiveren voor zowel het op sterkte brengen van handhaving als voor de inzet bij nieuwe taken.

Vragen over Leefomgeving:

1. Welke rol en mogelijkheden ziet u in het oplossen van de knelpunten op de woningmarkt? Welke prioriteit geeft u daarbij aan woningtoewijzing en bijbehorend instrumentarium?
2. Welke rol en financiering (bijvoorbeeld financieringsfonds) wenst u in de versnelling van de woonopgave?
3. Het verhogen van het aantal sociale woningen (>15 %) vraagt intensivering, welke noodzaak duidt u?
4. Is het wenselijk om in te zetten op studentenhuisvesting in relatie tot het thema Kenniseconomie.
5. Wilt u de ingezette koers Leeuwarden Oost, Amelandskwartier en Nieuw Oud-Oost bestendigen?
6. Welke gemeentelijke/stedelijke programmering wilt u, dus een ordening in welke gebieden als eerste worden aangepakt met inbegrip van de bijbehorende voorzieningen?
7. Welk ambitieniveau voor de ontwikkelingen in het Spoordokgebied wilt u en met welke prioriteit?
8. Hoe wilt u omgaan met het maatschappelijk vastgoed, mede in relatie tot een goede sociale basisinfrastructuur?

9. Wilt u de komende collegeperiode richtinggevende uitspraken doen op het gebied van CO2-neutraal, gasloos bouwen, etc. en het duurzaam functioneren van wijken en gebieden?
10. Herkent u de urgentie van de thema's die zijn geduid als basis op orde en wilt u daar ook prioriteit aan geven in de budgetallocatie, zoals het helen van de nadelige (financiële) effecten van de Omgevingswet en de Wet Kwaliteitsborging?
11. Bent u bereid te investeren in het realiseren van het sportcomplex Middelsee en in de uitbreiding van diverse sportparken en hoe wenst u deze te prioriteren?
12. Wilt u blijven inzetten op bestrijding van invasieve soorten, reductie van zwerfafval en doorintensivering op blauw-groene thema's?
13. Heeft u een opvatting over de verharding Nieuwestad?
14. Wilt u de OZB-compensatie van sport- en buurt- en dorpsverenigingen voor eigen vastgoed structureel dan wel voor de duur van dit college instellen of willen/moeten we als gemeente wellicht zelf het eigendom dragen voor dit soort strategisch maatschappelijk vastgoed? Dit vraagt een investering en daarmee prioritering welk vastgoed als eerste aan bod zou moeten komen.
15. Wilt u binnen het veiligheidsbeleid meer dan nu inzetten op preventie ten aanzien van onder andere overlast, ondermijnende criminaliteit en cybercrime.
16. Wilt u de inzet op het terrein van handhaving intensiveren en zo ja tot welk niveau?

4. ECONOMIE

4.1 Beschouwing

In de Omgevingsvisie is de ambitie opgenomen dat Leeuwarden in 2028 het hart van Fryslân is, zich betrokken voelt bij de hele provincie en met afstand de grootste stad van de provincie is. Leeuwarden is dan doorgegroeid tot een gemeente met ongeveer 130.000 inwoners. Het aantal inwoners en arbeidsplaatsen in de gemeente blijft in een rustig tempo doorgroeien, volgens prognoses tot 2040. Er zijn banen voor denkers en doeners. Het verknopen van (boven)regionale en stedelijke bedrijven, kennisinstellingen en opleidingen kan leiden tot nieuwe economische en sociale kansen. Er zijn veel functies en organisaties op het terrein van zorg, onderwijs, kennis en bedrijvigheid. Ze zoeken elkaar op om beter te kunnen samenwerken en zo een betere kwaliteit te leveren.

Het streven is naar een concurrerende en duurzame economie, die van belang is voor de welvaart en het welzijn van onze inwoners, stad en regio. Met voldoende inkomen en werk voor alle Leeuwarders. De Leeuwarder economie is goed voor ongeveer 60.000 banen voor inwoners uit de gemeente en de regio. Deze banen zorgen voor financiële zekerheid, een verhoogde eigenwaarde en de financiële ruimte om leuke dingen te doen, cultuur te beleven en bedrijven, en evenementen te bezoeken. Er studeren zo'n 20.000 studenten in Leeuwarden aan een van de vier instellingen voor hoger en universitair onderwijs. Een goed vestigingsklimaat voor mensen en bedrijven is een belangrijke voorwaarde voor een duurzame economie. De verwachte schaarste (aan grondstoffen, energie en personeel) is een flinke uitdaging. De Oekraïne-oorlog impliceert extra onzekerheid en risico's. We zien tegelijkertijd veel kansen in het meer integraal benaderen van de sector economie: energietransitie, klimaat, voedselproductie (ook bodem) en leefbaarheid.

De huidige economie is nog sterk afhankelijk van nieuwe grondstoffen, terwijl de voorraden eindig zijn. In een circulaire economie gaan we anders om met grondstoffen en producten. Doordat in een circulair systeem de economie kan groeien, onafhankelijk van grondstoffengebruik, kan een circulaire economie een kader zijn voor een houdbaar toekomstig economisch systeem. Een circulaire economie kan ook worden gezien als middel om meerdere maatschappelijke doelen te bereiken. Doelen voor een duurzame economie zullen niet gehaald worden zonder transitie naar een circulaire economie. Tegelijkertijd concludeert het Planbureau voor de leefomgeving (PBL) dat deze transitie nog niet snel genoeg gaat en er meer sturing, marktwerking en kennis nodig is, met extra aandacht aan sociaal-economische vernieuwingen. De transitie naar een circulaire economie is de moeilijkste van de vier duurzaamheidsopgaven, is nog het minst uitgekristalliseerd, maar kent dezelfde einddatum: 2050. De verwachting is dat de circulaire opgaven en andere volhoudbaarheidsopgaven ook leiden tot nieuwe werkgelegenheid en kennis en zo tot economische kansen.

We staan in Friesland en Leeuwarden op een kruispunt. Stellen we zelf grenzen aan de groei of wachten we tot die groei op grenzen stuit? Gaan we voor een samenleving die mens en natuur stelt boven economische groei

en Brede Welvaart voor iedereen, dan vraagt dat aanpassingen van ons beleid, de economie en onze consumptie- en productiepatronen. Sturende overheden spelen hierin een sleutelrol. Bijvoorbeeld door het bieden van optimale kansen aan bedrijven die bijdragen aan volhoudbaarheidsopgaven en aan startups in technologische vernieuwing. Door het stimuleren van clustervorming (bijv. in de foodsector) en ondersteunen van campussen. Door het ondersteunen van bedrijven bij het vinden van talent op een krimpende arbeidsmarkt en om alle mensen waardig werk te kunnen bieden.

De economie van Leeuwarden drijft op kennis en bezoekers. Het profiel van Leeuwarden als kennis- en innovatiestad op het gebied van onder meer watertechnologie, agrifood, creatieve industrie, media en cultuurtoerisme, is de laatste decennia zorgvuldig opgebouwd en verankerd in de gemeente. Innovatie helpt maatschappelijke vraagstukken oplossen. We lopen met onze partners in Fryslân voorop in het vormgeven van een circulaire economie. Deze innovatie vraagt om de creatie van hoogwaardige, compacte stedelijke milieus die gekenmerkt worden door nabijheid, interactie en functiemenging. Een kennisintensieve economie gedijt goed in dit type stedelijk milieu, verbetert de concurrentiepositie en is uitermate gunstig om duurzaamheidsdoelstellingen te bereiken door bijvoorbeeld het terugdringen van het energieverbruik en de automobilität. Daarnaast zijn uitstekende verbindingen tussen stad en buitengebied, zo kenmerkend voor onze gemeente, essentieel voor innovatieve diensten en producten op het snijvlak van water, voedsel en energie.

Ook de bezoekerseconomie vormt een belangrijke schakel. Dankzij de historische binnenstad en de vele culturele instellingen en evenementen trekt Leeuwarden elk jaar veel bezoekers. Bezoekers vormen een aanzienlijke economische stimulans en houden onze voorzieningen in stand. De coronacrisis betekende een flinke tegenslag voor de ondernemers die afhankelijk zijn van deze geldstroom. Het is daarom belangrijk dat de gemeente de komende jaren bijdraagt aan het herstel van de bezoekerseconomie.

De verdere verstedelijking en verdichting in de stad leidt tot een intensiever gebruik van het huidige verkeersnetwerk. Groei van het aantal woningen, werkfuncties en recreatie leidt tot meer verkeersbewegingen. Door anders om te gaan met mobiliteit en ruimte in de stad (met meer nadruk op fiets en openbaar vervoer) kan het mobiliteitssysteem bijdragen aan een gezonde, biodiverse en leefbare stad, die ook duurzaam en klimaatbestendig is.

4.2 Opgaven en vraagstukken: Economie

4.2.1 Circulaire economie

Er is een groot tekort aan grondstoffen en dit tekort neemt de komende jaren alleen nog maar toe. Door de schaarste aan grondstoffen stijgen de prijzen en neemt de beschikbaarheid van materialen af. Hergebruik van grondstoffen en minder afval is essentieel om het tekort te beperken. De opgave om naar een circulaire economie te gaan, is urgenter dan ooit. Door middel van een circulaire economie ontstaat er minder afval en klimaatvervuiling. Tevens zal er door recycling, hergebruik en herbestemming minder behoefte zijn om grondstoffen te winnen. Nederland heeft de ambitie om in 2050 een samenleving zonder afval te zijn. Hiervoor wordt gekoerst op 50% minder materialen gebruiken in 2030. Om aan deze ambitie tegemoet te komen is de opgave voor Leeuwarden daarom om de komende jaren maximaal in te zetten op circulair. Het gaat hierbij om circulair inkopen als organisatie, bedrijven faciliteren bij de omslag naar circulair inkopen en produceren en om een gunstige vestigingsplek te zijn voor circulaire bedrijven.

De huidige aanpak die is gericht op optimalisering binnen het bestaande systeem, via bijvoorbeeld recycling- en efficiëntiemaatregelen, zal niet volstaan. Het zijn vooral het productontwerp en de keuze van grondstoffen en materialen die bepalen of kringloopsluiting met waardebehoud mogelijk is. We noemen dit de materialentransitie. Dit zal fors kunnen bijdragen aan CO₂-reductie; de productie van materialen is nu namelijk verantwoordelijk voor 45% van de totale CO₂-uitstoot (de andere 55% ligt bij energie).

Vragen over circulaire economie:

1. Wat is uw ambitie rond de circulaire opgave en is deze naast de andere volhoudbaarheidsopgaven bepalend voor projecten?
2. Wilt u vol blijven inzetten op het reduceren van materiaalgebruik, het terugbrengen van afval en het op de kaart zetten van Leeuwarden als vestigingsplaats voor circulaire bedrijven?

4.2.2 Arbeidsmarkt en arbeidsparticipatie

#1 – Arbeidsmarkt toekomstbestendig maken

Goed werk is essentieel voor de Brede Welvaart in ons land: voor de economie en voor de sociale samenhang. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) adviseert om in te zetten op goed werk voor iedereen die wil en kan werken. Er zijn veel verschillende partijen betrokken bij de arbeidsmarkt. Deze partijen zijn actief op verschillende schaalniveaus. Op lokaal niveau voert de gemeente een aantal wettelijke taken uit. We betalen bijstandsuitkeringen en ondersteunen mensen bij hun zoektocht naar nieuw werk. De gemeente gebruikt hiervoor een groot palet aan instrumenten, zoals sollicitatietraining of werkervaring opdoen bij een organisatie via Vizier op werk.

Veranderingen op het gebied van beroepsbevolking, technologie en volhoudbaarheidsopgaven vragen om een toenemende flexibiliteit. Samen met externe partners moeten we zoeken naar de antwoorden op belangrijke vragen als: hoe creëren we de banen voor de toekomst? Waar moeten we nu dus voor opleiden? Hoe pakken we de mismatch tussen vraag en aanbod aan? Welke innovaties moeten we daarvoor nu stimuleren? En welk academisch klimaat past daarbij? Belangrijk is dat onderwijs, economie en arbeidsmarkt samenwerken om werk te creëren dat aansluit op de behoeftes vanuit de arbeidsmarkt. Met het programma Onderwijs, Economie en Arbeidsmarkt kijken we hoe deze vragen zijn te beantwoorden. Het programma haakt in op de maatschappelijke opgaven en speerpunten die het college op de terreinen van onderwijs, economie en arbeidsmarkt al heeft benoemd. Vanuit het programma Onderwijs, Economie en Arbeidsmarkt worden de volgende strategische doelen gesteld:

1. Verhogen arbeidsparticipatie
2. Verminderen mismatch vraag en aanbod
3. Vergroten aantrekkingskracht Human Capital
4. Samenwerken in 1 economische regio.

#2 – Doorstroom tussen diverse economische branches op gang helpen

Door de krapte op de arbeidsmarkt hebben werkgevers in diverse sectoren moeite om personeel te vinden. In het onderwijs en in de zorg zijn tekorten en in de techniek is een sterke concurrentie gaande om geschikt personeel. De verwachting is dat de vraag naar personeel alleen maar zal toenemen. De doorstroom tussen diverse economische branches moet op gang geholpen worden om de personeelstekorten op te kunnen vangen. De gevraagde vaardigheden veranderen door o.a. digitalisering en innovaties, waardoor mensen zich zullen moeten omscholen. Scholing is voor partijen niet vanzelfsprekend, maar wel noodzakelijk om het hoofd te kunnen bieden aan veranderingen die op ons afkomen. We hebben als gemeente enige ervaring opgedaan met aanbodsggericht omscholen waarbij we samen met ondernemers, bedrijven, kennisinstellingen en/of campussen in korte tijd (aantal maanden) een (om)scholingstraject op maat ontwerpen. De rol van de gemeenten is om alle partijen bijeen te brengen en de samenwerking te faciliteren. Ook zorgt de gemeente voor een instroom aan kandidaten die werkloos zijn. Zodra de gemeente dit heeft verzorgd, is de ervaring dat bedrijven, kennisinstellingen en/of campussen het voortouw nemen. Hierdoor verandert de rol van de gemeente meer naar het bewaken van het proces en de afspraken.

#3 – Iedereen doet mee: Arbeidsparticipatie van kwetsbare groepen

De gemeente heeft via de Participatiewet de taak om bijstandsgerechtigden en mensen met een arbeidsbeperking te begeleiden naar werk en daar, waar nodig, ondersteuning voor in te zetten. De opgave is om de arbeidsparticipatie van kwetsbare groepen te vergroten. Hierbij geldt dat het maximale plafond van participatie wordt nagestreefd met als ultiem doel deelname aan de reguliere arbeidsmarkt. Voor degenen waarbij dat niveau te hoog blijkt, is de inzet van sociale participatie aangewezen waarbij we nadrukkelijk de verbinding zoeken met zorg en ondersteuning vanuit de WMO.

Het aanbod van vacatures is nog nooit zo hoog is geweest. Maar er is een duidelijke mismatch tussen de vraag naar personeel en het aanbod van de gemeente vanuit het bijstandsbestand. Niet alle bijstandsgerechtigden zijn direct klaar om in de arbeidsmarkt te stappen. Voor grote groepen mensen -zeker die met een behoorlijke afstand tot de arbeidsmarkt- is het lastig om goede leer, stage- of werkervaringsplaatsen te vinden, inclusief de bijbehorende professionele begeleiding. Het verschil tussen de door werkgevers gevraagde kennis en

vaardigheden en de kennis en vaardigheden van deze mensen neemt toe door veranderende eisen die aan het werk worden gesteld, bijvoorbeeld door innovaties.

Als gemeente spelen we dus een nadrukkelijke rol in een sociale en mensgerichte aanpak om meer mensen in de bijstand werkgelegenheid te bieden. We geven u in overweging om het concept van een sociale onderneming te beproeven; een onderneming waar meedoen belangrijk is en waar we ook arbeidsplekken creëren. Een sociale onderneming, vanaf nu te noemen 'Buitenkans', laat verschillende doelgroepen naar vermogen meedoen en biedt stapsgewijs de mogelijkheid om door te stromen naar een reguliere werkomgeving. We zien mogelijkheden om de achtereenvolgende stappen in arbeidsparticipatie nog beter vorm te geven door nadrukkelijk bij de Buitendienst extra werkplekken voor deze doelgroepen te realiseren. We hanteren de naam Buitenkans voor de mogelijkheden die we in dit kader op het gebied van groenbeheer (schoffelen, maaien, zwerfafval) en techniek (klein onderhoud aan materieel en objecten buiten) waar willen maken. Buitenkans is een concept dat bestaat naast bijvoorbeeld Caparis; door te zorgen voor een ander werkaanbod is differentiatie mogelijk zonder dat er sprake is van onderlinge concurrentie. Nu al participeren meer dan 400 mensen via de wijkorganisaties, Vizier op Werk en het Werkleerbedrijf van de Buitendienst op deze manier. We zien potentie om dat aantal fors omhoog te schroeven en elke maand nieuwe instroom te bevorderen. We zien daartoe zonder meer kansen in het programma Leeuwarden Oost.

Vragen over arbeidsmarkt en arbeidsparticipatie:

1. Voelt u zich (mede)verantwoordelijk voor de arbeidsmarkt en de werkgelegenheid zowel lokaal als regionaal? Wat moet de rol- en taakopvatting van de gemeente hierin zijn?
2. Wilt u experimenteren met het concept sociale onderneming genaamd 'Buitenkans'?

4.2.3 Innovatie, campusontwikkeling en vestigingsklimaat

#1 – Versterken van het Leeuwarder Academisch Klimaat vraagt nadere richting

Studenten vergroten de dynamiek van de stad en hebben een aanzuigende werking op bedrijven en voorzieningen. Daarom zijn het verblijfskwaliteit en het woonklimaat in de stad voor de studenten van belang (kwaliteit van het Academisch klimaat). We kennen de campus met NHL -en Stenden, maar ook de RuG-Campus Fryslân, Wetsus/Watercampus, Dairy Campus en Energiecampus. Er bestaan plannen voor het ontwikkelen van een Mediacampus. Dit kan niet zonder inzet van de gemeente. Enerzijds betreft het de ondersteuning van de hier gevestigde instituten, anderzijds ook de aansluiting van deze instituten met de Leeuwarder bevolking. De gemeente werkt hier samen met de kennisinstellingen en enkele andere daaraan gelieerde partijen aan het verstevigen van het klimaat. Dit wordt beschouwd als een randvoorwaarde voor het behouden en creëren van goed hoger (en wetenschappelijk) onderwijs en ontwikkelmogelijkheden van onze inwoners.

#2 - Duurzame financiering Wetsus en de Watercampus

De kennis over water en watertechnologie in de Watercampus maakt Leeuwarden een wereldspeler op dit terrein. Uit de evaluatie van Buck Consultants (2020) blijkt onder andere dat Wetsus als onderzoeksinstituut hoog gewaardeerd wordt. De gemeente ondersteunt Wetsus tot nu toe met een jaarlijks bedrag. Het college heeft eerder de intentie uitgesproken om de financiering voor de jaren na 2022 voort te zetten. Hiertoe moet nog wel definitief besloten worden. Een soortgelijk vraagstuk speelt voor de Watercampus vanaf 2024. Er is een groeifondsaanvraag ingediend bij het Rijk maar er is nog geen duidelijkheid of deze wordt gehonoreerd.

#3 – Van een Hoger Onderwijsakkoord naar een breed Onderwijsakkoord

Op dit moment kennen we een Hoger Onderwijs Akkoord Fryslân (HOAF), waar de gemeente Leeuwarden samen met diverse kennisinstellingen en aanverwante organisaties afspraken heeft gemaakt over een gezamenlijke agenda. Er is een sterke behoefte om het MBO ook beter aan te laten sluiten bij datgene wat vanuit het HOAF tot stand wordt gebracht. Dat vraagt wellicht om een Breed Fries Onderwijsakkoord (werktitel). Wens is om te komen tot één kwaliteitsagenda voor alle MBO's en deze dan aan te laten haken bij het HOAF.

#4 - Structurele inzet op stimuleren innovatie, campusontwikkeling en bedrijfsvestigingen

Het maatschappelijk en economisch laten bloeien van de stad vraagt om een sterk economisch vestigingsklimaat. Om een sociale, ondernemende en kennisintensieve stad te blijven, wordt ingezet op het

behouden en faciliteren van bedrijven en het aantrekken van nieuwe bedrijven. Er wordt samen met ondernemers, partners en kennisinstellingen gewerkt aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Gezamenlijk met andere partijen profileren we Leeuwarden als vestigings- en bezoekplaats, in samenwerking met aantrekkelijk wonen, werken, studeren en vrije tijd. Ook wordt de campus- en onderzoekinfrastructuur van Leeuwarden uitgebouwd. Daarnaast nemen we deel in samenwerkingsverbanden en steunen we organisaties die ondernemersdienstverlening op een hoger peil brengen. We besteden tijd aan het binnenhalen van Europese middelen voor projecten. Al deze inzet is tot op heden incidenteel gefinancierd. We kunnen het bestaande takenpakket niet zonder structurele financiering continueren. Structurele middelen zijn o.a. nodig om vooruit te kunnen plannen en toezeggingen te kunnen doen.

#5 – ontwikkelen bedrijventerrein Zwette 6

Er is een tekort aan bedrijfskavels in Leeuwarden. Het is mogelijk om bedrijventerrein Zwette 6 te ontwikkelen en zo te voorzien in de vraag naar nieuwe kavels voor met name lokale bedrijven. Er zijn echter twee grote uitdagingen, want het terrein moet stikstofvrij ontwikkeld worden en in Leeuwarden zit het elektriciteitsnetwerk op slot, waardoor in ieder geval tot 2026 geen grote hoeveelheid elektriciteit geleverd kan worden.

Vragen over innovatie, campusontwikkeling en vestigingsklimaat:

1. Wilt u het Academisch klimaat versterken?
2. Welke focus en prioriteit geeft u aan de campusontwikkeling? Hoe wilt u het voornemen om de continuïteit van de Watercampus en Wetsus te borgen, inhoudelijk en financieel vormgeven?
3. Hoe kijkt u aan tegen een breed Onderwijsakkoord? Welke uitgangspunten en randvoorwaarden vindt u hierbij van belang?
4. Hoe wilt u de bijdrage aan het stimuleren van innovatie, campusontwikkeling en bedrijfsvestigingen voortzetten?
5. Wilt u voor Zwette 6 extra inzetten op duurzaamheid en slimme energieoplossingen voor lokale bedrijvigheid?

4.2.4 Binnenstadsontwikkeling

Binnensteden zorgen voor werkgelegenheid en zijn cruciaal voor het vestigingsklimaat van de stad. Een bruisende binnenstad is een reden voor ondernemers- en kenniswerkers om zich hier te vestigen, zelfs als zij hun werk voornamelijk op bedrijventerreinen en campussen uitvoeren. Om talent aan te trekken kiezen bedrijven ervoor om in of nabij de binnenstad te vestigen. Daarnaast is de binnenstad een plek voor ontmoetingen – zakelijk en privé – en kan zij fungeren als creatieve broedplaats waar nieuwe ideeën ontstaan. Winkels, restaurants, cafés en andere in gebouwen gehuisveste functies (bibliotheken, musea, kappers) zijn een belangrijk onderdeel van het vestigingsklimaat en van de binnenstad als ontmoetingsplek. Daarnaast is onze binnenstad een plek waar (internationale) bezoekers op afkomen.

Er komen ontwikkelingen op de binnenstad af, die om aanpassing, verandering en actie vragen. Denk aan e-commerce, mogelijke leegstand en de verschuiving naar een binnenstad als verblijfsruimte waar beleving centraal staat. De coronacrisis maakte duidelijk dat de binnenstad afhankelijk is van de bezoekerseconomie. Hybride werken lijkt een blijvertje, waardoor de binnenstad bezoekers van kantoren mist. Hoe kan Leeuwarden met het oog op genoemde ontwikkelingen de (economische) vitaliteit en de positie ten opzichte van andere (binnen)steden behouden en versterken?

De agenda Binnenstad moet richting geven aan ontwikkelingen rond de binnenstad en een aanzet geven voor een nieuw integraal investeringskader dat leidt tot versterking van de Binnenstad. De agenda binnenstad kan volgens de eerdergenoemde ontwikkelprincipes (verbinden, vergroenen, verwaarden, slim, samen) opgezet worden. Er zijn 3 verschillende ambitieniveaus:

1. Basis op orde: het intensiveren en versnellen van ontwikkelingen die al in gang zijn gezet.
2. Maximaal benutten: een sterke focus op groen en water, autoluw, verbinding met de regio, duurzaamheid en circulariteit en beleving en reuring.
3. Groei en onderscheidend: één van de aantrekkelijkste binnensteden om te wonen, werken en te ondernemen.

Vraag: Wat is, mede gelet op de circulaire en volhoudbaarheidsopgaven, uw ambitie voor de versterking van de binnenstad? Wat heeft daarbij prioriteit en wilt u concreet bereiken deze collegeperiode?

4.2.5 Bezoekerseconomie, cultuur en evenementen

#1 – Herstel bezoekerseconomie

De bezoekerseconomie in Nederland en elders in de wereld maakte afgelopen 2 jaar een enorme crisis door. Veel ondernemers, culturele instellingen en bedrijven moesten hun deuren tijdelijk sluiten of zijn failliet gegaan. Evenementen en congressen zijn lange tijd gecancelled en bezoekers bleven veelal thuis. Toch was er op sommige momenten veel binnenlands bezoek aan Leeuwarden. Voor een bezoek is het nodig dat 'er aanbod is', 'iets georganiseerd is' en dat het 'bekend is'. Leeuwarden richtte zich de afgelopen jaren in het kader van 'Bezoek Leeuwarden' op vrijetijdsbesteding door toeristen, inwoners, winkelend publiek en recreanten en versterking van de mix en verbinding van functies in Leeuwarden. Recreatie en toerisme kunnen gelijk oplopen met het versterken van groen en blauw. Daarnaast gaat het om het faciliteren van nieuwe winkelconcepten en het samen met andere partijen, zoals de provincie Fryslân, binnenhalen van festivals, events en zakelijke congressen. Ook valt te denken aan de samenwerking met partijen als Merk Fryslân en het blijven werken aan de bekendheid (marketing) van Leeuwarden en Fryslân. Culturele Hoofdstad heeft ons geleerd dat we te bescheiden zijn in ons profileren en dat nieuwe bezoekers zeer positief zijn en blijven terugkomen. Daarom is de focus nu meer gericht op de (cultuur)toerist, ondersteuning van musea en een gastvrij ontvangst, met een nieuwe gemeentelijke Visitor Center. De wens is voort te blijven bouwen op dit opgebouwde imago en toeristische marketing te continueren. Daarnaast willen we nieuw aanbod en verduurzaming van de sector stimuleren met de focus op kwaliteitstoerisme.

#2 - Vasthouden beweging culturele hoofdstad

De gemeente Leeuwarden wil, gelet op diens regionale en landelijke positie, een aantrekkelijke stad en gemeente zijn. Daarbij profileert de gemeente zich als een cultureel aantrekkelijke stad met een goed cultureel aanbod en toonaangevende evenementen. Na een succesvol jaar als Culturele Hoofdstad ontwikkelt Leeuwarden zich steeds verder met een cultureel profiel. In 2022 staat Arcadia, het vervolg van Culturele Hoofdstad, op het programma. In een systematiek van om de zoveel jaren een intensief cultureel jaar te organiseren willen we het momentum van Culturele Hoofdstad vasthouden en Leeuwarden blijvend in de kijker spelen.

Aandachtspunt hierbij is wel dat de bestaande instellingen, zoals Harmonie en Neushoorn, door grote producties die niet binnen deze instellingen worden gehouden, ervoor zorgen ervoor dat er hier minder bezoekers komen. Dit lijkt dus ten koste te gaan van onze culturele basisinfrastructuur. Daar tegenover staat dat deze evenementen wel als effect hebben dat er een aantrekkelijk en uniek programma is dat veel (nieuwe) bezoekers trekt. De vraag is dan ook wie zich het best redt zonder overheidsbemoeienis?

Aandachtspunt is ook dat evenementen in de Groene Ster (een aantrekkelijke locatie) op weerstand kunnen rekenen van omwonenden (o.a. buurgemeente Tytsjerksteradiel) en milieuorganisaties/belangengroepen. De afgelopen jaren werden getekend door juridische procedures waarbij de principenvraag welke locaties geschikt zijn voor evenementen werd gesteld.

Culturele activiteiten hebben steeds meer de functie gekregen om maatschappelijke vraagstukken onder de aandacht te brengen. Ook worden culturele activiteiten steeds vaker in gezet om doelstellingen te ondersteunen, zoals ontmoeting, dagbesteding, vitaal ouder worden. Culturele Hoofdstad en Arcadia hebben een sterke impuls gegeven aan deze ontwikkeling van het culturele veld.

#3 - Gezonde culturele infrastructuur: knelpunten

In de huidige cultuurnota wordt gewerkt met verschillende ambitieniveaus. De raad heeft bij de vaststelling van de Cultuurnota het laagste ambitieniveau vastgesteld. Op onderdelen van dit ambitieniveau bestaan er knelpunten inzake de financiering: een structureel tekort bij De Harmonie, een structureel tekort voor de dekking van de huisvestingslasten bij dbieb, en de inzet van incidentele middelen voor 'We the North'. Hierbij gaat het om de culturele basisinfrastructuur.

#4 – Ambitieniveau Cultuurnota 2021-2028 omhoog?

Als Leeuwarden één van de toonaangevende steden in Nederland wil zijn, die met haar cultureel aanbod regionaal, nationaal en internationaal zichtbaar is, dan is er meer nodig dan het huidige ambitieniveau. Er is een sterke maatschappelijke wens om de dynamiek van LF2018 te behouden, zodat Leeuwarden aantrekkelijk blijft voor zowel inwoners als (inter)nationale bezoekers. De gedachte daarbinnen is kunst en cultuur te verbinden met maatschappelijke opgaven.

Een hoger ambitieniveau betekent dat er naast een gezonde basis (culturele basisinfrastructuur op orde) ook ruimte is voor (jonge) makers, initiatieven die bijdragen aan een inclusieve samenleving (meedoen), aan kwalitatief hoogstaande producties, waarin talentontwikkeling een rol speelt en aan blockbusters. Dat kan door niet alleen bij te dragen aan een aantal bestaande organisaties, maar ook aan nieuwe, kansrijke initiatieven die ons ook landelijk en internationaal op de kaart kunnen zetten. Denk aan:

- een maakbudget voor jonge makers; omdat zij voor innovatie, experiment en het maken van artistieke producties in de culturele sector van cruciaal belang zijn;
- bijdragen aan creatieve broedplaatsen: onder andere de Westerkerk;
- een bijdrage aan initiatieven die iedereen in aanraking laten komen met kunst en cultuur.

#5 – Voortzetting deelname City of Literature vraagt per 2023 aanvullende financiering

Na een succesvolle kandidaatstelling is Leeuwarden-Fryslân op 31 oktober 2019 toegelaten tot het UNESCO Creative Cities Network (UCCN). Leeuwarden-Fryslân heeft zich aangesloten bij de 28 steden die samen het netwerk 'Cities of Literature' vormen. Anders dan bij de Culturele Hoofdstad gaat het hier niet om een titel voor een jaar, maar om een lidmaatschap voor onbepaalde tijd van dit netwerk, mits bij de vierjaarlijkse audit blijkt dat blijvend wordt voldaan aan de eisen. Gemeente Leeuwarden heeft de kandidaatstelling ingediend en is formeel gezien titeldrager. Daarom treedt zij op als opdrachtgever namens alle opdrachtgevers, te weten gemeente Leeuwarden, provincie Fryslân en LF2028. De raad heeft in 2020 hiervoor een krediet beschikbaar gesteld wat per 2023 stopt. Wilt u deze deelname beëindigen of voorzetten (met dus een jaarlijks uitvoeringsbudget)?

#6 - Arcadia

Culturele hoofdstad Leeuwarden-Fryslân 2018 heeft ons nog eens extra duidelijk gemaakt dat kunst en cultuur erg belangrijk is voor een samenleving. Het roept positieve emoties op en zet ons aan tot het denken over onszelf en de wereld waarin we (willen) leven. De gemeente Leeuwarden heeft in 2018 en daarop volgende jaren – samen met de provincie Fryslân – het initiatief genomen om te zorgen voor een vervolg op 2018. Daarbij is vanuit de gemeente de opdracht meegegeven om het cultuurtoerisme te stimuleren, het artistieke klimaat te versterken, in te zetten op inclusiviteit (vanuit het motto: "Iedereen heeft een talent, iedereen kan meedoen") en veel aandacht te geven aan ecologie en duurzaamheid. Het resultaat is de triënnale Arcadia, die voor het eerst in 2022 plaatsvindt. Bosk is één van de vele voorbeelden in het Arcadia-programma voor 2022 waar kunst en cultuur ingezet wordt om belangrijke maatschappelijke vraagstukken bespreekbaar te maken. Bij de komende edities van Arcadia wil de gemeente Leeuwarden samen met de provincie Fryslân, de stichting LF2028 en zoveel mogelijk andere partners blijven optrekken om aansprekende evenementen te organiseren, maar net zo goed om grote maatschappelijke vraagstukken op een andere, nieuwe manier aan de orde te stellen: op het podium, in de stad en in de wijde omgeving van die stad. De edities in 2025 en 2028 zijn echter nog niet opgenomen in de begroting.

#7 – Ambitieniveaus Evenementennota

Leeuwarden kent een gevarieerd aanbod aan evenementen. De kracht van Leeuwarden zit o.a. in het diverse karakter van de evenementen, in de lage drempel om cultuur te beleven en in de ruimte om experimenteel te programmeren.

De in de Omgevingsvisie geformuleerde ambitie is om binnen enkele jaren een evenementenmix te hebben die Leeuwarden regionaal, nationaal en internationaal de status verschaft van top-evenementenstad in Noord-Nederland. Dit vraagt om balans tussen evenementen die relatief weinig publiek trekken, maar een belangrijke bijdrage leveren aan het levendige (artistieke) klimaat en de meer toegankelijke evenementen. We spelen waar het kan in op evenementen met (inter)nationale uitstraling en we willen de mogelijkheden verkennen om meer (boven)regionale evenementen naar Leeuwarden te halen om. Door middel van attente dienstverlening, goede faciliteiten, passende subsidiemogelijkheden en een ruim aanbod aan 'inbestemde' locaties kan

adequaats gespeeld worden op vragen en initiatieven vanuit de samenleving; ook en zeker ten aanzien van het faciliteren van de meer kleinschaliger lokale evenementen. Tevens kunnen waar mogelijk kansen worden geboden aan nieuwe, originele evenementen met potentie en het stimuleren van jong talent. Waar het kan, is stimulering mogelijk van de totstandkoming van combinaties en arrangementen die het gelaagde profiel versterken en de economische impact maximaliseren.

In de huidige Evenementennota wordt gewerkt met twee verschillende ambitieniveaus. De raad heeft bij de vaststelling van de Evenementennota de voorkeur uitgesproken voor het laagste ambitieniveau (basis op orde). Vraag is of dat niveau nog in het huidige tijdsgewricht past, of dat aanpassing richting een hoger ambitieniveau gewenst is. Bij een hoger ambitieniveau hoort een evenementenmix die Leeuwarden regionaal, nationaal en internationaal de status verschaft van top evenementen in Noord-Nederland. Daarvoor is nodig:

- extra budget om evenementen met een hoge culturele waarde naar Leeuwarden te halen.
- ambtelijke inzet voor het faciliteren en registreren van evenementen door diverse sectoren.
- het geschikt maken van meer locaties voor evenementen.

In algemene zin betekenen meer evenementen: hogere precario opbrengsten, hogere leges-opbrengsten, meer toeristen en meer inkomsten uit de toeristenbelasting. Deze extra opbrengsten zouden bij kunnen dragen aan de dekking van een deel van de kosten van de plusambitie. Maar gebleken is dat de leges voor evenementen niet kostendekkend zijn. Een optie is daarom ook het verhogen van leges.

#8 – Uitvoeringsbudget Meertaligheid stopt per 2023: aanvullende financiering

Leeuwarden is de hoofdstad van Friesland en heeft een functie in het uitdragen van de tweede Rijkstaal: het Fries. De gemeente heeft een wettelijke verplichting om aandacht te hebben voor het behoud van deze taal en het gebruik ervan. De gemeente heeft daarin een aanjagende functie, maar is ook een voorbeeld. De gemeente stimuleert het gebruik van de eigen taal onder zowel de inwoners van de gemeente als haar medewerkers. Inwoners en medewerkers voelen zich thuis in het gebruik van hun eigen taal met en binnen de organisatie van de gemeente Leeuwarden. In de begroting is echter niet voorzien in een budget voor deze taak.

Vragen over bezoekerseconomie, cultuur en evenementen:

1. Wat is deze bestuursperiode, mede gelet op de circulaire en volhoudbaarheidsopgaven, uw ambitie ten aanzien van een duurzame bezoekerseconomie en kwaliteitstoerisme?
2. Hoe wilt u de knelpunten in de culturele basisinfrastructuur oplossen?
3. Wat is uw ambitie op het gebied van kunst, cultuur en evenementen? Welke prioriteiten stelt u daarbij en wat wilt u concreet bereikt hebben over 4 jaar? Bent u bereid om de leges te verhogen om daarmee extra lasten te kunnen dekken?
4. Past voortzetting van de bijdrage aan 'City of Literature' in uw toekomstvisie? En zo ja, in welke vorm en omvang?
5. Hoe wilt u bijdragen aan het mogelijk maken van Arcadia en/of daaropvolgende edities in 2025?
6. Hoe wilt u bijdragen aan meertaligheid?

4.2.6 Mobiliteit en infrastructuur

De maatschappelijke context van mobiliteit in onze samenleving veranderde de afgelopen jaren sterk. Infrastructuur en mobiliteit vormen belangrijke instrumenten die kunnen bijdragen aan bereikbare, maar ook een aantrekkelijke, duurzame en gezonde leefomgeving. Voertuigen die gebruik maken van fossiele brandstoffen zullen na 2030 het straatbeeld verlaten en plaatsmaken voor andere vormen van (elektrisch) vervoer. Het middel om dit doel te bereiken is het uitbouwen van meer duurzame vormen van mobiliteit.

In voorgaande bestuursperioden is fors ingezet op het verbeteren van de bereikbaarheid van Leeuwarden en de regio voor het wegverkeer. In leefomgevingen, zoals de binnenstad van Leeuwarden verkiezen we de voetganger en de fietser boven het autoverkeer. Ook in nieuwe ontwikkelgebieden zoals het Spoorboekgebied, Middelzee en Nieuw Oud-Oost geven we voorrang aan meer duurzame vormen van mobiliteit. We zetten in op fossielvrij stadsdistributie en een milieuvriendelijk goederen- en personenvervoer. Er is een aantal trends waarneembaar die bepalend zijn voor de toekomstige mobiliteitsbehoefte. Mobiliteit wordt flexibeler en slimmer en autonome mobiliteit komt in de komende jaren steeds dichterbij, waarbij bepaalde doelgroepen steeds vaker voor het gebruik van een vervoermiddel in plaats van het bezit van een vervoermiddel. Parkeren

voor de deur wordt minder vanzelfsprekend en centrale parkeervoorzieningen met optimale oplaadfaciliteiten komen in het vizier. De toename van internet-winkelen, ook voor de dagelijkse boodschappen, leidt tot frequentere bevoorradingen meer logistieke en distributie-bewegingen.

#1 – Fiets op 1

Verandering en groei van mobiliteit moet worden opgevangen door onder andere het openbaar vervoer, fietsen en lopen. Het aantal verplaatsingen tot 7,5 kilometer neemt toe en met de komst van e-bikes en speed pedelec verschuift deze grens richting 25 kilometer. De wens is om het fietsnetwerk verder te ontwikkelen en te verstevigen om zo een passende en gezonde oplossing te bieden voor de veranderende mobiliteitsvraag. Fiets op 1 geeft invulling aan de ontwikkelprincipes vergroenen, verbinden en verwaarden. De keuze is uit 3 ambitieniveaus: Het volledige pakket aan maatregelen (Goud) maakt van Leeuwarden een top 3 Fietsstad in Nederland. Bij ambitieniveau Zilver wordt het fietsnetwerk compleet gemaakt en wordt er voor fiets een veel nadrukkelijker plek gegeven in gebiedsgerichte afwegingen. Ambitieniveau Brons betreft vooral intensiveren van de huidige maatregelen en vergroten van veiligheid en comfort als grootste opgaven.

#2 - Mobiliteitshub Werpsterhoeke

In de omgeving van de Werpsterhoek zal in de toekomst een treinstation verrijzen. Deze locatie ligt op de grens van de stad en de regio. De ambitie is om te komen tot een multimodale regionale mobiliteitshub voor persoon- en goederenvervoer, gekoppeld aan vernieuwende vormen van distributie. De mobiliteitshub is een middel om een hoger gelegen doel – in dit geval gebiedsontwikkeling – mogelijk te maken. Een belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van de Mobiliteitshub Werpsterhoeke is de realisatie van een NS-station waar ook de Provincie inzet op pleegt. Ook op een lager schaalniveau biedt het concept mobiliteitshub kansen om het autogebruik en autobezit te beperken en meer duurzame vormen van mobiliteit in de gemeente te stimuleren.

#3 - Duurzame stadsdistributie

De wens is om de stadsdistributie te verduurzamen en daarnaast om minder hinder te genereren. Er wordt ingezet op fossielvrije stadsdistributie en 25% minder bevoorradingsvoertuigen in de binnenstad. Vele investeringen zullen vanuit de private sector afkomstig zijn. Voor de gemeente ligt vooral de taak om zaken ruimtelijk mogelijk te maken en initiatieven aan te jagen en uiteindelijk ook over te gaan tot invoering van een zero emissie-zone in de binnenstad van Leeuwarden.

#4 - Knelpunten spoor

De spoorverbinding is onderdeel van het gehele infrastructurele weefsel van de gemeente en past goed in de transitie naar duurzame mobiliteit. Voor de economie in Noord-Nederland en de aantrekkelijkheid van Leeuwarden op het gebied van werk, wonen en vrijetijd is een snelle en frequente treinverbinding met andere economische kerngebieden een must. Het wordt als essentieel gezien dat Leeuwarden het eindstation van een snelle spoorverbinding is, met een directe overstapvrije aansluiting. De Omgevingsvisie noemt ook dat de spoorverbinding met Groningen verder verbeterd moet worden. Verder kent het huidige verkeersstelsel in Leeuwarden een aantal knelpunten, waaronder het ruimtebeslag en de barrièrewerking van het spoor in de stad. Zo vormt spoorwegovergang Schrans een fietsknelpunt en de huidige spoorbrug over het Van Harinxmakanaal is een belangrijk knelpunt omdat het verhogen van de treinfrequentie conflicteert met het vervoer over water. De wens is om de knelpunten op te lossen. Dat kan bijvoorbeeld door het spoor verdiept aan te leggen. Dit genereert ook extra ruimte om dat binnenstedelijke gebied te transformeren naar een aantrekkelijk woon- en verblijfsgebied. Het spoor zal in de komende bestuursperiode niet fysiek worden aangepast, maar om dit op termijn wel te kunnen is en blijft lobbyen noodzakelijk.

#5 - Autoluwe binnenstad

Het is de wens om de binnenstad een prettig verblijfsgebied te laten zijn met een gezonde functiemix en een prominente plek voor het thema wonen. Daarbij past het verder autoluw maken van de binnenstad. Dit betekent in eerste instantie ook dat aan de randen van de binnenstad parkeervoorzieningen worden geoptimaliseerd. Vervoer via (elektrische) scooters en fietsen (inclusief stallingsmogelijkheden en inclusief vormen van deelmobiliteit) dient aanvullend te worden gestimuleerd.

6 - Impuls verkeersveiligheid en uitbreiding 30km-wegen in bebouwde kom

In de afgelopen jaren is landelijk een zorgelijke tendens zichtbaar in het aantal verkeersongevallen. Om het aantal verkeersslachtoffers te beperken wordt aan de hand van de landelijke risico-gestuurde aanpak verkeersongevallenconcentraties in beeld gebracht en een passend maatregelenpakket bepaald. Daarnaast wordt in aansluiting op de landelijke ontwikkelingen het algemene uitgangspunt dat de maximumsnelheid binnen de bebouwde kom in beginsel 30km per uur wordt.

#7 - Meerjarenprogramma infrastructuur en parkeren

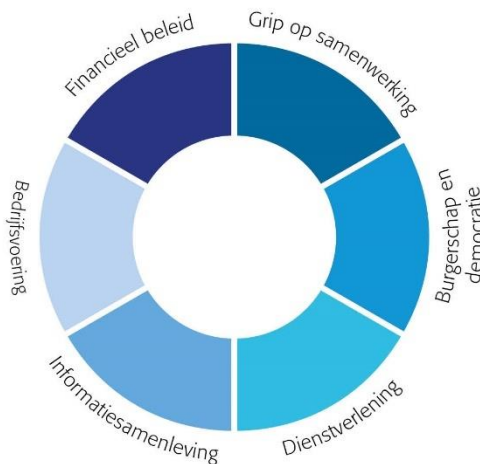
Binnen de meerjarenbegroting zijn een tweetal financiële producten die betrekking hebben op alles wat met infrastructuur en parkeren te maken heeft. Dit zijn de stelpost Meerjaren Programma Infrastructuur (MPI) en het product parkeren, gekoppeld aan de reserve parkeren.

Binnen bestaande middelen kunnen niet alle genoemde wensen worden ingewilligd. Daarom is het maken van keuzes noodzakelijk. Een aantal keuzes zijn al gemaakt door wetgeving of andersoortige afspraken op EU en NL niveau. Op die terreinen kunt u nog wel het tempo bepalen (versnellen of vertragen).

Vragen over mobiliteit en infrastructuur:

1. Wat is uw ambitie, mede gelet op de volhoudbaarheidsopgaven, binnen de mobiliteitssector? Wat heeft daarbij prioriteit? Inzet op fiets, openbaar vervoer, deelmobiliteit, HUB-ontwikkeling en laadinfrastructuur, mede in relatie tot nieuwe ontwikkelgebieden zoals het Spoordok, Middelsee en Nieuw Oud-Oost (doorontwikkelen)? Wat wilt u concreet bereikt hebben over 4 jaar?
2. Wilt u de actieve lobby op het spoordossier bestendigen?

5. BESTUUR EN ONDERSTEUNING

5.1 Beschouwing

Het vertrouwen in de overheid staat onder druk: recentelijk is het tot een ongekend laag niveau gedaald. De toeslagenaffaire en grote thema's als zorg, woningmarkt en klimaat worden in dit verband genoemd. De onzichtbaarheid van de overheid aan de ene kant, maar ook de onzichtbaarheid van de burger: ongelijke behandeling, het niet horen van de burger. Outsiders komen in opstand tegen de elite door niet meer te gaan stemmen, door op populistische partijen te stemmen of door te demonstreren. Ook de onderwerpen waarvoor men de straat op gaat, zijn divers. Protesteren lijkt bovendien effectief te zijn. Corona was daarbij een belangrijke versneller: angst en onzekerheid gaven aanleiding om een wantrouwen tegen de overheid te uiten.

Polarisatie en versplintering bedreigen de sociale samenhang in de samenleving en leiden tegelijkertijd tot een toenemend onbehagen. In het debat over polarisatie gaat veel aandacht uit naar de extremen. Maar er is een grote groep mensen die heel genuanceerd is over controversiële onderwerpen. Zij staan ver weg van de extreme posities van voor of tegen en zijn vaak zoekende en ambivalent. Het beeld komt naar voren dat er groepen mensen zijn die zich niet gehoord voelen: het stille midden. Dit onbehagen wordt mogelijk versterkt door megatrends als:

- Individualisering: nadruk op de individuele identiteiten en een gebrek aan houvast en erkenning.
- Globalisering: reactie op een verlies van zeggenschap en controle over het eigen leven.
- Digitalisering: sociale media hebben een belangrijke rol in polarisering.

Als meest nabije overheid heeft de gemeente de kans dit vertrouwen te herstellen. De gemeente moet daarbij een goede balans vinden tussen enerzijds ondersteuning bieden en faciliterend opereren en anderzijds de verantwoordelijkheid nemen op die onderwerpen waar de samenleving niet kan en/of wil optreden. Vooral op het gebied van veiligheid, ethiek en privacy kijkt de samenleving naar de overheid, als hoeder van normen en waarden. Nieuwe vormen van burgerschap en burgerbetrokkenheid moeten worden verkend en ontwikkeld. Voor kwetsbare mensen is meer aandacht nodig voor de uitvoerbaarheid van beleid en de menselijke maat daarin.

De taken op lokaal niveau nemen toe, worden belangrijker en ook steeds ingewikkelder. Het Rijk stelt hiervoor geld beschikbaar en stelt drempelwaarden en cofinancieringseisen. Juist in deze ingewikkelde, verwarrende tijd met transformaties op veel terreinen zijn goede bestuurders en goed beleid van belang. Het Rijk kijkt in toenemende mate naar de regio voor het uitvoeren van taken, met daarbij een bijzondere positie voor centrumgemeenten. Regionale samenwerking op de schaal van Fryslân, met meerdere overheden en/of maatschappelijke organisaties vraagt om trekkerschap en leiderschap.

Tegelijkertijd zijn er grenzen aan het absorptievermogen van de ambtelijke organisatie, wordt het aantrekken van personeel nog veel lastiger en zijn de financiële middelen beperkt. Dat vraagt van het nieuwe bestuur om goed te richten, te kiezen en te prioriteren.

Informatiebeveiliging is van cruciaal belang voor het functioneren van de overheid en het vertrouwen van burgers in de overheid. Er zijn steeds meer data beschikbaar en die data worden ook steeds meer onderling verbonden, verweven en geïntegreerd door middel van algoritmes en artificiële intelligentie. Door de toepassing van data, slimme sensoren en apparaten die verbonden zijn met het internet wordt het leven steeds makkelijker gemaakt. De hoeveelheid aan data die we produceren neemt nog dagelijks toe. Daar tegenover staat dat de beveiliging van data niet altijd goed geregeld is en oneigenlijk gebruik van data op de loer ligt en het gevaar van datalekken.

5.2 Opgaven en vraagstukken: Bestuur en ondersteuning

5.2.1 Grip op samenwerking

#1 - De blik naar buiten, omgevingsbewust

Zoals alle steden in Nederland staat ook Leeuwarden voor grote opgaven. Stuk voor stuk opgaven die veel deskundigheid vragen en zich ver voorbij de grenzen van de gemeente uitstrekken. In toenemende mate moeten we samenwerken met andere besturen maar ook met maatschappelijke organisaties om de grote maatschappelijke opgaven doelmatig en effectief te kunnen aanpakken.

Voor het behalen van de strategische doelen binnen deze opgaven is omgevingsbewustzijn van groot belang. Goed geïnformeerd zijn over externe ontwikkelingen op alle niveaus, zorgt voor kansen. Goed geïnformeerd zijn kan door effectief gebruik te maken van bestaande bestuurlijke netwerken van bestuurders en het vergroten van het eigen gemeentelijk netwerk. Hiermee wordt gebouwd aan een invloedspositie van de gemeente en het versterken van de reputatie en van het externe profiel.

Door als bestuur actief te participeren in relevante regionale, nationale en Europese netwerken en relaties te onderhouden op politiek en hoog ambtelijk niveau kan invloed uitgeoefend worden op:

- a. de beleidsvorming ("brengen") regionaal, nationaal en mogelijk Europees
- b. het beter inspelen en meer gebruik maken van nationale en Europese middelen om de ambities van de gemeente te realiseren ("halen").

De Leeuwarder (bestuurlijke) samenwerking kent vele gezichten. Zo zijn we actief op Europees niveau in Eurocities en in het Europees Comité van de Regio's. Samen met de provincie Fryslân, de Friese gemeenten, onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven wordt gewerkt aan een strategische lobby voor Friese projecten. Europa is voor ons een podium, bondgenoot, kennispartner en (mede)financier. De regionale samenwerking richting Europa krijgt vorm in de Friese projectenmachine.

Op nationaal niveau participeert het bestuur van Leeuwarden in de VNG en de G40. Op Noord Nederlandse schaal wordt samengewerkt binnen SNN, waar de drie provincies en de drie provinciale hoofdsteden samenwerken rond economische ontwikkeling en infrastructuur.

Verder bestaat er een bestuurlijke samenwerking met de provincie Fryslân (samenwerkagenda) en met de provincie, het Wetterskip en de VFG in het Bestuurlijk Overleg Fryslân.

#2 - Centrumgemeente en samenwerking in de regio

Leeuwarden is de hoofdstad van Fryslân en van oudsher het centrum van voorzieningen voor een groot gebied. Dat vraagt ook om een verantwoordelijke houding in het verbinden van regiopartners met elkaar: de verantwoordelijke centrumstad. Op regionale schaal werkt Leeuwarden op diverse manieren samen. Ten eerste via, al dan niet wettelijk verplichte, gemeenschappelijke regelingen zoals de GR Veiligheidsregio, de GR FUMO, de GGD. In de rol als centrumgemeente is Leeuwarden veelal trekker van de bestuurlijke en ambtelijke samenwerking, bijvoorbeeld bij de voorbereiding van de Regionale Energie Strategie.

De samenwerking vanuit de positie van centrumgemeente is in een aantal gevallen vervat in een centrumregeling; centrumregeling SDF, centrumregeling met de Waddeneilanden, Noardeast en Noardwest Fryslân op het gebied van ICT en bedrijfsvoering.

Het Rijk formuleert opgaven richting gemeenten in tal van wetgeving en regelingen, deals en akkoorden waarbij moet worden samengewerkt met andere overheden veelal in de regio. In dit verband wordt Leeuwarden door het Rijk op diverse terreinen aangesproken in haar rol als centrumgemeente, ondermeer doordat Rijksbudgetten bedoeld voor aanwending in de regio, beschikbaar worden gesteld aan de centrumgemeente. Het is nog niet duidelijk hoe het Rijk invulling gaat geven aan de regionale samenwerking. Wat ontbreekt is hoe die regionale samenwerking van meer fundament te voorzien: hoe te komen voorbij de vrijblijvendheid van regionale samenwerking? In de randvoorwaardelijke sfeer worden op dit moment geen duidelijke afspraken gemaakt. Ook mist hierdoor de democratische controle op het betreffende schaalniveau en ontstaat er onduidelijkheid over taken lokaal en taken die regionaal worden opgepakt. Het verzwakt de controlerende positie van de gemeenteraad.

#3 - Samenwerking op bedrijfsvoeringsgebied

De dienstverlening vanuit het Shared Service Centrum op bedrijfsvoeringsgebied aan partners in de regio heeft de afgelopen jaren een grote vlucht genomen. In het kader van de samenwerkingsagenda met de Provincie Fryslân wordt nagedacht over samenwerking tussen de provincie en Leeuwarden enerzijds en andere gemeenten in Fryslân anderzijds. Naar verwachting zal ook voor de naaste toekomst een toenemend beroep op Leeuwarden worden gedaan op ondersteuning en samenwerking. Dat zal op zijn merites moeten worden beoordeeld.

Vragen:

1. Hoe zetten we in op public affairs en lobby: op welke schaal en met wie?
2. Hoe willen we grip houden op alle genoemde vormen van samenwerking? Welke rol wil Leeuwarden in dit verband op zich nemen en welke afspraken zijn daarvoor noodzakelijk?
3. Hoe kan regionale samenwerking en samenwerking met maatschappelijke partners bijvoorbeeld in de vorm van een deal-aanpak van een fundament worden voorzien? Welke randvoorwaarden moeten minimaal geregeld zijn? Hoe kan de governance geregeld worden?
4. Hoe kan de raad betrokken blijven bij regionale samenwerkingsverbanden en deze samenwerking op democratische wijze blijven controleren? Kunnen nieuwe instrumenten hier uitkomst bieden zoals een onafhankelijk toezicht van de Rekenkamer of een regionale kiesraad.
5. Welke ruimte wilt u bieden aan verdergaande samenwerking tussen Leeuwarden en andere regiogemeenten op het gebied van de bedrijfsvoering?

5.2.2 Burgerschap en democratie in beweging

#1 - Rolverdeling: hoe zien we dat?

In Leeuwarden groeide de coöperatieve samenleving de afgelopen jaren. Bewonerscollectieven en sociaal ondernemers pakten maatschappelijke vraagstukken op. De verwachtingen rond burgerbetrokkenheid, eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid zijn hoog.

Maar burgergroeperingen kunnen het proces ook frustreren. De wijze waarop mensen uiting geven aan hun onvrede wordt zichtbaar in hun politiek participatie: door te stemmen op populistische partijen, bewust niet te stemmen of te protesteren. Hoe bereiken we groepen die kritisch zijn en blijven we met elkaar in gesprek? Mensen willen aan de ene kant meer ruimte, meer zelfregie en een kleinere overheid, maar vragen ook om bescherming en ondersteuning door de overheid. De maatschappij zelf meldt zich nadrukkelijk en de snelheid waarmee netwerken zich vormen in de maatschappij en de manier waarop zij zich uiten en mengen in het maatschappelijk debat, brengen voor de overheid flinke uitdagingen met zich mee.

Hoe en waar kunnen wij als gemeente waarde toevoegen aan de meer zelf-regisserende samenleving? Hoe kunnen we mensen de ruimte geven om met anderen een meer rechtvaardige samenleving vorm te geven? En waar is de gemeente de aangewezen partij om zélf het initiatief te nemen?

Het helpt als maatschappelijke opgaven en de mens centraal staan: beginnen bij behoeften en urgenties in de samenleving levert betrokkenheid op en een grotere kans om nieuwe oplossingen te vinden en toe te passen. Veel grote opgaven waar de gemeente voor staat, draaien in de kern om de rolverdeling tussen burger/individu, samenleving/markten overheid/gemeente. Wie is waarvoor verantwoordelijk, praktisch en financieel? Dit speelt bij vergrijzing (wie betaalt hulp bij het huishouden?), bij jeugdhulp (welke vormen van jeugdhulp willen we als gemeente bekostigen?), bij de energietransitie (woningisolatie, wel/of geen publieke warmte-infrastructuur), bij inkomensondersteuning (zie je ontvangers van uitkeringen als potentiële fraudeurs

of als kwetsbare inwoners). Niet alleen de krappe financiën, maar mogelijk ook flexibeler financieringsmodellen maken dat een continu gesprek over de rolverdeling wenselijk is. Hoe gaan we daar invulling aan geven?

#2 - Participatie: samenwerking met stad, dorpen en buitengebied

De representatieve democratie moet aangevuld worden met participatie van burgers en maatschappelijk initiatief. Maar niet alle burgers willen of kunnen meedoen aan de voorbereiding van plannen of zelf eigen initiatieven voor publieke voorzieningen en/of de publieke ruimte nemen.

De vraag is hoe goed invulling gegeven kan worden aan nieuwe vormen van burgerkracht en participatie in beleid en projecten, zodat iedereen in Leeuwarden zich betrokken en gehoord weet. Dit kan door in een vroeg stadium kaders te stellen voor de ruimte die burgers, ondernemers en maatschappelijke partijen krijgen om te participeren. Maak helder wat de gemeente en burgers van elkaar mogen verwachten, wees duidelijk over de publieke waarden die in het geding zijn en streef naar wederkerigheid (voor wat, hoort wat). Participatie is niet vrijblijvend en vraagt om tijd, inspanning, vertrouwen, ruimte en duidelijke kaders. Hoe ver willen we hierin gaan?

Participatie is maatwerk: het onderwerp, de situatie en de betrokken groepen uit de samenleving bepalen in belangrijke mate hoe de participatie ingestoken moet worden. Ook de rol van de gemeente Leeuwarden verschilt: soms actief en verantwoordelijk, soms volgend. In de nieuwe collegeperiode is het van belang om een Leeuwarder participatie-aanpak te ontwikkelen. Daarbij gaat het niet zozeer om nieuwe participatie-instrumenten te ontwikkelen (daarvoor is het aanbod in Nederland en internationaal ruim voldoende), maar vooral om de vraag hoe we in Leeuwarden consistent participatie inzetten bij de plannen, de projecten en het beleid dat we ontwikkelen in en met de samenleving. En hoe we consistent omgaan met de plannen, de projecten en het beleid die vanuit de samenleving bij de gemeente worden neergelegd.

#3 - Onderlinge samenwerking raad en college

Het algemeen belang waaraan raad en college hun bijdragen hebben te leveren, is niet of onvoldoende zichtbaar voor veel Leeuwarders. Het politieke proces is nogal naar-binnen-gericht.

Ook de rolverdeling tussen raad en college is niet altijd helder. Raad en college kunnen nadrukkelijker met elkaar in gesprek gaan over de kaderstellende rol van de raad en over de ruimte die het college en initiatiefnemers moeten hebben bij de uitvoering. Een heldere taakverdeling voorkomt bestuurlijke drukte. Het gaat de raad helpen te focussen op de hoofdlijnen. Het gaat het college helpen om te kunnen focussen op het goed uitvoeren van taken. Het helpt de organisatie om met de juiste dingen bezig te zijn in een tijd van toenemende krapte.

#2 – Onderhandelingsresultaat en portefeuilleverdeling

Hoe ziet het onderhandelingsresultaat anno 2022 er uit? De financiële positie van de gemeente brengt een aantal onzekerheden met zich mee. In het nieuwe coalitieakkoord is onderscheid te maken in een dichtgetimmerd collegeprogramma met financiële vertaling en een meer inhoudelijk en richtinggevend programma, waarin vooral prioriteiten worden benoemd zonder financiële vertaling. Ook is een mix van beide mogelijk. Bijvoorbeeld door over bepaalde onderwerpen een beperkt aantal harde coalitieafspraken te maken en daarnaast onderwerpen te benoemen die in open overleg met de raad uitgewerkt kunnen worden. Denkbaar zijn zaken die om nadere duiding van het gewenste kwaliteitsniveau gaan en waarover de raad geen eerdere uitspraken heeft gedaan.

Verder is het aan te raden om een portefeuille-indeling te maken binnen het college waarin de integrale opgaven met bijbehorende budgetten centraal staan. Een versnippering van portefeuilles, zo leert de ervaring, leidt tot veel afstemmingsmomenten. Daarnaast kan een herkenbare indeling helpen om Leeuwarden effectief en succesvol te vertegenwoordigen in het kader van lobby. Dat neemt niet weg dat er natuurlijk ook onderwerpen zijn die de aandacht behoeven van alle bestuurders. Voorbeelden hiervan zijn “inclusie”, “wijken”, “dienstverlening”, “informatiesamenleving” en “participatie”.

Vragen over burgerschap en democratie:

1. Hoe wilt u de communicatie richting inwoners vormgeven? Hoe bereiken we groepen die kritisch zijn? En bent u tegelijkertijd ook bereid een tegengeluid te laten horen op ondermijnend, problematisch gedrag.
2. Hoe wilt u het continue gesprek over de rolverdeling tussen burger/individu, samenleving/markten overheid/gemeente vormgeven? Waarbij aandacht is voor een goede balans tussen hulp en

ondersteuning bieden enerzijds en op de achtergrond blijven als de samenleving het zelf kan oppakken anderzijds.

3. Hoe wilt u participatie consistent inzetten bij de plannen, de projecten en het beleid dat we ontwikkelen in en met de samenleving? En hoe wilt u omgaan met de plannen en projecten die vanuit de samenleving bij de gemeente worden neergelegd?
4. Bent u bereid tot flexibeler financieringsmodellen: nadrukkelijker en direct samenwerken met marktpartijen en inwoners in de vorm van crowdsourcing, crowdfunding of community bonds?
5. Bent u bereid tot het stimuleren van innovatie, duurzaamheid en nieuwe vormen van (maatschappelijk/sociaal) ondernemerschap.
6. Hoe ziet u de balans tussen directe democratie (zelfbeheer, referenda, inspreken) en verantwoordelijkheid van de raad om particulier en algemeen belang af te wegen en te behartigen?
7. Hoe ziet u de balans tussen 'sturen op hoofdlijnen' versus 'in beeld' zijn en 'profilieren'?
8. Is bespreekbaar dat zaken die betrekking hebben op het uitvoeren van wettelijke taken in medebewind door het college, meer in de politieke luwte kunnen plaatsvinden?
9. Welke nadere afspraken zijn er nodig voor een goede taakverdeling en onderlinge samenwerking tussen raad en college.
10. Hoe ziet u het onderhandelingsresultaat?
11. Wilt u de portefeuilleverdeling baseren op een verdeling van de integrale opgaven?

5.2.3 Dienstverlening

Reikwijdte van de gemeentelijke dienstverlening

De gemeentelijke dienstverlening strekt zich uit van de telefooncentrale tot de WMO-zorg en van de handhaving op straat en de sociale wijkteams tot de fysieke dienstverlening in het Gemeentehuis. Dienstverlening stelt individuele inwoners óók in staat om mee te doen in de samenleving. We geven paspoorten uit zodat mensen kunnen reizen. We verstrekken uitkeringen en hulpmiddelen om mensen te helpen hun bestaan zo goed mogelijk in te richten. We vergunnen aanpassingen in hun leefomgeving zodat woongenot verbetert. Kortom, dienstverlening wordt uitgevoerd in vele sectoren van de gemeentelijke organisatie en raakt alle portefeuilles van het college van B&W.

Veranderende context

De gemeentelijke dienstverlening ziet zich geconfronteerd met een stijging van de klantvragen, vragen die steeds complexer zijn, invoering van nieuwe wetgeving en een toenemende digitalisering van de samenleving. De behoefte van mensen aan meer ruimte en zelfregie neemt toe en tegelijkertijd groeit de vraag om bescherming en ondersteuning door de gemeente. Het kabinet onderstreept dit door extra geld vrij te maken voor de dienstverlening aan kwetsbare inwoners (POK-middelen). Mensen met (complexe) vragen mogen niet vastlopen in onze systemen en daardoor in de problemen komen. We hebben de verantwoordelijkheid om onze dienstverlening zo in te richten dat iedereen ermee uit de voeten kan. De gemeente is de meest nabije overheid. Juist daarom is van belang dat onze dienstverlening persoonlijk en toegankelijk is. In die context heeft de gemeente Leeuwarden zich te bezinnen op de publieke dienstverlening aan haar inwoners, ondernemers en bezoekers. Voor de nieuwe collegeperiode zien we daarom de volgende opgaven.

#1 - Basis op orde

Randvoorwaarde is dat de basis van de gemeentelijke dienstverlening op orde is. Basis op orde ziet erop dat de contactmogelijkheden voor inwoners aansluiten op hun mogelijkheden en vaardigheden. Er wordt rekening gehouden met kwetsbare mensen, zoals mensen in armoede, laaggeletterd of met een licht verstandelijke beperking. De menselijke maat is het uitgangspunt. De digitale dienstverlening kan worden uitgebreid, de mogelijkheid voor persoonlijk contact moet er altijd zijn. Denk ook aan een combinatie van fysieke afspraken met online dienstverlening voor bijstandsaanvragers c.q. werkzoekenden. Dienstverlening moet op tijd en duidelijk zijn en de wachttijden niet te lang. Om het vertrouwen in de gemeente te behouden en ook om deze te versterken zijn er investeringen nodig. Investerings voor eenvoudige (digitale) aanvraagprocessen, voor het bieden van informatie in begrijpelijke taal en voor het verbeteren van de integrale samenwerking binnen onze organisatie. Voor feedback op hoe inwoners de dienstverlening ervaren, kan de klanttevredenheid met een zekere regelmaat gemeten worden.

#2 - Modernisering dienstverlening

De samenleving is gewend aan digitale dienstverlening op veel terreinen en de gemeente moet hier aansluiting bij vinden. Op dit moment sluit de gemeentelijke dienstverlening niet meer aan op de leefwereld van een deel van de inwoners. De dienstverlening is reactief, versnipperd en onoverzichtelijk. Om dit te verbeteren kan gedacht worden aan meer datagerichte interactie met inwoners (proactief) waarbij de digitale balie een volwaardig alternatief is van de fysieke balie. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een persoonlijke online omgeving, zijn webformulieren gedigitaliseerd, is het aantal kanalen uitgebreid (o.a. met videobellen) en gebruiken we nieuwe technieken om de communicatie met onze inwoners te verbeteren. Van belang is om samen met inwoners de dienstverlening verder te ontwikkelen.

Vraag: Welke prioriteiten stelt u in meer maatwerk aan kwetsbare inwoners en verdere modernisering van onze dienstverlening?

5.2.4 Informatiesamenleving

Kansen en risico's

De informatiesamenleving is overal om ons heen. Wij maken er als gemeente deel van uit, maar staan vooral nog vaak langs de zijlijn. Tijdens de coronacrisis zijn de kansen en risico's van digitalisering voor Leeuwarden nog prominenter geworden. Veel vitale gemeentelijke processen konden doorgang vinden door het gebruik van digitale toepassingen. De afgelopen periode hebben verschillende experimenten binnen de Leeuwarder Digitale Agenda duidelijk gemaakt dat we met data en (nieuwe) technologie maatschappelijk waardevolle dingen kunnen doen. Denk aan robotisering van de Tozo-regeling. Ook werd duidelijk dat het belangrijker is dan ooit dat in het digitale domein beveiligings-issues geen kans krijgen en inwoners tegen ongewenste gevolgen worden beschermd. Wetgeving en andere regelgeving die proberen greep te krijgen op de informatiesamenleving zijn flink toegenomen. Denk aan de privacywetgeving (AVG), of de aanstaande Omgevingswet. Gebleken is dat de (technische) consequenties ervan omvangrijk kunnen zijn.

Digitale transitie urgent

De Europese Commissie investeert de komende tijd bijna € 2 miljard in de digitale transitie (Programma Digitaal Europa). De hoop dat de digitale transitie als vanzelf zou leiden tot maatschappelijke vooruitgang en Brede Welvaart, heeft plaatsgemaakt voor het besef dat we als gemeente en samenleving onze digitale toekomst actief vorm moeten geven. Als we digitale ontwikkelingen zelf in de hand willen hebben en houden, als we willen weten wat er wel en niet gebeurt met onze data, als we controle willen houden over hoe digitale innovaties en toepassingen worden vormgegeven, als we willen voorkomen dat digitalisering mensen buiten sluit, moeten we daar ook zelf in investeren. Het gaat om een ingrijpende transitie op veel zo niet alle terreinen in de samenleving. Onze huidige informatiehuishouding en organisatie zijn hier nu niet op toegerust. We lopen achter en kunnen nu nog toekomstige druk op structurele uitzettingen voorkomen. In hoeverre wilt u de kansen van digitalisering verantwoord benutten, opschalen én tegelijk werken aan het op orde brengen van de fundamentele randvoorwaarden voor alle sectoren en domeinen? Er zijn nog keuzes te maken wat betreft bestuurlijke prioriteit, tempo van realisatie en dito financiering.

#1 – Kansen benutten

Dit betreft het helpen realiseren van grote opgaven (volhoudbaarheid thema's, inclusie en circulaire economie) met inzet van data en (moderne) ict-technologie. De inzet moet worden afgestemd op bestuurlijke ambities en prioriteiten. Er zijn kansen in bijdragen aan de leefbaarheid door inzet van camera's en kunstmatige intelligentie; aan klimaatadaptatie met simulaties in 3D-model van Leeuwarden; of aan de datagedreven bestrijding van ondermijnende georganiseerde criminaliteit. Het onderzoeken van de mogelijke bijdrage van data en nieuwe technologie (kansenanalyse) hoort een standaard afweging te zijn binnen de planvorming van grote opgaven. We kunnen dit betaalbaar maken door bijvoorbeeld voor iedere grote opgave een procentuele i-bijdrage te reserveren.

#2 – Modernisering informatiehuishouding en informatiebeveiliging op orde

Onze huidige informatiehuishouding is onvoldoende ingericht op de ondersteuning van grote opgaven (inclusie eerder genoemde basis op orde en modernisering van publieke dienstverlening) naast het huidige beheer van de bedrijfsapplicaties. Het moet eenvoudiger (proces vernieuwing), flexibeler (hergebruik

bestaande componenten, common ground, open source), efficiënter (beter benutten generieke voorzieningen), zorgvuldiger en goedkoper (beheer in de cloud). Het tempo van de ontwikkelingen wordt bepaald door het beschikbare budget.

Voor de toename van risico's op het gebied van informatiebeveiliging vragen we extra aandacht. De risico's beperken zich nu al niet meer tot de grenzen van de gemeentelijke organisatie, maar treden op in de lokale ketens en netwerken. Het is onvermijdelijk dat we die risico's zoveel mogelijk moeten blijven beperken. Beveiligingsincidenten, datalekken en gebrekkige opvolging kunnen tot verminderde dienstverlening, imagoschade, juridische en geldboetes leiden. Budgetuitbreiding om de basis op orde te houden of prioriteiten stellen lijkt onvermijdelijk.

#3 – Digital twin Leeuwarden

We zien enorme potentie in de mogelijke ondersteuning van integraal gebiedsgericht werken met simulaties binnen een digitale kopie van Leeuwarden, de zogeheten digital twin Leeuwarden. Simulaties kunnen knelpunten bloot leggen die ons helpen in het maken van bepaalde beleidskeuzes. Als visueel middel helpt het om ideeën met inwoners en partijen in vroegtijdig stadium te kunnen beoordelen. Ook helpt het ons om een gemeenschappelijke 'taal' te spreken vanuit de diverse invalshoeken fysiek, sociaal en veiligheidsdomein. We voorzien een groeitraject van tenminste tien jaar, waarin het 3D-model van Leeuwarden met steeds meer data en VR-technologie steeds grotere (simulatie)waarde krijgt. Wilt u dat we hier deze collegeperiode mee aan de slag gaan?

#3 - Duiden, reflecteren en i-bewust handelen

Digitalisering leidt ook tot nieuwe vraagstukken over: moren en fatsoen op social media en digitale platforms, fake news en desinformatie. En welke impact heeft bijvoorbeeld geautomatiseerde besluitvorming, voorspellende data-analyses en robotisering op mensen? We willen alle burgers, ondernemers én hun rechten beschermen als die door nieuwe ontwikkelingen onder druk komen te staan. De discussie hierover is ingewikkeld, omdat veel belangen moeten worden afgewogen. We moeten de impact en ethiek van (nieuwe) technologie op onze inwoners en samenleving consequent gaan onderzoeken en leren reflecteren op publieke waarden (autonomie, rechtvaardigheid, privacy e.d.) die daarbij in het geding kunnen zijn. Zodat we open en transparant worden over de afwegingen die we daarin maken en grenzen stellen aan wat we toelaatbaar vinden. Hoe ziet u uw rol als bestuur hierin?

Vragen over informatiesamenleving:

1. Hoe staat u tegenover het principe om voor iedere grote opgave (klimaatadaptatie, ondermijning, armoedebestrijding etc.) en na kansanalyse, een percentuele i-bijdrage te reserveren?
2. Wat is uw ambitie ten aanzien van de modernisering van onze informatiehuishouding en informatiebeveiliging?
3. Wilt u dat we deze collegeperiode aan de slag gaan met de ontwikkeling van een digital twin Leeuwarden?
4. Hoe staat u tegenover het instellen van een ethische commissie in Fries verband, bijvoorbeeld bij de coöperatie DataFryslân?

5.2.5 Bedrijfsvoering

In deze paragraaf komen enkele onderwerpen bij elkaar die betrekking hebben op de eigen organisatie en enkele knelpunten daarbinnen. Het heeft ook met knelpunten rond beschikbare budgetten te maken die expliciet worden toegelicht.

#1 - Vergrijzing en ontgroening

In de afgelopen jaren heeft de ambtelijke organisatie zich ontwikkeld tot wat ze nu is, een energieke organisatie. Met een divers team wordt in verschillende rollen en samenwerkingsverbanden gewerkt aan de ambities van de gemeente Leeuwarden. Maar hoeveel betrokkenheid en passie ook waarneembaar is bij de ambtenaren die werken voor de gemeente, de toekomst laat risico's zien. De vergrijzing en de verminderde aanwas van jonge medewerkers gaan gevolgen hebben voor het personeelsbestand van de gemeente

Leeuwarden. We moeten er rekening mee houden dat binnen afzienbare tijd veel kennis, kunde en vaardigheden verdwijnen door de uitstroom van personeel. Dat ervaren we nu al. En dat is met de huidige krapte op de arbeidsmarkt niet makkelijk op te vullen. Hierdoor liggen bepaalde opdrachten al stil of werken mensen over. Het kost steeds meer moeite om allerlei functies binnen de gemeente in te vullen. Om de bedrijfsvoering niet in gevaar te brengen, is externe inhuur dan het laatste alternatief.

#2 - Aantrekkelijke werkgever

Het bieden van een aantrekkelijk arbeidsvoorwaardenpakket is van groot belang, zowel om zittende medewerkers te kunnen behouden én voor nieuwe medewerkers om concurrerend te kunnen zijn met andere werkgevers. De situatie op de arbeidsmarkt vraagt om het verkennen van mogelijkheden hoe nieuwe en bestaande collega's aan de gemeente Leeuwarden te verbinden. Hoe creëren wij aantrekkelijke ontwikkelmogelijkheden, waarbij sprake is een goede balans tussen werk en privé?

Dit vraagt dat gemeenten niet alleen op landelijk niveau moeten kijken naar de primaire arbeidsvoorwaarden, middels cao-afspraken (concurrerend salarisniveau, e.d.), maar dat ook op lokaal niveau gekeken moet worden naar secundaire arbeidsvoorwaarden (functieniveau, reiskosten, opleidingsfaciliteiten e.d.). Deze herijking van de arbeidsvoorwaarden zal kostenverhogend werken.

#3 - Prioriteren van ambtelijke inzet

De samenleving en de vraagstukken voor een overheid worden steeds complexer. Dit komt onder meer door het steeds grotere aantal taken dat gemeenten moeten uitvoeren en door de vele projecten die in Leeuwarden op stapel staan. Water in de samenleving gebeurt vraagt van ambtenaren dat zij wendbaar zijn, adequaat reageren en tegelijkertijd andere taken blijven uitvoeren. Als de ambtelijke inzet, door de tekorten op de arbeidsmarkt, kostbaar en schaars wordt, dan vergt het een goede afweging voor welke taken, ambities en opdrachten zij worden ingezet. Op dit moment zien we op diverse terreinen dat er sprake is van een overvraging en overbelasting, vooral op het terrein van openbare orde, veiligheid en handhaving (zie ook Handhaving in de volgende paragraaf); de ondersteuning van de burgemeester als bestuursorgaan is in korte tijd complexer is geworden en vraagt meer aandacht en inzet. Daarom vragen we aandacht voor betere regulering van inzet van medewerkers en voor het slaan van de brug tussen bestuurlijke ambities en het belastbaar vermogen van de ambtelijke organisatie. We geven u in overweging om te laten beoordelen of alle afspraken en intenties die u voor de nieuwe collegeperiode heeft, kunnen worden uitgevoerd (een capaciteitsstoets). Daar kan ook ruimte in worden meegenomen voor het opvangen van onverwachte situaties en gebeurtenissen.

#4 - Ontwikkeling medewerkers

Alle grote opgaven en transitie vragen van de ambtelijke organisatie andere competenties. Zeker als het gaat om ontwikkelingen die razendsnel verlopen, zoals de volhoudbaarheidsthema's en de informatiesamenleving. En dat betreft de hele ambtelijke organisatie. Wil je als gemeente de samenleving kunnen blijven volgen en begrijpen, dan is van belang om stevig in te zetten op de ontwikkeling van voldoende competenties bij voldoende medewerkers. Dat kan door te zorgen voor duurzame inzetbaarheid van medewerkers en door vroegtijdige kennisoverdracht aan jongere collega's. Maar ook door het opleiden en ontwikkelen van mensen via een centraal leeraanbod. Dat betekent dat eerst gericht in kaart gebracht moet worden waar in de organisatie aan welke kennis of vaardigheden gewerkt moet worden. Vervolgens kan het leeraanbod hierop afgestemd worden. Ruimte voor de ontwikkeling van medewerkers wordt een gegeven om rekening mee te houden. We moeten toe naar een continu proces van veranderen, leren en ontwikkelen. En daar is, naast bestaande en nieuwe taken, ruimte voor nodig.

#5 - Verduurzaming eigen organisatie

De komende jaren staan we voor enorme opgaves rond verduurzamen. Naast het faciliteren en helpen van bedrijven, inwoners en andere overheden is het belangrijk dat de gemeente hierbij zelf het goede voorbeeld gaat geven. Om dit te doen, moeten we een volhoudbare organisatie worden. Een organisatie die energieneutraal is, op langere termijn zelf geen CO2 meer uitstoot, materiaalgebruik terugdringt door circulair in te kopen en zich aanpassen aan klimaatverandering. Dit betekent ook het duurzaam maken van ons eigen vastgoed, wagenpark en inkoop. Van belang is onze eigen activiteiten te monitoren door interne controles te doen op duurzaamheid en bij te sturen. In het kader van de voorbeeldfunctie is het goed om de inspanningen actief te communiceren. Hiervoor is voldoende formatie nodig.

#6 - Financiën en dienstverleningsovereenkomst bv SPORT

De BV Sport voert in opdracht van de gemeente taken uit op het terrein van het beheer en onderhoud van sportvoorzieningen. Hiervoor is een budget beschikbaar binnen de begroting. De afgelopen jaren blijkt dit beschikbare budget lager te zijn dan de door bv SPORT gevraagde vergoeding. Voor 2022 wordt de discrepantie berekend op € 922.000. Dit verschil loopt ieder jaar op en wordt tot nu toe steeds incidenteel gedekt. Uit onderzoek van het Mulier instituut (2021) blijkt dat het voorzieningenniveau hoog is in Leeuwarden. Met name de hoeveelheid zwembaden is hoog en dat zijn juist relatief dure voorzieningen om te beheren en exploiteren. Wanneer we de huidige sportinfrastructuur, het voorzieningenniveau, maar ook het onderhoudsniveau in stand willen houden, is een structurele verhoging van het beschikbare budget voor Sport noodzakelijk. Andere optie is om het structurele financiële verschil te dichten en de kosten omlaag te brengen door:

1. Eén (of meer) zwembaden te sluiten;
2. Een sportpark (met hallen en/of velden) te sluiten;
3. Het maatschappelijk aanbod (lees "alle niet renderende activiteiten en diensten") ernstig te beperken;
4. De beschikbare formatie voor buurtsportcoaches te verminderen;
5. Extreme verhoging van de huur- en entreetarieven;
6. Het onderhoudsniveau en daarmee het voorzieningenniveau fors te verlagen
7. bv SPORT de ruimte te bieden om meer commerciële activiteiten te ontplooiën of op andere manieren extra inkomsten te genereren.

Vragen over bedrijfsvoering:

1. Is een herijking van de arbeidsvoorwaarden een optie die verkend moet worden?
2. Zou met de nieuwe gemeenteraad besproken kunnen worden hoe de inzet van de ambtelijke dienst meer gereguleerd kan worden. Denk bijvoorbeeld aan het beperken van het aantal schriftelijke vragen, agenda-initiatieven, informerende brieven.
3. Is het uitvoeren van een capaciteitstoets van toegevoegde waarde?
4. Hoe wenst u om te gaan met de in dit hoofdstuk genoemde uitdagingen en knelpunten ten aanzien van de verduurzaming van de eigen organisatie, handhaving en bv SPORT?

5.2.6 Financieel beleid

#1 – Uitgangspunten financieel beleid

Het financiële beleid van de gemeente is sinds jaar en dag gebaseerd op de volgende pijlers:

1. Een structureel sluitende meerjarenraming;
2. Een weerstandsvermogen dat voldoende is om alle geïnventariseerde risico's op te vangen;
3. Een houdbare schuldpositie.

Het ligt in de rede het financiële beleid voor de komende jaren ook te funderen op deze pijlers. Toch verdient het aanbeveling om de invulling van deze uitgangspunten en onderliggende beleidskader tegen het licht te houden.

Ad 1 Structureel sluitende begroting

In de wet en regelgeving is vastgelegd dat de gemeentebegroting structureel en reëel in evenwicht moet zijn. Met "de begroting" wordt bedoeld het eerste jaar van de meerjarenraming. De structurele inkomsten dekken in ieder geval de structurele lasten en de ramingen moeten realistisch zijn. Door de provinciaal toezichthouder wordt dit aan de hand van een toezichtkader jaarlijks getoetst en op basis waarvan wordt de gemeente onder een standaard (repressief) of verzwakt (preventief) toezicht gesteld. De laatste jaren is het provinciale toezicht eenduidiger geworden (gemeenschappelijk toezichtkader voor alle provincies) en is ook sprake van een scherpere toepassing. Daarbij is ook een tussenvorm ontstaan waarbij wel sprake is van repressief toezicht, het lichte regime, maar waarbij de provincie zorgpunten in de financiële positie heeft gesignaleerd op grond waarvan de vinger aan de pols wordt gehouden in de vorm van ambtelijk en/of bestuurlijk overleg. Voor deze tussenvorm is overigens geen wettelijke grondslag.

Binnen onze gemeente wordt al sinds oudsher de bestendige gedragslijn gehanteerd dat (minimaal) de laatste jaarschijf van de meerjarenraming structureel sluitend moet zijn. Dat betekent dat over het eerste begrotingsjaar heen gekeken wordt en vanuit een meerjarenbeeld naar de houdbaarheid van de financiële positie op middellange termijn wordt gekeken.

Om in aanmerking te komen voor het repressief toezicht toetst de toezichthouder of het eerste jaar van de meerjarenraming, dus de feitelijke begroting, structureel en reëel in evenwicht is aan de hand van een aantal toetsingscriteria. Is dit niet het geval dan wordt bezien of het aannemelijk is dat dit structurele evenwicht uiterlijk in de laatste jaarschijf van de meerjarenraming kan worden bereikt. Als dat het geval is eveneens sprake van repressief toezicht. Wel is het in die situatie denkbaar dat de provincie de gemeente tijdens het begrotingsjaar wat intensiever volgt.

Hoewel de gemeentelijke gedragslijn niet strijdig is met het provinciaal toezichtkader is duidelijk dat beide benaderingen niet volledig congruent zijn. Daar waar het interne beleid vooral gericht is op evenwicht in het laatste jaar kijkt de toezichthouder primair naar het eerste jaar en pas in tweede instantie naar de overige jaren van de meerjarenraming. Een tweede bron van incongruentie is het onderscheid tussen structurele en incidentele lasten en baten. De invulling die door de toezichthouder hieraan wordt gegeven is van grote invloed op het wel of niet aanwezig zijn van een structureel begrotingsevenwicht. Een invulling die niet altijd overeenkomt met de gemeentelijke perceptie op dit punt.

Gelet op deze discrepanties is het raadzaam de gemeentelijke gedragslijn op dit punt voor de komende bestuursperiode opnieuw op zijn merites te beoordelen.

Ad 2 Weerstandsvermogen en risicomanagement

Het gemeentelijke beleid rondom het risicomanagement en de bepaling van het benodigde weerstandsvermogen om tegenvallers op te vangen is vastgelegd in de kadernota risicomanagement van 2016. Daar worden beleidsuitgangspunten geformuleerd over onder meer de wijze van risico-identificatie en de berekening van het benodigde weerstandsvermogen, de samenstelling van het weerstandsvermogen, de minimumstand van de Algemene Reserve, de verschillende rollen en verantwoordelijkheden op dit terrein en de wijze waarop over de beheersing van risico's wordt gerapporteerd aan college en raad.

Ad 3 Houdbare schuldpositie

De gemeentelijke visie op de schuldenontwikkeling is vastgelegd in de notitie "gemeentelijke schuldbeheersing" uit 2016. Strekking van deze visie is dat geen noodzaak aanwezig is om actief beleid te voeren op het reduceren van de schuldpositie, maar dat de ontwikkeling van de gemeentelijke schuldpositie aan de hand van de kengetallen die in de begroting en jaarrekening zijn opgenomen gevolgd zal worden en door het college van een inhoudelijke beoordeling wordt voorzien. Indien maatregelen nodig zijn om een ongewenste ontwikkeling van de schuld bij te sturen, zullen die in die beoordeling worden toegelicht. Dit onder andere vanuit de overweging dat, zolang de beschikbare ruimte in de begroting aanwezig is voor het dekken van de kapitaallasten voor investeringsbeslissingen, dit van voldoende doorslaggevend belang is. Verder is daarin aangegeven dat het voorkomen van onverwachte rekeningtekorten door een strakke budgetdiscipline een cruciale bijdrage levert aan het beheersen van de schuldpositie. De start van een nieuwe collegeperiode is een goed moment om ook deze visie op schuldontwikkeling tegen het licht te houden.

#2 - Ontwikkelingen

Stijgende energieprijzen en inflatie

Sinds enige tijd is sprake van een substantieel toegenomen inflatiepercentage, vooral ook veroorzaakt door stijgende energieprijzen. Mede gelet op de situatie in Oost Europa is de verwachting dat deze ontwikkeling voorlopig zal aanhouden en ook tot een aanzienlijke lastenverzwaring voor de gemeente Leeuwarden zal leiden. Zowel door de impact van de prijsstijging op de eigen bedrijfsvoering alsook door de mogelijke doorwerking op subsidieverstrekingen. Daarbij is het onzeker of de accresontwikkeling in het gemeentefonds voldoende is om de feitelijke prijsontwikkeling waarmee de gemeente wordt geconfronteerd het hoofd te bieden. Dat vraagt om een herbezinning op de systematiek waarmee prijsontwikkelingen worden gecalculiseerd en binnen de gemeentelijke begroting worden opgevangen.

Herziening financiële verhoudingen

Gemeenten zijn voor een groot deel afhankelijk van inkomsten uit het gemeentefonds. De manier waarop dit fonds meebeweegt met de uitgaven van het Rijk wordt de normeringssystematiek genoemd. De huidige normeringssystematiek, samen de trap op, samen de trap af, zorgt ervoor dat de middelen in het gemeentefonds dezelfde ontwikkeling krijgen als de Rijksuitgaven. Om een stabielere financiering voor de gemeenten te realiseren en hun autonomie te vergroten, is in het regeerakkoord aangekondigd dat in de

komende jaren een nieuwe financieringssysteem voor de periode na 2025 zal worden uitgewerkt, waarbij de mogelijkheid voor een groter eigen belastinggebied wordt betrokken. Daarbij worden ook alternatieven voor de OZB in de beschouwing betrokken. In de huidige kabinetsperiode zal de financiering van de gemeenten grotendeels worden vormgegeven via de accesssystematiek.

Reservering voor strategische opgaven

In het verleden was er een spaar/investeringsfonds (SIOF) dat de gemeente in staat stelde financieel te participeren in strategische ontwikkelingen. Gelet op de grote strategische opgaven voor de komende jaren ligt het in de rede te overwegen een vergelijkbaar fonds in te voeren. Gedacht kan worden aan een breed inzetbaar fonds waarop voor de grote transitie die op verschillende terreinen plaatsvindt, zoals verduurzaming, volkshuisvesting, de woonopgave, Leeuwarden Oosten digitalisering, een beroep gedaan kan worden om lokale projecten en initiatieven mee financieren. Met het vrij maken van een dergelijke bijdrage kunnen tevens andere geldstromen uit fondsen bij het Rijk en Europa worden benut die we moeten matchen met cofinanciering. Naast het op deze wijze beschikbaar krijgen van co-financieringsmiddelen zou een strategisch fonds ook ingezet kunnen worden om innovatieve ontwikkelingen en investeringen te ondersteunen.

Door middelen voor strategische opgaven te reserveren ontstaat er meer financiële continuïteit en stabiliteit om uitvoering te geven aan langjarige beleidsambities. Mogelijk nadeel van een dergelijk fonds kan zijn dat een zeker starheid gaat ontstaan in de besteding van de middelen en dat dit afbreuk doet aan het principe van de "integrale afweging" bij het koppelen van middelen aan beleidsdoelen. Transparante en resultaatgerichte inzet van het fonds vraagt in ieder geval om heldere kaders op het vlak van afweging, besluitvorming en verantwoording met een stevige borging in de jaarlijkse P&C-cyclus.

Vragen over financieel beleid:

1. Deelt u de mening dat de drie genoemde pijlers nog steeds het fundament van het financiële beleid vormen maar dat het raadzaam is om de onderliggende principes en kaders opnieuw op bestendigheid te toetsen?
2. Bent u bereid het instellen van een nieuw financieringsfonds te overwegen voor strategische opgaven op basis van een nadere uitwerking van het doel, scope en bestedingscriteria van het fonds en de daaraan verbonden voor- en nadelen?

Deel B

Financiële positie gemeente Leeuwarden

per maart 2022

1. Inleiding

In dit deel B van het informatiepakket komt het financiële kader voor de collegeonderhandelingen aan de orde. Gestart wordt met de geactualiseerde financiële perspectief op basis van ongewijzigd beleid. Dit financiële beeld moet aangevuld worden met een aantal belangrijke kanttekeningen die niet in cijfers verwerkt kunnen worden op de wijze zoals dat bij de gebruikelijke actualisaties gedaan wordt. Deze kanttekeningen betreffen met name, maar niet alleen de onzekerheid over de effecten van het jongste regeerakkoord op de financiële perspectief van gemeenten. Gegeven deze onzekerheid wordt daarna de geactualiseerde financiële perspectief aangevuld met enkele mogelijk denkbare effecten van de kanttekeningen.

2. Geactualiseerde financiële perspectief bij ongewijzigd beleid

Het actualiseren van de financiële perspectief houdt in dat de laatste, door de gemeenteraad vastgestelde begroting en meerjarenraming bijgewerkt wordt met de jongste financiële ontwikkelingen zonder dat sprake is van nieuw beleid. Dit betreft:

- Het verwerken van de uitkomsten van de september- en de decembercirculaire Gemeentefonds alsmede het actualiseren van het Gemeentefonds op grond van gewijzigde landelijke en lokale variabelen;
- Nieuwe veronderstellingen m.b.t. lonen en prijzen (waaronder de uitkomsten van de Cao) en de daarmee gepaard gaande inflatie-compensatie van de begrotingsbudgetten en meerjarenraming;
- Nieuwe onontkoombare mee- en tegenvallers. De uitkomsten van o.a. de aanvullende financiële opgaven "Beheer en Onderhoud Kapitaalgoederen", waarover de gemeenteraad bij brief van 8 februari jl. is geïnformeerd, zijn hierin zowel incidenteel als structureel meegenomen. De "stelpost corona" van structureel € 1 mln. is daarbij ook vrijgevallen ten gunste van de financiële perspectief.

Op basis van het voorgaande is op moment van schrijven het beeld dat in 2026 sprake is van een structureel tekort van afgerond € 200.000. In de onderstaande tabel staat het verloop over de jaren tot en met 2026 weergegeven.

Tabel 1

Financieel perspectief	2022	2023	2024	2025	2026	Totaal
<i>Voorgaand jaar</i>		7.632	7.493	3.145	711	
Startpositie begroting 2022	3.020	2.061	-3.210	-1.831		40
1. Gemeentefonds	6.779	3.329	-1.521	-303	-328	7.956
2. Loon- en prijsontwikkeling		-5.370				-5.370
3. Uitzettingen en inkrimpingen structureel	-1.545	-533	135	-300	-580	-2.823
4. Uitzettingen en inkrimpingen incidenteel	-622	374	248			0
Totaal saldo bijgesteld perspectief	7.632	7.493	3.145	711	-197	-197

Het voorgaande heeft ook gevolgen voor de stand van de Algemene Reserve omdat het saldo van baten en lasten met de Algemene Reserve verrekend wordt. De ontwikkeling van de Algemene Reserve is als volgt:

Tabel 2

Ontwikkeling Algemene Reserve	2022	2023	2024	2025	2026
Voorlopige nieuwe stand AR	39.692	47.822	48.903	47.550	45.289

In deze stand van de Algemene Reserve is nog geen rekening gehouden met resultaat van de jaarrekening 2021.

In de uitzettingen zijn twee posten opgenomen die aparte vermelding verdienen vanwege hun bestuurlijke portee:

- Minimabeleid. Tekorten m.b.t. het minimabeleid (vooral vanwege regelgeving beschermingsbewind) zijn de afgelopen jaren incidenteel gedekt. In de huidige financiële positie wordt hier nu in voorzien door het geraamde tekort van € 1 mln. structureel te dekken.
- BV Sport. Via een C-memo is de dienstverlening van de BV Sport in het college aan de orde gesteld. Naar aanleiding daarvan is een incidentele uitzetting van € 922.000 opgenomen voor het jaar 2022

Kanttelingen

Helaas moet er een aantal belangrijke kanttekeningen geplaatst worden bij het hiervoor gepresenteerde financiële beeld. De reden daarvoor is dat er na een lange formatie kort voor de gemeenteraadsverkiezingen een nieuw kabinet is aangetreden. Het nieuwe regeerakkoord heeft diverse gevolgen voor gemeenten maar het document waarin die gevolgen staan, de meicirculaire, is nog niet beschikbaar. Maar dit is niet enige aanleiding voor de kanttekeningen die betrekking hebben op de baten van de gemeente. Ontwikkelingen aan de lastenkant geven ook aanleiding voor het plaatsen van kanttekeningen.

Baten [in willekeurige volgorde]

- Herijking verdeling Gemeentefonds

Het besluit om het nieuwe model voor het verdelen van het Gemeentefonds is nog niet door kabinet genomen. Dat nieuwe verdeelmodel is na een langdurig ontwikkelproces tot stand gekomen maar riep en roept vanwege de herverdeeleffecten en de inhoud van het model veel vragen en weerstand op bij gemeenten. Het beoogde ingangsjaar was en is nog steeds 2023 maar dat vraagt om een besluit in de eerste helft van 2022 van het kabinet. De kans bestaat dat invoering wordt uitgesteld. Maar ook bij invoering in 2024 blijft de kanttekening hetzelfde: er kan geen schatting van het effect van het nieuwe verdeelmodel worden gegeven die betrouwbaar en precies genoeg is om in het financiële perspectief te verwerken. Er ligt wel een indicatie: het ministerie van BZK heeft meerdere keren overzichten gepubliceerd van de herverdeeleffecten en daaruit blijkt dat de gemeente Leeuwarden wel aan de goede kant van de streep staat: er wordt op dit moment geen negatief herverdeeleffect in die berekeningen voor de gemeente Leeuwarden voorzien.

- Jeugdzorg

Al geruime tijd is er sprake van een diepgaand meningsverschil tussen het rijk en gemeenten over de omvang van de financiering van de gedecentraliseerde zorg voor jeugd. Kort gezegd komt het erop neer dat het nieuwe kabinet ervoor kiest om geen extra structurele middelen beschikbaar te stellen voor de gedecentraliseerde zorg voor jeugd. De ramingen in onze begroting zijn daarmee in overeenstemming. Maar dit is niet het hele verhaal:

- a. Het kabinet stelt wel incidentele middelen beschikbaar en de omvang daarvan is substantieel. Voor 2022 is door het vorige kabinet ook incidenteel geld beschikbaar gesteld en dat is ook in de begroting 2022 verwerkt, maar voor de jaren daarna is niets opgenomen. Alles wat nog aan incidentele middelen ontvangen gaat worden is dus niet geraamd. Cumulatief over de jaren 2023-2026 gaat op basis van het regeerakkoord om een bedrag van € 3,84 mrd.
- b. De keuze van het kabinet om geen extra structurele middelen beschikbaar te stellen hangt ook samen met het opstellen van de zg. Hervormingsagenda. Die agenda heeft o.a. als doel om de incidentele, naar € 0 dalende extra middelen aan de kostenkant op te vangen. Daarvoor zijn maatregelen ontwikkeld o.a. in samenspraak met de VNG: de Hervormingsagenda. Dat mogelijke effect van de Hervormingsagenda is niet in het financiële perspectief verwerkt maar de kostenreductie die ervan verwacht wordt (door het rijk) is structureel € 1,2 mrd. Dat is het startbedrag van de incidentele, extra middelen volgens het regeerakkoord ad. € 1,5 mrd die in de kabinetsplannen naar € 0,3 mrd worden afgebouwd in 2027. Deze € 0,3 mrd was al eerder min of meer toegezegd door het vorige kabinet en mochten de gemeenten meenemen in de meerjarenramingen. Ook in onze begroting is al rekening gehouden met deze € 0,3 mrd; voor onze gemeente gaat het dan om een bedrag van € 2,7 mln. Het terugbrengen van de extra middelen naar € 0,3 mrd is nog uitgemaakte zaak. De Eerste Kamer heeft een motie aangenomen om de verlaging met de laatste € 0,5 mrd achterwege te laten.

- Opschalingskorting

De zg. opschalingskorting is ook een voortdurende bron van irritatie voor de gemeenten. Het is een verlaging van het Gemeentefonds zonder enige plausible onderbouwing en druist daarmee in tegen alle afspraken in die tussen rijk en gemeenten zijn gemaakt inzake de bestuurlijke verhoudingen en omgangsvormen. In het regeerakkoord is bevestiging van de oploep van de korting opgenomen maar dat is in feite een incidentele compensatie van de groei van de korting tot het jaar waarin de korting maximaal is: 2026. Die oplopende korting is verwerkt in onze meerjarenraming maar de incidentele compensatie die nu door het nieuwe kabinet wordt geboden niet.

- Het accres

De omvang van het Gemeentefonds is gekoppeld aan de omvang van de (gerealiseerde) rijksuitgaven. Door het regeerakkoord stijgen de rijksuitgaven op begrotingsbasis en daardoor groeit ook het Gemeentefonds, op begrotingsbasis. Uit de startnota van het kabinet blijkt dat het accres dat voor de structurele financiële positie van grote betekenis is, niet gekoppeld is aan de ontwikkeling van de rijksuitgaven (op begrotingsbasis). Het kabinet heeft dus de normeringssystematiek (trap op, trap af) voor dat jaar losgelaten maar het accres voor 2026 en daarna vastgezet op € 0,84 mrd. Daarmee is mutatie van het accres als gevolg van het regeerakkoord niet de uitkomst van een tussen rijk en gemeenten overeengekomen rekenregel maar van een besluit van het rijk. De accresen in de jaren 2022-2025 zijn wel gekoppeld aan de gestegen rijksuitgaven. In de startnota wordt daarover echter wel aangegeven dat die accresen nog herrekend worden in het kader van het opstellen van de Voorjaarsnota en dus nog kunnen wijzigen. Ondanks dit alles is het op basis van de aannames in de startnota wel mogelijk om het aandeel van Leeuwarden in de daarin genoemde bedragen te bepalen.

- Specifieke uitkeringen ten laste van het accres

De coalitiepartijen hebben besloten om in totaal € 1,6 mrd aan (de groei van) het Gemeentefonds te onttrekken en vervolgens gericht via een specifieke uitkering gericht terug te geven als impuls voor woningbouw (10 jaar, € 100 mln. per jaar) en volkshuisvesting (4 jaar, € 150 mln. per jaar). Deze bedragen staan als Aanvullende Post op de rijksbegroting en dat betekent dat het ministerie van Financiën de middelen vrij geeft op basis van een gedegen beleidsvoorbereiding en ordentelijke besluitvorming (aldus de startnota). Specifieke uitkeringen worden nooit in de financiële positie meegenomen, maar vanwege de dekking en het doel wordt deze kanttekening toch geplaatst én om aan te geven dat ambities op het gebied van impulsen aan de woningbouw en volkshuisvesting niet noodzakelijk uit de 'eigen' middelen bekostigd hoeven te worden. Tegelijkertijd betekent het ook door de keuze van het instrument, specifieke uitkeringen i.p.v. een algemene uitkering uit het Gemeentefonds, onderkend moet worden dat het rijk stevig op het geld zit en dus de baas is waardoor gemeenten in een meer uitvoerende rol komen.

Lasten

- Onderhoud en investeringen verhardingen en kunstwerken

Naar aanleiding van een nieuwe beoordeling van de staat van onderhoud van verhardingen en kunstwerken is vastgesteld dat bij ongewijzigd beleid sprake is van aanzienlijke tekorten. Daar is voor een oplossing gevonden die geen blijvende is maar er wel voor zorgt dat er tot en met 2026 voldoende budget beschikbaar is voor het benodigde onderhoud en investeringen. Met ingang van 2027 keert het probleem in volle omvang terug en 2027 wordt als jaarschijf in de tweede begroting van het nieuwe college aan de meerjarenraming toegevoegd (2024-2027). De voorbereidingen voor die begroting en meerjarenraming start in 2023. De budgettaire problematiek en het oplossen daarvan wordt deels versterkt en/of gecompliceerd door de uitgangspunten die de Provincie Fryslân hanteert (samen met de andere provincies) bij het uitoefenen van het begrotingstoezicht op gemeenten. De omvang van de financiële opgave is evenwel vrij goed in te schatten (op basis van ongewijzigd beleid). Het verschil tussen het benodigde en beschikbare budget voor onderhoud verhardingen is € 2,3 mln. en voor onderhoud kunstwerken € 0,8 mln.; samen € 3,1 mln. Dat is in eerste instantie een structureel tekort. Hier komen de kapitaallasten van de noodzakelijke investeringen nog bij. Voor kunstwerken is onbekend welke investeringen in 2027 en daarna noodzakelijk zijn; voor verhardingen wordt uitgegaan van een structurele jaar-op-jaar kapitaallast van € 50.000 (elk jaar opnieuw).

- Herplant bomen

Tot en met 2026 is voor de herplant van bomen voldoende budget beschikbaar, echter met ingang van 2027 is dat, uitgaande van het huidige beleid niet meer het geval. Afgezien van de vraag of het hierbij om incidentele

dan wel structurele lasten gaat staat vast dat er sprake is van een financiële opgave die in de begroting 2023-2027, jaarschijf 2027 naar voren zal komen.

Effect kanttekeningen op Financieel Perspectief

De volgende stap is het, ondanks de grote onzekerheden kwantificeren van de hiervoor genoemde kanttekeningen.

Tabel 3

kanttekening	structureel/ incidenteel	max	min	advies
Herijking GF	structureel	In de laatste berekeningen van het rijk wordt op basis van de gegevens 2019 voor onze gemeente een positief herverdeeleffect gegeven van € 39 per inwoner. Op basis daarvan maximaal € 4,6 mln.	Er mag van uitgegaan worden de herijking van de verdeling in ieder geval niet tot een negatief herverdeeleffect gaat leiden voor onze gemeente t.o.v. de huidige verdeling.	Vooralsnog hiervoor geen financiële ruimte meenemen: - de minister moet nog een besluit nemen over de invoering van het nieuwe verdeelmodel; - het jaar van invoering is onbekend; - de daadwerkelijke effecten kunnen pas berekend worden als het model wordt toegepast op alle relevante gegevens in 2023 (of later) en niet 2019.
Jeugdzorg	incidenteel	Op basis van de bedragen genoemd in het regeerakkoord en ons aandeel in eerdere extra middelen (d.w.z.: het huidige verdeelmodel) over de gehele kabinetsperiode ongeveer € 21 mln.	n.v.t.	Meenemen in de financiële ruimte.
	structureel	Inzet incidentele middelen: niet in te schatten Uitvoering Hervormingsagenda: maximaal € 1 mrd kostenbesparingen aangevuld met € 0,5 mrd.: niet in te schatten op dit moment.	n.v.t.	Vooralsnog niet meenemen in de financiële ruimte: - Invoering van de maatregelen uit de Hervormingsagenda is nog onbekend. - Financieel effect van de maatregelen voor Leeuwarden onbekend en niet in te schatten. - Het overleg over de Hervormingsagenda is

kanttekening	structureel/ incidenteel	max	min	advies
				stilgelegd door de VNG. (De eerder toegekende € 0,3 mrd is al meegenomen in onze begroting.)
Opschalingskorting	incidenteel	Op basis van de bedragen genoemd in het regeerakkoord kan het effect ingeschat worden op basis van het huidige verdeelmodel.	n.v.t.	Incidentele ruimte meenemen in de financiële ruimte.
Accres	structureel (2026), incidenteel (2022-2025)	Op basis van de bedragen genoemd in het regeerakkoord kan het effect ingeschat worden op basis van het huidige verdeelmodel.		Volledig meenemen in de financiële ruimte conform de aannames die in de startnota van het kabinet staan.
Onderhoud verhardingen en kunstwerken	structureel m.i.v. 2027	Verhardingen: € 2,3 mln. Kunstwerken: € 0,8 mln.	Indien maatregelen gevonden kunnen worden om de onderhoudslasten te verlagen en/of incidenteel te maken kunnen de genoemde bedragen lager uitvallen. Daar is nu geen (uit)zicht op. Maximaal is minimaal dus.	Verwerken in de financiële positie 2024-2027 als structurele last.
Herplant bomen	te bepalen	€ 0,75 mln. per jaar m.i.v. 2027		Uitonderhandelen en niet op voorhand als een structurele last beschouwen. Meerjarig incidenteel is ook een reële optie. Voor de beleidsplanperiode van het nieuwe college is in de dekking van de kosten voorzien.

- Herzien Financieel Perspectief

Als de financiële ruimte (niet: lasten i.v.m. onderhoud verhardingen en kunstwerken en de herplant van bomen) op basis van het voorgaande ingerekend wordt, dan ziet het financieel perspectief als volgt uit:

Tabel 4

Financieel Perspectief herzien	2022	2023	2024	2025	2026	Totaal
		12.449	22.205	23.159	19.525	
wijzigingen eerdere mjr		-139	-4.348	-2.434	-908	-7.829

Financieel Perspectief herzien	2022	2023	2024	2025	2026	Totaal
<i>Startpositie 2022</i>	7.632					7.632
Herijking verdeling GF		pm	Pm	pm		pm
Jeugdzorg cf Regeerakkoord / CvW		9.296	-1.522	-4.084	-3.149	541
Technische correctie (structureel effect)					-541	-541
Bevriezing opschalingskorting t/m 2026		3.222	1.088	1.128	-5.438	0
Extra accessen Startnota	4.817	1.933	5.736	1.756	-9.489	4.753
Inzet structurele ruimte (2026 € 0 saldo)		-4.556				-4.556
Totaal saldo	12.449	22.205	23.159	19.525	0	0

De ontwikkeling van de Algemene Reserve op basis van het voorgaande staat in de volgende tabel. Hierbij moet nog wordt opgemerkt daar in die ontwikkeling ook vermoedelijke rekeningresultaat van € 10 mln. over 2021 is meegenomen.

Tabel 5

Ontwikkeling Algemene Reserve	2022	2023	2024	2025	2026
Voorlopige nieuwe stand	54.509	77.350	98.445	115.906	114.383

In het Financieel Perspectief herzien is ervoor gekozen om de maximale structurele ruimte in 2023 in te zetten: € 4,556 mln. Dit bedrag is structurele overschot in 2026 door dit te doen eindigt het perspectief in het laatste jaar op € 0. Zou dit achterwege blijven, dan wordt door verrekening van begrotingsaldi met de Algemene Reserve de stand van die reserve overschat. De structurele ruimte zal immers vrijwel zeker worden benut. Dit alles op basis van aannames en inschattingen met betrekking tot de onderdelen die in de tabel staan. Het zijn schattingen die met veel meer onzekerheid omgeven zijn dan de ramingen van de financiële positie zoals die onder normale omstandigheden worden afgegeven.

Het grootste negatieve risico in deze opstelling wordt gevormd door accessen die zijn ingerekend, met name die in de jaren 2022-2026. Deze zullen nog worden herrekend in het kader van het opstellen van de Voorjaarsnota. Dat valt buiten het tijdsbestek waarbinnen deze notitie is opgesteld maar tijdens de college-onderhandelingen kan er wel meer informatie beschikbaar komen. Naast dit risico waardoor na het verschijnen van de Voorjaarsnota en/of de meicirculaire het financiële perspectief nog ingrijpend kan wijzigen moet ook nog gemeld worden dat met name de ontwikkeling van de prijzen zorgelijk is. Stijgende prijzen moeten gemeenten opvangen door het accres en door aanpassing van de eigen inkomsten voor inflatie. Maar gemeenten krijgen geen specifieke, herkenbare inflatiecompensatie van het rijk.

Het grootste positieve risico dat niet is meegenomen, is de herijking van het Gemeentefonds. Over de herijking kan tijdens de onderhandelingen meer informatie beschikbaar komen die aanleiding kunnen zijn voor een aanpassing van het Financieel Perspectief.

- Inzet Algemene Reserve

Uit het herzien perspectief blijkt dat er gerekend kan worden op een aanzienlijk in omvang groeiende Algemene Reserve. Het voor beleidsdoeleinden in te zetten deel is afhankelijk van de toe te passen minimum stand. Op basis van het huidige beleidskader bedraagt deze ondergrens € 10 mln. Inmiddels is een nieuwe kadernota risicomanagement in de maak waarin in overweging wordt gegeven om deze minimumstand te verhogen € 12,5 mln. Hiervan uitgaande is in 2023 sprake van een mogelijk in te zetten incidenteel bedrag van € 42,5 mln. De afgelopen jaren is het provinciaal begrotingstoezicht in een aantal stappen door de provincies nader ingevuld. Die nadere invulling heeft zich o.a. toegespitst op de vraag wat het onderscheid is tussen structurele en incidentele baten en lasten. Dat onderscheid is van belang omdat de Gemeentewet voorschrijft dat een begroting reëel en structureel moet sluiten: structurele lasten moet gedekt worden door structurele baten. Deze nadere invulling zoals neergelegd in Toezichtskader heeft een aantal beperkingen opgeworpen tegen de inzet van ruimte uit de Algemene Reserve. Beperkingen die zich, van meerdere factoren afhankelijke onder specifieke omstandigheden kunnen voordoen. Het voert te ver om daar in dit geval dieper op in te gaan. Consequentie is wel dat tijdens de onderhandelingen op daarvoor geschikte momenten getoetst moet worden hoe de tot dan toe behaalde resultaten zich verhouden tot hetgeen hiervoor geschat is.

3. Financieel Perspectief versus ontwikkelingen en opgaven

In het voorgaande is, met de nodige voorbehouden en kanttekeningen en financieel perspectief geschetst voor de komende periode. Tegelijkertijd is voor de onderhandelingen ook het deel A opgesteld met daarin overzicht van de belangrijkste maatschappelijke ontwikkelingen en opgaven waarmee een nieuw college te maken krijgt of kan krijgen, al naar gelang de politiek-bestuurlijke keuzes op dat punt. In deze paragraaf wordt nadrukkelijk de balans niet opgemaakt. Het is echter duidelijk dat er prioriteiten gesteld moeten worden en dan kan daarbij ook van belang zijn om zicht te hebben op de mogelijke ruimtescheppende maatregelen die het nieuwe college kan treffen: het herprioriteren van bestaande beleid in het licht van de nieuwe uitdagingen. Dat zicht bestaat uit drie ingrediënten:

- Beïnvloedbare deel van de bestaande begroting

In de achterliggende collegeperiode is een Midterm Review uitgevoerd en daarbij de begroting gescreend op mogelijkheden op budgettaire ruimte te scheppen. Dat potentieel is destijds bij lange na niet benut. In de onderstaande tabel wordt het resultaat van die inventarisatie weergegeven. Dit moet gezien worden als een indicatie voor mogelijkheden in de begroting 2023 en verder. Het is een indicatie omdat er geen actualisatie, herberekening heeft plaatsgevonden voor de begroting 2023.

Tabel 6

	MTR oordeel					
	A beïnvloedbaar	B voorgesteld	C nee	D ja	E bezuiniging	F restant
Economie en toerisme	6,16	1,10	0,85	0,25	0,25	0,85
Werk en inkomen	110,40	5,54	4,54	1,00		5,54
Wonen en milieu	1,30	0,11		0,11	0,05	0,06
Infrastructuur en mobiliteit	-1,92	0,32	0,32		0,12	0,20
Bestuur		0,33		0,33	0,03	0,30
Veiligheid	1,83	0,16	0,16			0,16
Ruimtelijke ordening	1,50					
Beheer leefomgeving	26,16	1,97	1,93	0,04	0,66	1,31
Algemene baten en lasten	1,47	0,01	0,01			0,01
Overhead	20,40	0,35	0,35		0,15	0,20
Sociale basis	28,49	2,21	2,19	0,03	0,03	2,18
Jeugdzorg en maatsch. onderst.	88,23	2,69	2,69			2,69
	284,02	14,79	13,03	1,76	1,29	13,50
Verhoging leges					0,52	
Toeristenbelasting					0,25	
Verwerking bouwen en slopen					0,07	
totaal MTR					2,13	

Samengevat komt de tabel neer op het volgende:

- Op basis van de bij de MTR gehanteerde criteria was van de geraamde lasten 2022 € 284,02 mln. beïnvloedbaar door gemeentelijk beleid.
- Ambtelijk is destijds voor een bedrag van € 14,79 mln. aan bezuinigingsvoorstellen voorgelegd aan het college.
- Daarvan € 13,03 afgewezen en
- € 1,76 mln. overgenomen aan begrotingsposten waarop
- € 1,29 mln. bezuinigd is op de lasten. De baten zijn verhoogd met in totaal € 0,84 mln.
- Aldus blijft € 13,50 mln. op basis van de analyse van de lasten 2022 over als restant op de ambtelijke voorgestelde bezuinigingen; € 14,79 mln. - € 1,29 mln.

In aanvulling op de bovengenoemde analyse van beïnvloedbare posten is inmiddels een onderzoek gestart naar mogelijke structurele doorwerking van de onderliggende oorzaken van het hoge rekeningresultaat op

toekomstige begrotingen. De inzichten die hieruit voortvloeien kunnen worden betrokken bij de finale afwegingen rondom het al dan niet nemen van ruimte scheppende maatregelen.

- Onbenutte belastingcapaciteit

De politiek-bestuurlijke overwegingen met betrekking tot de hoogte van de belangrijkste eigen inkomstenbron van de gemeente, de opbrengst van de Onroerendzaakbelasting, kunnen in de context van de afwegingen die door andere gemeenten zijn gemaakt geplaatst worden. Het COELO berekent jaarlijkse de woonlasten per gemeente op een wijze die deze vergelijkbaar maken, o.a. door rekening te houden met verschillen in de WOZ-waardes tussen gemeenten. In deze woonlasten wordt de OZB, de afvalstoffenheffing en de rioolheffing meegenomen. De door het COELO berekende woonlast in Leeuwarden voor een meerpersoonshuishouding met een koopwoning bedroeg in 2021 € 753,-- per jaar. Dit bedrag kan afgezet worden tegen meerdere referentiebedragen: het landelijk gemiddelde, het Fries gemiddelde, het gemiddelde van grote gemeenten (G40, 100.000+).

Als het bedrag vergeleken wordt met het landelijke gemiddelde dan zijn in Leeuwarden de woonlasten op basis van de COELO berekeningswijze € 85,-- per jaar lager. Het landelijk gemiddelde is € 838,-- in 2021. Dit verschil tussen het landelijk gemiddelde van de woonlasten en de woonlasten in Leeuwarden vertegenwoordigt een potentiële verhoging van de inkomsten met € 5,4 mln. Een verhoging van de inkomsten zou dan een gemiddelde woonlast opleveren die gelijk is aan het landelijke gemiddelde. Aangezien de afvalstoffen- en de rioolheffing zijn in Leeuwarden reeds maximaal kostendekkend, gaat het dan dus om een verhoging van de inkomsten uit de Onroerendzaakbelasting.

- Overige maatregelen

- a. Verlaging of ongedaan maken structurele storting in de Algemene Reserve.

Momenteel is sprake van een jaarlijkse storting in de Algemene Reserve van € 1,7 mln. ten laste van de begroting. Nu de Algemene Reserve naar verwachting autonoom een forse groei gaat doormaken ligt het voor de hand deze storting opnieuw op zijn merites te beoordelen.

- b. Creëren structurele ruimte door eenmalige investeringen.

Globale verkenningen hebben uitgewezen dat er reële kansen aanwezig zijn om door middel van innovatieve investeringen in de bedrijfsvoeringsfeer structurele begrotingsruimte te creëren die kan worden benut voor beleidsambities. Gedacht kan worden aan kostenbesparende maatregelen op het vlak van de verduurzaming van de eigen gebouwen of het verder inzetten op efficiencywinsten door het inzetten van RPA-toepassingen (robotgestuurde procesautomatisering). Inmiddels is opdracht gegeven om de concrete haalbaarheid van dit type investeringen nader te onderzoeken. Als richtsnoer wordt aangehouden een structurele opbrengst van €100.000 per jaar bij een eenmalige investering van € 1 mln.

4. Slotbeschouwing

Uit het voorgaande kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- Op basis van de huidige inzichten ontstaat een voorlopig financieel beeld dat bestaat uit een beschikbare vrije ruimte in de Algemene Reserve van € 42,5 mln. in 2023 en een structurele begrotingsruimte van €4,5 mln. die eveneens vanaf 2023 inzetbaar is.
- Dit herziene financiële perspectief voor de komende bestuursperiode is evenwel nog met veel onzekerheden omkleed. Eerstvolgend ijkmoment voor de bepaling van de financiële positie is het verschijnen van de meicirculaire als opmaat voor de totstandkoming van de begroting 2023.
- Onzekerheid die ook nog aanzienlijk versterkt wordt door de recente ontwikkelingen in Oost-Europa en de te verwachten macro-economische effecten daarvan die naar verwachting ook de financiële huishouding van de gemeente zullen raken.
- Als gevolg van deze onzekerheden zal ook de toewijzing van budgetten ter bekostiging van de opgaven en ambities van het nieuwe Collegeakkoord stapsgewijs moeten plaatsvinden. Ook hiervoor is de opmaak van de begroting 2023 een eerste belangrijk besluitvormingsmoment. Er moet evenwel rekening mee gehouden worden dat de onzekerheden rondom de financiële positie ook na dat moment zullen voortduren, zodat afwegingen rondom de bekostiging van het Collegeprogramma deels ook in latere jaren tot besluitvorming zullen moeten leiden.
- Wel is duidelijk dat de omvang van de Algemene Reserve voor de komende jaren een forse groei zal doormaken. Hierdoor ontstaat verhoudingsgewijs meer ruimte voor incidentele uitgaven dan voor

structurele uitgaven. Met structurele uitgaven worden hier lasten bedoeld die jaar op jaar terugkomen in de begroting in tegenstelling tot incidentele uitgaven die begrensd zijn in de tijd (eenmalig of gedurende enkele jaren).

- Uit de voortgaande overdenkingen vloeit voort dat tijdens de collegeonderhandelingen noodzakelijkerwijs voorlopige en voorwaardelijke aannames moeten worden gemaakt ten aanzien van de beschikbare financiële ruimte en de besteding daarvan. Daarbij moet er rekening mee gehouden worden dat de onzekerheid omtrent de ontwikkeling van de structurele begrotingsruimte ertoe toe noodzaakt dat een substantieel deel van de beleidsambities (in eerste instantie) tijdelijk gefinancierd moet worden.